

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

niels Poulsen Rise
og
Cathrine Marie Olesdatter Winther

Beretning om en himmerlandsk bondefamilie
i tidsrummet
fra forordningen om stavnsbåndets løsning 1788
til Danmarks første grundlov 1849
med oversigter over parrets for- og efterslægt

Skrevet af
Poul Verner Christiansen

INDHOLD

Bind I:

	side	
Indholdsfortegnelse	4	
Indledning	5-7	
Historisk rids af slægtsgruppen	8-9	
Niels Rises linje i slægtsgruppen	9-11	
Niels Rises hjem	11	
Hans skolegang	11-19	
Niels Rises ungdomsår	19-20	
Hvem blev Niels Rise gift med?	21	
Hvordan etablerede Niels Rise sig?	21-24	
Gerdings forbindelse med omverdenen	24-26	
Børnene og deres navne	26-27	
Deres stuehus i Gerding	28-29	
Niels Rises økonomiske forhold og dispositioner	29-37	
Niels Rises offentlige hverv	38-41	
Niels Rise på tinge	41-42	
Hvem kom familien sammen med?	42-44	
Hvad talte man om?	44-45	
Når børnene kom til skade	45-46	
Gårdejer i Svenstrup	46-49	
Niels Rises gård i Svenstrup	49-51	
Skoleforholdene i Svenstrup	51-52	
Niels Rise som landmand	52-54	
Vigtige handelsforbindelser	54-55	
Cathrine Maries husholdning	56-57	
Korrespondence	57-59	
Klædedragt	59-61	
Ulykken	61-64	
Et efterspil	64-65	
Cathrine Maries død året efter	65-66	
Hjemmet opløses	66-67	
Skiftet	67-69	
Forsøg på en karakteristik	70-73	
Niels Rises børn	74-82	
Lars Peter Nielsen i Gane	83-88	
Jacob Nielsen og Christine Marie	89-92	
Jacobs og Christines efterkommere	92-109	
Noter	110-116	
Litteraturfortegnelse	117	
Bind II:		
Efterslægtstavlerne A,B og C	118-120	
Anetavlerne 1-14	121-134	
Personregister I (indtil ca. 1900)	135-137	
Personregister II (efter ca. 1900)	138-142	

INDLEDNING

Dette er beretningen om ægteparret Niels Poulsen Rise og Cathrine Marie Olesdatter Winther.

De boede først i Gerding fra 1815 til 1839, derpå i Svenstrup.

De er min moders oldeforældre, dvs. hendes farfader Lars Peter Nielsens forældre.

Der vil først blive givet et rids og en kort omtale af parrets forfædre tilbage til ca. 1600, som baggrund for den udførlige omtale af dem selv. Men igennem hele fremstillingen må også ægteparrets søskende, svogre og andre slægtninge inddrages, idet slægten viser sig at spille en afgørende rolle for den enkelte.

Niels Rise og Cathrine Marie døde tidligt (han som 55-årig, hun som 46-årig), og de efterlod 9 børn i alderen fra 7 år til 25 år, som alle stadig var hjemme. Jeg har fundet det af interesse at undersøge, hvad der blev af børnene, deres livsforløb i store træk følges indtil begyndelsen af vort århundrede. Lars Peter Nielsen, som var den næst yngste, vil få en særlig udførlig omtale. Der afsluttes med en oversigt over hans efterkommere indtil i dag.

Tidsrammen bliver således de 400 år fra 1600 til 1986, men hovedvægten i skildringen lægges på tidsrummet 1800-1900.

Hvis man vil sætte hovedpersonerne i denne slægtshistorie i forhold til de store begivenheder, som historikerne traditionelt beskæftiger sig med, må man først nævne den franske revolution. Niels Rise blev født året før denne store revolution i 1789, ved hvilken enevældens magthavere fik et alvorligt knæk. Han var 42 år gammel, da den blev fulgt op af julirevolutionen af 1830. Disse revolutioner var først og fremmest borgerskabets opstand mod enevældens system, men de fik samtidig betydning for andre samfundsgrupper, for såvidt som de beredte jordbunden for indførelsen af borgerlige rettigheder for alle, herhjemme ved den første grundlov af 1849. Men egentlig kunne der snarere være grund til at hæfte sig ved, at Niels Rise blev født det år, da forordningen om stavnsbåndets ophævelse kom (forordningen af 20. juni 1788),

idet man traditionelt regner den danske bondes frigørelse fra dette tidspunkt. Umiddelbart har Niels Rise nok opfattet Napoleonskrigene som mere indgribende, eftersom hans militærtjeneste netop lå i dette tidsrum med forøget beredskab også hertillands. En anden stor begivenhed, som han nok tydeligt kunne huske, var den danske stats bankerot i 1813, som blandt andet lukkede effektivt af for kredit til landmænd, som ønskede at købe gård til selveje.

Men når man ser hovedpersonerne i denne fremstilling i sammenhæng med deres forfædre igennem århundreder, fortøner historiske begivenheder af den her nævnte art sig, det historiske perspektiv bliver et ganske andet: en cyklus af generationer, for hvem det er de samme grundforhold, der betyder noget, sådanne ting som årstider, klima, jord, afgrøde, dyrene og vejforhold på den ene side, og slægten, afkommet og dispositioner til sikring af besiddelse på den anden side. Gentagelse bliver et nøgleord, forandringerne sker umærkeligt, glidende over lange tidsforløb.

Geografisk set holder vi os i fremstillingen inden for Himmerland. Først hen imod slutningen af den omhandlede periode er der enkelte af slægten, som forlader Himmerland og slår sig ned andre steder i Jylland.

Om den følgende fremstilling skal det iøvrigt forudskikkes, at den for tiden før 1900 bygger udelukkende på skriftlige kilder, ud fra hvilke det forsøges at belyse personerne, deres hverdag og levevis så præcist som muligt. Der bringes kun ting, som er dokumenterede, og noteapparatet, hvortil der henvises fra fremstillingen, skal give dem, der ønsker det, mulighed for at kontrollere alt, hvad der bringes.

En vigtig kilde er opstået ved, at Niels Rise efter at være kommet til skade med det ene ben blev behandlet af en ikke-autoriseret læge, som senere blev tiltalt for kvaksalveri. I den forbindelse blev familiens medlemmer og naboer udspurgt af politiet, som søgte beviser for, at kvaksalveren havde udgivet sig for læge, ikke blot ved denne lejlighed, men også

tidligere. Disse forhørsprotokoller er bevarede, og selv om formålet med spørgsmålene var af juridisk art, kan man igennem referaterne af personernes svar få et vist indtryk af personerne, deres hverdag og levevis.

Da slægtsforhold spiller en stor rolle for en slægtsbog, og da slægten tilmed, som det er nævnt, var en særdeles vigtig faktor for de mennesker, der skildres i det følgende, er det nødvendigt for at følge og forstå fremstillingen at studere de oversigter, der bringes. I teksten henvises der til anetavler og efterslægtstavler. På en anetavle kan man se en persons forfædre i lige linje 5-6 generationer tilbage, og på en efterslægtstavle kan man overskue et givet pars efterkommere, dvs. børn og børnebørn (flere led er der ikke plads til på en side!). Sidstnævnte slags tavler viser således også, hvilke fætre og kusiner en person har, og her får man kortfattede oplysninger om et større antal personer. Alle disse tavler er ment som hjælpemidler til at bevare overblikket over de mange personer, der præsenteres inden for flere generationer.

På en anetavle har hver forfader et fast nummer efter et bestemt system. Systemet går ud på, at man giver sig selv nummer 1, faderen nr. 2 og moderen nr. 3, dvs. faderens nummer får man ved at gange sit eget nummer med 2, og moderens ved at gange sit eget nummer med 2 og lægge 1 til. Dette princip fortsættes hele vejen igennem, f.eks. bliver farfaderens nummer $2 \times 2 = 4$ og farmoderens $2 \times 2 + 1 = 5$. De anenumre, der anvendes i denne fremstilling, skal ses i forhold til forfatteren.

HISTORISK RIDS AF SLÆGTSGRUPPEN

Selv om det i denne fremstilling er en bestemt generation, der skal stå i centrum, kommer man ikke uden om at beskæftige sig med de generationer, der gik forud, og dem, der fulgte efter - begge dele naturligvis kun i summarisk form.

Både Niels Rise og Cathrine Marie var efterkommere af gamle bondeslægter i Himmerland. Disse slægters historie har jeg foreløbig sporet tilbage til ca. 1600.

Nogle havde faste slægtsnavne som Munk og Winther, i andre gik bestemte fornavne igen som karakteristiske kendetegn igennem århundreder, f.eks. navne som Gregers og Knud. I enkelte tilfælde kunne et karakteristisk efternavn, f.eks. Thuesen, holde sig igennem flere generationer til trods for den almindelige navneskik, hvorefter et barn som efternavn fik faderens fornavn +-sen eller -datter. Alle de her nævnte eksempler findes på anetavlerne nr.1-4 (se disse).

De pågældende slægters medlemmer var i det 16. og 17. århundrede ofte fæstere af nogle af de større krongårde, og undertiden havde de ved siden heraf en anden gård som selveje, eller de havde andel i en selvejergård. De forpagtede ofte kirke- og kongetienderne i et nabosogn, og da det blev muligt, købte de også retten til at oppebære tiender.

Som nævnt har det endnu ikke været muligt at følge disse slægter længere tilbage end til ca. 1600, men det er sandsynligt, at bedstefædrene til de ældste, jeg har fundet, hørte til de selvejrbønder, som efter 1534 fik konfiskeret deres gårde af kongen som straf for, at de havde deltaget i Skipper Klements-opstanden.

Selv om de havde fået et knæk efter denne affære, spillede de fremdeles en stor rolle i det lokale samfunds offentlighed, dvs. inden for sognet og herredet. Posterne som herredsfoged (dvs. dommer og tingleder), herredsskriver og kongelig defoged forblev igennem flere generationer inden for samme kreds af slægter. De var så at sige den kongeligt udnævnte lensmands repræsentanter og fuldmægtige i herredet, den forlængede arm for lensmanden på Ålborghus slot.

I det 18. og 19. århundrede var det hvervenerne som sognefoged, som skoleforstander og som sogneforstander etc., som varetoges af efterkommerne efter de samme slægter.

Disse slægter holdt sammen om at bevare deres ejendom og magtstilling, og et af midlerne hertil var ægteskabspolitikken: ægteskabelige forbindelser sluttedes ustandselig mellem medlemmerne af den samme kreds af slægter, hvad der naturligvis førte til indgifte. At brud og brudgom havde fælles forfædre i større grad, var regelen, og ikke sjældent måtte der søges om dispensation fra kirken, for at søskende-børn (dvs. fætter og kusine) kunne gifte sig med hinanden (01).

Som det vil fremgå i det følgende, holdt alle disse træk sig uforandret igennem de ca. 300 år, hvor jeg har fulgt disse slægter, fra ca. 1600 til ca. 1900. Og de eksisterede sandsynligvis længe forud for dette tidsrum.

NIELS RISES LINJE I SLÆTSGRUPPEN

Hans fader hed Poul Nielsen og stammede fra Skindbjerg, hvor to generationer før ham havde boet; den ældste mand på den fædrene linje hed Niels Thuesen og døde i 1672 i Vårst i Gunderup sogn, se anetavle nr. 1. Efternavnet Thuesen holdt sig igennem endnu to generationer. Som man ser på anetavlen, er denne linje gift ind i efterkommerne af Gregers Pedersen i Håls (ane nr. 1548, han er også omtalt i heftet om Flamsted, idet en anden linje kom til Flamsted). - Ser man på Poul Nielsens mødrene linje og på hans kones forfædre, finder man i begge tilfælde efterkommere af den Knud Jensen, som levede ca. 1594-1655 i Horsens, og som var ud af den herredsfogedslægt, der er omtalt side 8f. I begge tilfælde går forbindelsen over den gren, som kom til Lykkegaarden i Frær. Der er med andre ord tale om et vist indgifte.

Niels Rises forfædre stammer altså dels fra Fleskum herred, dels fra Hellum herred. På landkortet finder man de nævnte

TEGNEENES UDTYDNING

- AMTSKJÆL
- HERRÆDSKJÆL
- Landets Veje
- Almindre Veje
- Kirkebyer eller Enlige Kirker
- Landsbyer uden Kirke
- Herregaarde
- Enlige Bøndergaarde
- Enlige Husse
- Vand Møller
- Vejr Møller
- Mølle-Pole
- Trigonometriske Signaler
- Lying Heeder
- Åuser

steder i et område nordøst for Rebild, et område, som gennemstrømmes af Lindenberg å, og som er et af de karakteristiske østhimmerlandske høje, reliefrige morænelandskaber. Se kortet side 10.

NIELS RISES HJEM

Hans fader, Poul Nielsen, havde fæstet den ene af de 2 Risegårde, som lå mellem Skindbjerg og Gerding, og som hørte til Gerding sogn. De to gårde ligger på samme sted den dag i dag, godt gemt mellem bakkerne. Her blev Niels født som den ældste i 1788 (02).

HANS SKOLEGANG

Niels kom tidligt i skole. Han er med i fortegnelsen over Gerding skoles elever i sommerhalvåret 1793. Sommerhalvåret gik fra 1. april til 31. oktober, og da han var født den 1. maj 1788, var han altså endnu ikke fyldt 5 år, da han første gang gik de ca. 1,5 km ad den anlagte vej fra Rise ind til skolen i landsbyen. Se kortet s. 00.

Hvordan var skoleforholdene?

Skolevæsenet i området var velorganiseret og absolut forud for udviklingen i de fleste andre egne af landet (03). Det skyldtes, at lensgreve Ernst Heinrich von Schimmelmann, som havde overtaget Lindenberg gods i 1782, var optaget af de moderne pædagogiske tanker om, at bondestanden skulle være oplyst og fri. Lensgreven var sikkert blevet påvirket af sin svoger Reventlow på Brahetrolleborg, som jo var den betydeligste forkæmper for bondens frigørelse. Lensgreve Schimmelmann ansatte en undervisningsinspektør, som skulle have overledelsen af skolevæsenet inden for Lindenburgs område, som bestod af følgende 5 skoledistrikter: Blenstrup sogn, Gerding sogn, Store Brøndum sogn, Frær sogn og Håls (med Fjellerad og Flamsted). Den første inspektør var seminarist Johann Christian Gerhard Claussen fra Kiel, som en tid havde

opholdt sig på Brahetrolleborg for at sætte sig ind i skolevæsenet her og lære det danske sprog (04).

I 1786 udsendtes et skolereglement for grevskabet med tilhørende instruktion for lærerne. Det har en vis interesse at se, hvad det var, man lagde vægt på i skolen, derfor citeres her fra reglementet: "Ikke gøre forskel på børnene, men give enhver lejlighed til at nå mere end skolens mindstemål, der bl.a. er, at læse med færdighed, at vide det nødvendige af religionen, at kunne regne og skrive så meget, som behøves for at kunne sikre sig mod bedragere... Børnene må undervises, så de søger skolen med lyst, derfor ingen unødigt hårdhed eller plage med at lære uforståede ting udenad" (05).

Som modsætning til datidens almindelige samfundsindretning og skolevæsen blev der altså her - i hvert fald i teorien - lagt vægt på begreber som lighed og den enkeltes udfoldelsesmuligheder, desuden at forståelse var vigtigere end udenadslæren (06).

På Lindensborgs skoler blev der indført skolepligt fra 6-årsalderen til og med 13-årsalderen, med daglig undervisning. I sommertiden kunne der dog fra 10-årsalderen gives lempelser ned til 2 dage ugentlig.

"Formiddagsskolen" omfattede 3 timer og synes at have været forbeholdt de større børn, "eftermiddagsskolen" omfattede ligeledes 3 timer og synes at have været forbeholdt de små elever, se side 15-16.

Vi kan af godsarkivet se, at dispensationsmuligheden fra skolepligten om sommeren blev godt udnyttet. Af en skoleprotokol for sommerperioden fra 1. april til 31. oktober 1793 fremgår det, at af de i alt 16 elever i Gerding skole var kun een mødt over 100 dage, tre var mødt imellem 50 og 75 dage, otte imellem 2 og 48 dage, og fire elever var slet ikke mødt i det halvår. Som årsag til sidstnævntes udeblivelser blev oplyst om en 12-årig dreng: "Har tjent på Tustrup" (det var en herregård i nærheden), og om en 7-årig pige: "Påpasset et mindre barn". Om dem, der iøvrigt havde

forsømt et stort antal dage, skrev læreren i anmærkningerne: "Vogtet sin faders kreaturer". De var i alderen 6-13 år.

Ser vi på det efterfølgende vinterhalvår (fra 1. november 1793 til 31. marts 1794), var skolegangen betydeligt mere stabil. De tre, der lå lavest, var nede på ca. 55 skoledage, syv elever var på ca. 100 eller flere skoledage. Dog var stadig den samme 12-årige dreng ude at tjene og den samme 7-årige pige var stadig ude som barnepige.

Hvordan var Niels som elev?

Han hørte til dem, der forsømte meget i sommerhalvåret, idet han kun mødte 26 dage (det højeste antal mødedage var 101), og der står under anmærkninger: "Har ey meldt nogen Undskyldning". Men ser vi på efterfølgende vinterhalvår, bliver det bedre: han mødte i alt 65 dage (af i alt 116 skoledage.

Der var kun tre (af de i alt 19) elever, som mødte endnu færre dage, så helt godt stod det dog ikke til med hans fremmøde. Han gav heller ikke her nogen forklaring på sit fravær. Netop for dette vinterhalvår er der mulighed for at se, på hvilke datoer og ugedage han var fraværende, idet der er bevaret såkaldte "Fliid-Journaler" (07).

Vi kan se på hans fremmøde måned for måned:

November - Niels mødte 22 dage, men udeblev torsdag til lørdag 7.-9. november og mandag den 19.

December - han mødte 10 dage, og udeblev de andre 10 skoledage, nemlig torsdag den 5., mandag den 9., onsdag til lørdag 11.-14., mandag 16, lørdag 21. og mandag-tirsdag 23. og 24. december (man skulle altså også møde juleaftensdag!). Det var åbenbart sværest for ham at komme afsted i begyndelsen og i slutningen af ugen.

Januar - Niels mødte kun 6 dage og udeblev hele 15 dage. Man begyndte efter juleferien onsdag den 8., men Niels mødte først tirsdag den 13., var så i skole onsdag, torsdag og fredag, men manglede om lørdagen samt den efterfølgende mandag den 20. Han mødte så tirsdag og onsdag den 21. og 22., men udeblev derefter resten af måneden.

Februar - han mødte kun 4 dage, nemlig de sidste fire i måneden, fra tirsdag til fredag. Der er stadig ingen oplysninger om årsagen til udeblivelsen (hos en anden elev, som havde forsømt 11 dage i februar, skrev læreren i protokollen: "Lagt syg!").

Marts - bortset fra lørdag den 1. og mandag den 3. mødte Niels hver eneste skoledag i denne måned. Der kan naturligvis tænkes flere årsager til fraværet, f.eks. kan vinteren have været meget streng, så det var svært at komme frem (trods alt havde han den længste skolevej, og han var faktisk kun 5 år gammel).

Men hvordan klarede han sig så i skolen?

Også det kan man se i den gamle protokol, idet lærer Mortensen for hver måned og for hvert halvår skrev en bemærkning om hver elevs "evner" og "sæder". Om evner brugte han 3 betegnelser: godnem, nem eller tungnem. Dengang sagde man om den opvakte og hurtigt opfattende elev, at vedkommende var "nem". Udtrykket "godnem" brugtes om den særlig kvikke (vedkommende havde et godt nemme), mens "tungnem" brugtes i samme betydning som i dag. Skalaen kan altså opstilles på følgende måde:

godnem = meget god fatteevne

nem = god fatteevne

tungnem = mindre god fatteevne

Om den 5-årige Niels hedder det, at han er "nem" eller "godnem"; ved afslutningen af vinterhalvåret 1793/94, hvor han, som anført, manglede omtrent halvdelen af tiden, fik han prædikatet "godnem". Til sammenligning kan nævnes, at der var i alt 9 elever, der fik denne højeste karakter, mens tre blev betegnet som "nem" og fire som "tungnem". Så enten var det nogle meget opvakte elever, eller også var lærer Mortensen en flink mand.

Dernæst fulgte en bemærkning om elevernes "sæder", hvilket vil sige deres opførsel eller rettere deres forhold til undervisningen. Der skelnedes mellem følgende betegnelser:

lærvillig
villig
skikkelig
ulærvillig

Ordene bruges på samme måde i dag; "skikkelig" skal sikkert opfattes som lidt forbeholdent, som "nogenlunde".

Niels blev skiftevis betegnet som "lærvillig" (3 gange), "villig" (2 gange) og "skikkelig" (2 gange); ved afslutningen af skoleåret 1793/94 fik han prædikatet "villig", selv om han jo havde forsømt en hel del, som der blev redegjort for ovenfor. – dog skal huskes, at han i marts måned, som var den sidste måned i vinterhalvåret, kun havde forsømt 2 dage! Til sammenligning skal anføres, at på samme tidspunkt skriver lærer Mortensen om i alt 8 elever, at de er "lærvillige", om 3 elever (heriblandt Niels), at de er "villige", og om 5 elever, at de er "skikkelige", mens ingen var direkte "ulærvillige" i den termin!

I opgørelsen over det samme halvår har læreren indført en ny rubrik under overskriften "fremgang", altså beregnet til en karakteristik af, hvor langt hver enkelt elev er kommet i tilegnelsen. Om Niels står der: "Læser nogenledes inden", det vil altså sige, at han kunne læse nogenlunde, endnu inden han var fyldt 6 år. Om præstens datter, Dorthe Tilemann, som var fyldt 6 år, står der det samme som om Niels, mens der om en dreng på 7 år står, at han "læser mådelig", og om en pige på 7 år, at hun "læser godt inden ad" (08).

Sammenfattende kan man om Niels som skoleelev sige, at han åbenbart havde gode evner, og til trods for, at han kom meget tidligt i skole (han manglede en måned i at være fyldt 5 år), nåede han i løbet af det første skoleår det samme færdighedsniveau som de, der var et år ældre: at læse nogenlunde indenad.

Hvorledes det gik ham videre i skolen, vides ikke, idet der ikke er overleveret flidsjournaler om skoleeleverne fra de følgende år.

Men lad os se på skoleskemaet og på bøgerne, man brugte i den skole, Niels Rise gik i, således at vi kan danne os et indtryk af de påvirkninger, han blev udsat for i sine skoleår.

De overordnede afgørelser om f.eks. timeplan og lærebøger blev truffet af en kommission, bestående af Lindenborgs godsinspektør, provsten og sognepræsterne fra området samt undervisningsinspektør Claussen. I november 1786 besluttede kommissionen, at "vinter-skolen" (dvs. halvåret fra november til marts) skulle begynde om morgenen kl. 8.30, og efter en pause fra 11.30 til 12.30 fortsattes til kl. 15.30.

Første time skulle altid begynde med sang og bøn (man sang en salme af Gellert). Og derefter hedder det videre i beslutningsreferatet fra det nævnte møde: "Naar Bøn og Sang er endt, paaraaber Skoleholderen (dvs. læreren) hvert Barns Nummer og anfører i Flid-Journalen dem, som er tilstæde, og hvad Aarsag de øvrige have at blive borte fra Skolen. Dernæst bliver den 1. Time anvendt til at overhøre dem, hvad de har lært af Pontoppidans Forklaring, og forklare dem dette, undtagen om Onsdag og Løverdag, da denne Time er bestemt til Geographien, Historien, Naturlæren og deslige nyttige Kundskaber. Den 2. Time fra 9.30 til 10.30 bruges til Læseøvelser i Cramers Undervisning i Christendom, i Rochows Børne-Ven og andre til Skolens Brug bestemte Bøger, dog saaledes, at det, der bliver læst, af Skoleholderen ordentlig forklares. Den 3. Time fra kl. 10.30 til kl. 11.30 skal anvendes Mandag og Torsdag til Skrivning, Tirsdag og Fredag til Regning og Onsdag og Løverdag til Bibelske Historier. Siden bliver Formiddags-Skolen endt med en passende Bøn, som ligesom i Begyndelsen af Skoleholderen selv holdes.-

Eftermiddags-Skolen holdes fra 12.30 til 15.50. Den begynder ligeledes med Bøn, derpaa anvendes den 1. Time til, at smaa Børn lærer at kiende Bogstaver og at bogstavere. Den 2. Time til at læse, og den 3. Time til at overhøre dem, som har lært noget af Religions-Sandheder, Bibelske Historier og

deslige. Herefter endes Skolen med Sang og Bøn" (09).

Om sommeren begyndte 1. time kl. 7, og efter en pause fra kl. 11 til 14 fortsatte undervisningen indtil kl. 17.

Som det fremgår, blev der lagt stor vægt på kristendoms-kundskab. Man læste Erik Pontoppidans "Forklaring", hvilket var en meget from forklaring til Luthers katekismus. Desuden læste man Cramers "Undervisning i kristendommen". Til ind-øvelse i kristendom brugtes naturligvis også bibelen og Luthers lille katekismus, Birchs "Bibelske Historier" samt Gellerts "Aandelige Sange" (dvs. salmer). Desuden blev ovenfor nævnt "Børne-Vennen", det var en læsebog, som var oversat fra tysk, forfattet af den prøjsiske godsejer og officer Friederich Eberhard Rochow, som ligesom sine danske standsfæller var blevet grebet af ildhu for pædagogikken.

En liste over skolebøger, anskaffet til Gerding skole, findes i Lindendorfs godsarkiv (10). Heri er desuden nævnt den tyske oplysningsfilosof Gellerts "Moralske Forelæsnin-ger", som var udkommet i Tyskland i 1770, og oversat til dansk i 1773. Bogen giver en lang række fornuftige, filo-sofiske og religiøse begrundelser for at leve et fromt og sundt liv, og beskriver detaljeret den rette, fornuftige livsførelse. En anden vigtig bog for undervisningen var Ove Malling: "Store og gode handlinger", udgivet i København 1777 (ligeledes med i førnævnte bogliste). Den fortalte historier om ædle og modige bedrifter fra samtidens Danmark, Norge og Holsten, og det bemærkelsesværdige ved den var, at heltene kunne være ikke blot adelige eller kongelige, men ofte også almindelige borgere og bønder.

Bogen var inddelt i kapitler under overskrifterne: Religion, Menneskekærlighed, Højmodighed, Kærlighed til Fædrelandet, Troskab mod Kongen, Kækt Mod, Standhaftighed, Tapperhed, Snildhed, Sindighed, Ædelmodighed, Retfærdighed, Trofasthed, Embeds-Iver, Vindskibelighed (=dygtighed til at sætte produktion i gang og at få noget ud af det), Flid i Studeringer, Goddædighed (=velgørenhed), Store Fortjenester af Staten"(11).

Man boede her langt borte fra de voldsomme begivenheder ude i Europa: den franske revolution i 1789, franskmændenes erobring af det meste af Europa under Napoleons ledelse, krigen mellem England og Frankrig fra 1803, som bl.a. førte til englændernes bombardement af København i begyndelsen af september 1807 og bortførelse af hele den danske flåde. Først efter Napoleons nederlag ved Leipzig i 1813 begyndte Europa atter at vende tilbage til fredelige tilstande.

Alligevel har disse storpolitiske begivenheder spillet en rolle for Niels Rise, for han var indkaldt til soldatertjeneste. Da den gældende udskrivningsalder var 20 år, blev han sikkert indkaldt i 1808. I hvert fald blev han indkaldt til de forstærkningsbailloner, som var en del af det forhøjede beredskab i ufredsårene (17). Han blev uddannet til infanterist. I 1812 afgik han fra linietropperne og overgik til landeværnet. Efter at han var blevet gårdmand i 1815, lod han "stille for sig" til den stående hær, dvs. at en anden indtrådte i hans sted mod betaling (18).

I lægdsrullen får vi den oplysning om hans person, at han målte 65 tommer i højden, hvilket omregnet svarer til ca. 170 cm.

Muligvis kan man i Hærens Arkiv, som findes i Rigsarkivet, finde oplysninger om, hvilke opgaver hans ovenfor nævnte enhed havde i årene 1808-12.

HVEM BLEV NIELS RISE GIFT MED

Han var gift to gange. Da hans første kone, Ane Johanne Olesdatter Winther, var død som 23-årig i 1817 (19), blev han gift med hendes søster, den 20-årige Cathrine Marie Olesdatter Winther.

De to søstre kom fra Flamsted og var døtre af gårdejer Ole Poulsen Winther. Flamstedgårds jorder støder op til Gerding sogns jorder, men adskilt ved Lindenberg å, som dengang var meget bredere end i dag. Se iøvrigt kortet side 25.

Det er Cathrine Marie, der er direkte ane i denne sammenhæng, idet hun blev moder til Lars Peter Nielsen (senere Gane). Hendes herkomst er beskrevet i heftet om Flamstedslægten (20); se anetavle 3 og 4.

Sammenligner man Niels Rises og Winther-søstrenes anetavler, finder man fælles forfædre. Således findes Poul Gregersen i Håls blandt begges forfædre. Og hvis man tager Niels Rises og Cathrine Maries forældre, alle fire hver for sig (numrene 48, 49, 50, 51) og følger deres slægtslinjer tilbage, ser man den ejendommelighed, at de alle fire nedstammer fra den samme Knud Jensen i Horsens, se side 8-9 samt note 01.

Allerede i tiptipoldeforældrenes led har de fælles aner, hvilket man kan se på deres anetavler 1,2,3,4. Om de selv var klare over slægtsskabet, kan vi ikke vide. Selv om de tilhørte den samme slægtsgruppe (nemlig den i oversigten side 8-9 omtalte), var hendes familie mere velhavende og mere fremtrædende.

HVORDAN ETABLEREDE NIELS RISE SIG?

Han fæstede gård i Gerding by, som ligger kun halvanden kilometers vej fra hans fødested Rise.

Grevskabet Lindenberg ejede hele landsbyen, og i 1815 fik Niels Rise fæstebrev på den gård, som i godsets jordebog havde nr. 5 (21).

Her boede han de næste 24 år, så lad os se nærmere på stedet. Der lå 7 gårde i landsbyen, og de var fra 1771 lige

store, nemlig af hartkorn 3 tønder og 7 skæpper. Ved udskiftningen 1787 fik hver gård sin mark samlet, dog således at hver tillige fik et lille stykke på to steder, et i den sønderste hede (Hødalsmarken) og et i Tovdal. Af engen fik også hver gård to stykker (Østerengene og Vesterengene). Ingen af gårdene blev udflyttet, og de fleste af dem ligger den dag i dag samlet i landsbyen (22). På matrikelkortet fra 1813 (med senere rettelser og tilføjelser) har Niels Rises gård nr.7. Bygningerne lå i landsbyens nordvestlige hjørne, og herfra strakte markerne sig mod nord og vest ud mod Lindenberg å. I skellet op mod Risegårdenes marker lå 3 høje, som på Geodætisk Instituts målebordsblad nr. M 1313 kaldes Trehøje og er angivet med højderne 187 og 197 m. På matrikelkortet er de oprindelige 2 engstykker slået sammen til eet, som ligger i Lindenberg ådal nordvest for gården. På ovennævnte målebordsblad er der ud for dette engstykke vist en spang, dvs. en gangbro, over Lindenberg å; her kunne man altså komme til fods over åen til Flamsted-siden uden at skulle om ad Håls bro. På side 23 er gengivet et kort over Gerding sogn, udført efter matrikelkortet ca. 1850 (23); det giver et udmærket overblik over gård nr. 7's beliggenhed i sognet.

På matrikelkortet er gårdens samlede arealer angivet med 1.448.130 kvadratalen, hvilket svarer til 103,4 tønder land, eller omregnet til 56,9 ha.

Hoveriet var forlængst afskaffet i grevskabet Lindenberg, idet det var erstattet med en fast årlig afgift. Fra 1791 gav hver mand 12 rigsdaler, 4 mark og 2 skilling i arbejdspenge og gjorde følgende arbejde: hjemførte 6 læs tørv, skaffede af engen græs lig to karles slæt, hjemførte 1 favn brænde, kørte 8 læs gøde ud, gjorde en Ålborg-rejse, og i påkommende tilfælde 6 Ålborg-rejser a 3 mark (24).

Om gårdens besætning vides, at den var som på de andre gårde i landsbyen: 6-7 heste, 7-8 høveder, 20-25 får, 1 griseso og 1-2 svin (25).

Volsted, Flamsted og Hals.

Skindberg.

GIERDING

Horsens.

Risgaarde

Kirkegaard

Horsens Hedegaarde

Fræer.

Askeldrup.

Tustrup.

Kort over GIERDING SOGN

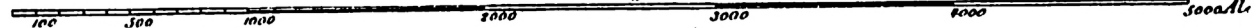
Hellum Herred, Aalborg Amt.

Udført efter Matrikulens minorerede-Kort,

i C. M. Tegner's lith. Inst.

Kjøbenhavn

20000 af den virkelige Størrelse.

Niels Rise betalte 200 rigsdaler i indfæstning, dvs. som eengangsbeløb ved fæstets indgåelse, hvilket var ganske almindeligt.

Om Niels Rises økonomiske forhold og dispositioner, se særligt kapitel.

GERDINGS FORBINDELSE MED OMVERDENEN

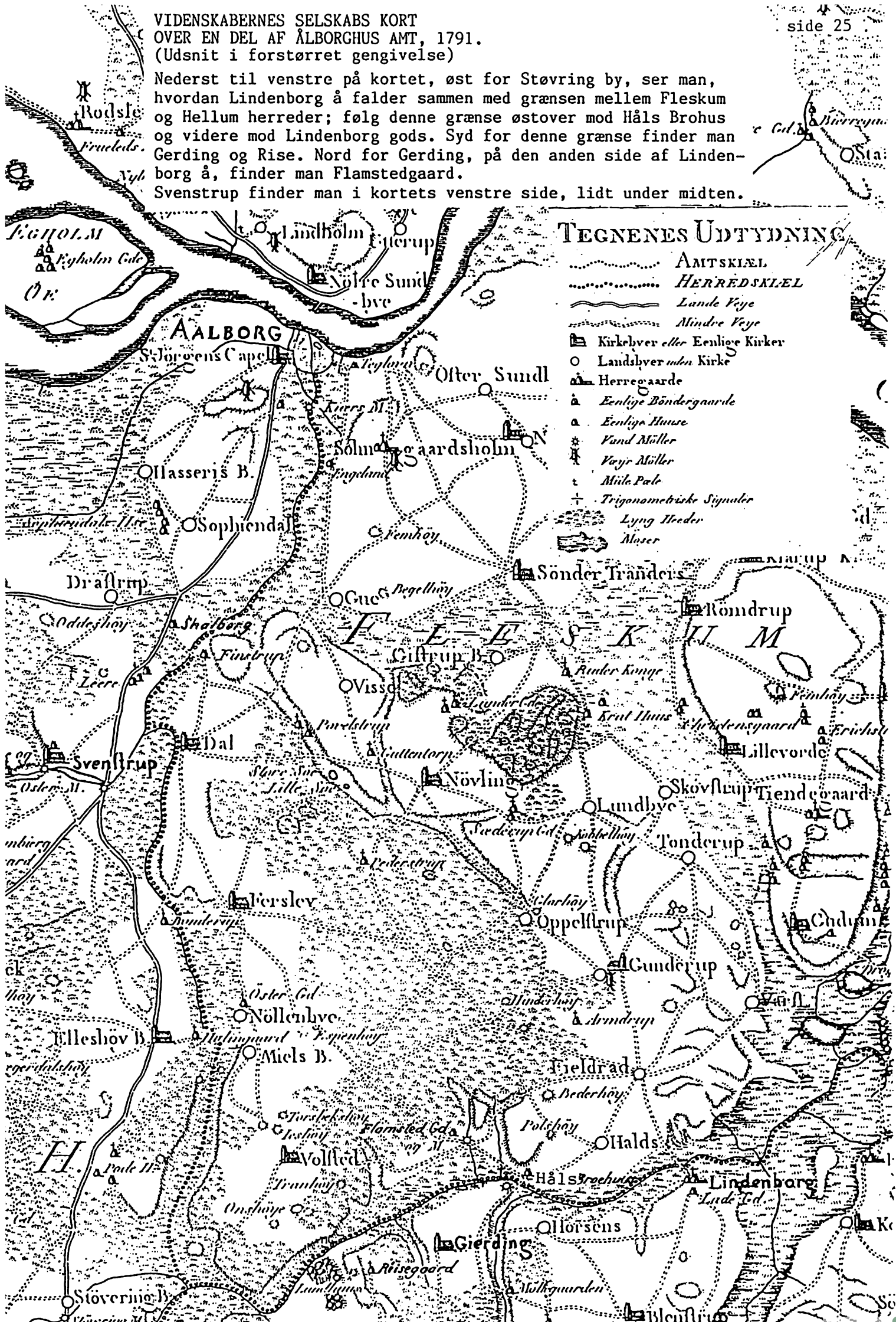
Gerding ligger i det nordvestlige hjørne af Hellum herred, hvis grænse mod vest og nord falder sammen med Lindenberg å, se kortet side 25. Oprindeligt har en arm af havet eller en fjord strakt sig, hvor nu åen går. Den dag i dag kan man af den brede ådal se, at åløbet tidligere har været kraftigere og bredere, og det er forståeligt, at det markerede grænsen mellem herreder, nord for lå Hornum og Fleskum herreder, syd for lå, som nævnt, Hellum herred. Niels Rises familie var klart knyttet til Hellum herred, mens hans kones, Cathrine Maries, var knyttet til Hornum og Fleskum herreder. For de østre byer gik vejen til Ålborg forbi Gerding, derfra til Håls bro, som førte over åen.

Denne bro var selvfølgelig af vital betydning for folk i Gerding, for Ålborg, som ligger 2,5 mil derfra, var den nærmeste større by for dem. Efter at der i århundreder kun havde været gangspang for gående, mens vogne havde måttet køre gennem vandet, blev der i 1753 bygget en bro, 22,5 alen lang, høj på midten med fald til begge ender. Der skulle betales bropenge for at passere den, og hver gårdmand i bl.a. Gerding sogn skulle betale en fast årlig afgift på 1 skæppe rug (såkaldt brokorn), en afgift, som først for ca. 100 år siden er blevet afløst med en pengesum een gang for alle (26).

Som man ser på det gamle kort fra 1791, se side 25, kunne folk fra Gerding, når de havde passeret broen ved Håls, komme videre til Ålborg, enten ad en sikkert mindre farbar vestlig rute over Flamsted, Ferslev, Dal og Skalborg, eller ad en mere østlig rute over Fjellerad og Oppelstrup. Som man

VIDENSKABERNES SELSKABS KORT
 OVER EN DEL AF ÅLBORGHUS AMT, 1791.
 (Udsnit i forstørret gengivelse)

Nederst til venstre på kortet, øst for Støvring by, ser man, hvordan Lindenberg å falder sammen med grænsen mellem Fleskum og Hellum herreder; følg denne grænse østover mod Håls Brohus og videre mod Lindenberg gods. Syd for denne grænse finder man Gerding og Rise. Nord for Gerding, på den anden side af Lindenberg å, finder man Flamstedgaard. Svenstrup finder man i kortets venstre side, lidt under midten.

TEGNEENES UDTYDNING

- AMTSKIEL
- HERREDSKIEL
- ~~~~ Lande Veje
- ~~~~ Mindre Veje
- ☒ Kirkehver eller Eenlige Kirker
- Landsbyer uden Kirke
- ☐ Herregaarde
- ☐ Eenlige Bøndergaarde
- ☐ Eenlige Huuse
- ☐ Vand Møller
- ☐ Væjr Møller
- ☐ Mile Pale
- ☐ Trigonometriske Signaler
- ☐ Lyng Heeder
- ☐ Møser

ligeledes kan se på det gamle kort, måtte man på vejen til Ålborg passere igennem en del øde hedestrækninger.

Sydpå fra broen førte den gamle adelvej (landevej) over Hadsund.

Transportmidlerne var naturligvis først og fremmest hestevogn og apostlenes heste. Ved skifteopgørelserne finder man altid relativt mange heste og vogne til persontransport, således ved skiftet efter Niels Rise og hans kone i 1844: en grønmalet rejsevogn med 2 gyngstole og 1 vognskrin, samt en blåmalet kane (foruden forskellige arbejdsvogne).

BØRNENE OG DERES NAVNE

Niels Rises første kone fødte 2 børn, af hvilke det ene døde tidligt, hans anden kone, Cathrine Marie, fødte 11 børn, af hvilke 3 døde kort efter fødselen. På efterslægtstavle C er børnene opført med deres vigtigste data.

Her skal knyttes nogle bemærkninger til børnenes navne, idet navngivningen foretoges efter ældgamle traditioner.

Niels Rise og hustru kaldte deres børn således, anført i kronologisk rækkefølge:

Poul, Ole, Anders, Ane Johanne, Niels, Ane Kirstine, Samuel Tilemann, Lars Peter, Marie, Eline.

De er opkaldt efter bedste- og oldeforældrene:

Poul = farfar (og desuden morfars far)

Ole = morfar (og desuden farmors far)

Anders = mormors far

Ane Johanne = morfars mor + mormors mor (desuden Niels Rises 1. kones navn)

Niels = farfars far

Ane Kirstine = morfars mor + mormor

Hermed er "brugt" alle bedste- og oldeforældres navne, undtagen eet: farmors navn, Maren, er ikke benyttet. Hvorfor

mon? Det er med sikkerhed ikke nogen forglemmelse. Den eneste sandsynlige forklaring er, at man i farmoderens familie p.g.a. overtro ikke opkaldte efter levende personer. Derved blev der ikke lejlighed til at opkalde nogen efter hende, for hun overlevede både sin søn og sin svigerdatter (hun døde 1848, 81 år gammel).

De fire yngste børn blev opkaldt uden for "systemet", som åbenbart ikke omfattede forfædre, der lå forud for oldeforældre. Netop derfor er disse fire navne måske mest interessante, eftersom man må forudsætte nogle overvejelser, som ikke havde med den traditionelle navneskik at gøre, men som snarere gik i retning af at hædre personer, man satte særlig pris på.

Således må det opfattes, at en søn blev kaldt Samuel Tilemann, nemlig efter sognepræsten i Gerding 1789-1820. Det bemærkes, at opkaldelsen først sker 12 år efter præstens død, da der ikke er flere forfædre at opkalde efter. Niels Rise kendte utvivlsomt præsten godt. Han havde jo, som antydtes i det foregående, gået i skole med en jævnaldrende datter af præsten. Da han blev gårdmand i Gerding, blev han på det nærmeste nabo til præstegården (som havde matrikel nr.1; på kortet side 23 ser man, at Niels Rises eng stødte op til præstegårdens), og vigtigst i denne forbindelse: Niels Rise var medlem af Gerding sogns skolekommission, som præsten var formand for. Samuel Tilemann Johansen, som præstens fulde navn lød, er blevet karakteriseret som en "jævn, redelig og retsindig" mand, han "var agtet og yndet, en dygtig landmand" (27); desuden skal han have været en ivrig kortspiller (28).

Hvem blev Lars Peter så opkaldt efter? Det har jeg ikke nogen forklaring på; kun ved jeg, at navnet Lars forekom i Cathrine Maries familie, en grandonkel til hende hed Lars Pedersen Winther.

Datteren Marie blev muligvis opkaldt efter Cathrine Maries søster; hos denne boede senere nogle af børnene, da de blev forældreløse, hvilket vil blive omtalt i det følgende.

Det sidste navn, Eline, ser jeg ingen forklaring på.

DERES STUEHUS I GERDING

Fra skiftet efter Niels Rises første kone i 1817 kender vi indretningen af deres stuehus i Gerding.

Der var en stor dagligstue, et karlekammer, et køkken og et bryggers.

Dagligstuen var indrettet enkelt og efter alt at dømme stilrent efter almestilen.

Der var et rødmalet fyrretræsbord med 3 ligeledes rødmalede bænke omkring, desuden en "træstol med hynde"; sidstnævnte har uden tvivl været husbondens siddeplads for bordenden. Til inventaret hørte desuden en mælkehylde med omhæng.

Man sov i dagligstuen. Som der står i skiftet, var der "to senge med tavlet omhæng", det vil sige alkover langs væggen. De var tydeligt forskellige med hensyn til sengetøjets stoffer og farver:

På den ene seng var der en blå og hvid olmerdugs overdyne, en grå og hvid vadmels underdyne, en sribet hovedpude, 2 olmerdugs hovedpuder og et blågarns lagen.

På den anden seng var alt sengetøjet holdt i rød og hvid olmerdug, og der var kun to hovedpuder. Dette var utvivlsomt ægtesengen.

I dagligstuen stod der endvidere en stor dragkiste med 4 skuffe. I disse skuffer lå det fine tøj:

I første skuffe et brunt silketørklæde og et rødt bomuldstørklæde.

I den anden skuffe en sort taftes kjole, en hvid sirtses kjole, en grøn sirtses kjole, et hvidt sirtses forklæde.

I den tredje skuffe var der en rødtribet kjole, og i den fjerde skuffe et halvt dusin blågarns særke.

Dragkisten var naturligvis den afdøde hustrus, og indholdet viser sandsynligvis en del af det udstyr, hun havde haft med ind i ægteskabet 2 år tidligere, og dermed også den standard, man lagde vægt på hos Winthers i Flamsted.

Om indretningen i stuehuset er iøvrigt kun at melde, at der var en bilægger-kakkelovn af jern til at varme hele huset op (29).

Nu melder sig uvægerligt spørgsmålet: hvordan fik de plads til de mange børn i dette stuehus? Svaret er, at det gjorde de heller ikke. I begyndelsen af 1820'erne byggede Niels Rise et nyt stuehus til gården. Det er altså muligt, at også indretningen, møblement osv. kom til at se anderledes ud allerede fra begyndelsen af 1820'erne, men det har ikke været muligt at konstatere dette. Som det senere vil fremgå, ændredes deres indretning væsentligt, da de var flyttet til Svenstrup.

NIELS RISES ØKONOMISKE FORHOLD OG DISPOSITIONER

Hans økonomiske udgangspunkt var arven efter faderen, 200 rigsdaler, som blev indsat i Lindenburgs overformynderi i 1803, og som han med renter havde til rådighed i 1815, da han fæstede gård (30). Indfæstningen beløb sig netop til 200 rigsdaler (31).

Der havde i tiden fra midten af 1790'erne indtil 1813 været en kraftig udvikling af selvejekøbene, og man spørger sig selv, hvorfor Niels Rise ikke købte en gård i stedet for at fæste en. Svaret er, at Niels Rise etablerede sig kort efter, at den danske stat var gået bankerot i 1813. For at rette op på landets økonomi reducerede man seddelomløbet, der var nået op på 142 mill. rigsdaler courant, til 46 mill. nye rigsbankdaler. En følge af denne drastiske reduktion af pengemidlerne var, at der ikke mere var kreditmidler til at finansiere selvejet. De selvejere, der havde købt dyrt, eller som ikke havde fået betalt af på deres gæld under inflationen, fik det svært. Nogle måtte gå fra gården, mange havde vanskeligt ved at klare renterne endsige betale afdrag (32).

Så det var i høj grad tvunget af omstændighederne, at Niels Rise etablerede sig som fæster og i 1815 flyttede ind på en af Lindenburgs gårde i Gerding.

Årene indtil 1818 var bortset fra de umulige kreditforhold

ikke dårlige for landbruget, derefter kom der en krise for landbruget som følge af, at vor hovedaftager af korn, England, slog ind på en politik, der begrænsede Danmarks salgsmuligheder meget stærkt, og kornprisen faldt drastisk. Krisen holdt sig 1820'erne igennem, og først fra midten af 1830'erne begyndte det at gå bedre igen, hvilket bl.a. også gav sig det udslag, at der begyndte at komme gang i selvejekøbene igen (33). I 1835 var der 41.695 selvejegrunde i Danmark, mens der var 24.795 almindelige fæstegrunde (34).

Hvordan klarede Niels Rise sig i kriseårene?

Forbløffende nok opbyggede han netop igennem disse år en meget stærk privatøkonomi.

Således forbedrede han sin fæstegård ved at opføre et nyt stuehus, sandsynligvis i tiden 1822-25 (35). En udvidelse var iøvrigt også påkrævet af hensyn til familieførøgelsen i disse år.

Endnu mere overraskende var et par større investeringer, han foretog i 1820'erne. Disse skal omtales udførligt, også fordi investeringsobjekterne giver indblik i forholdene dengang.

Han købte i 1824 for 1000 rigsbankdaler sedler rettigheden til at oppebære brokorn og brosilde af den såkaldte Ludsholms Vase i Fleskum herred, sydøst for Ålborg. Det kræver lidt forklaring. En "vase" er i denne sammenhæng en vej igennem et lavtliggende område, her var det vejen igennem den såkaldte Ludsholms Mose. Selve mosen tilhørte Sohngaardsholm hovedgård. Ejeren af Sohngaardsholm havde i 1766 fået kongelig bevilling til at måtte opkræve en afgift af de øst for Ålborg boende, som benyttede vejen gennem mosen, og som dermed havde en forbindelsesvej til Ålborg. Alle "kørende mænd" i de pågældende 9 sogne skulle hvert år betale en afgift i korn eller silde. Hver kørende mand i Romdrup, Klarup, Storrørde, Sejlflod, Gudum, Lilleværde, Søndertranders og Nørretranders sogne skulle årligt erlægge 1 skæppe byg og 1 skæppe havre (dog leverede beboerne i Søndertranders og Nørre-

tranders ikke byg, men til gengæld 2 skæpper havre), og hver kørende mand i Mou sogn skulle erlægge "en ol vindtørrede sild". Hvert år sendte ejeren vogne afsted efter korn og sild i de pågældende sogne. Denne rettighed var stadfæstet i en bevilling af 28.11.1766. Beboerne i sognene skulle iøvrigt selv vedligeholde vejen.

Da godsejeren på Sohngaardsholm i 1804 godt kunne bruge nogle rede penge, solgte han den nævnte rettighed til at hæve korn og sild til birkedommer Peitersen, Fjelleradgaard, for 1400 rigsdaler. Fra ham overgik skødet til en Jens Christensen Bach, gårdmand i Frær, som så solgte rettigheden til Niels Rise i 1824 for 1000 rigsbankdaler sedler (36).

I boet efter Niels Rise og hans kone findes regnskabsbøger, hvor beboerne i de 9 sogne står opført, og hvori de krydsedes af, når de havde afleveret det, de skyldte (37).

Igennem ca. 20 år hentede Niels Rise hvert år hele vognlæs korn og sild "efter gammel brug" (38). Det årlige udbytte opgives ved boets opgørelse 1844 (39) til 37 tønder havre, 13 tønder byg og 70 ol sild (1 ol = 80 stk., altså i alt 5600 stk. vindtørrede sild).

Det var ikke altid let at inddrive en sådan afgift. Den førnævnte birkedommer Peitersen førte en større retssag mod en mand, som nægtede at betale (40). Og Niels Rise selv måtte den 2. april 1841 anmode om stiftsamtmandens approbation af, at der hos gårdejer Flyger af Bakkegaarden i Nørretranders sogn og hos udflyttergårdmand Morten Pedersen, også kaldet Skede-Morten, i Lillevorde sogn måtte blive foretaget udpantning for det skyldige korn indtil Mortensdag 1841.

Sognefogden i Lillevorde rykkede ud den 8. juni 1842 og hentede hos Skede-Morten "en halvgammel Vogn med Beslag, vurderet til 2 Rbd.", som skulle sælges på auktion. Men fra Nørretranders fik Niels Rise et brev, skrevet af sognefoged Peder Lundbye, dateret den 6. maj 1842, hvori meddeltes, at "nogle Dage efter at Restands Listen var bleven forkyndt betalte Smed Flyger 2 Skipper havre efter siidst satte Ka-

pitels Taxt, som ieg skal betale dig, naaer vi ved tales". (Slutningen af brevet tyder på, at Peder Lundbye og Niels Rise er bekendte. Men det er en sjov pointe, som de to ikke kendte, at Niels Rises yngste søn, Lars Peter, senere blev gift med en datter af Peder Lundbyes broder Jacob; hun hed Johanne Marie Jacobsen).

Efter Niels Rises død blev rettigheden vedr. Ludsholm Mose solgt på auktion, og den indbragte 1900 rigsbankdaler sølv, hvilket var omtrent halvdelen af, hvad den store gård i Svenstrup indbragte. Denne rettighed til at hæve en afgift i naturalier havde altså en høj handelsværdi. Den var ligesom tienden, som bonden fra gammel tid svarede i korn til konge, kirke og præst, en rest af den gamle naturaløkonomi, som først blev afviklet efter midten af det 19. århundrede, dvs. erstattet med pengeafgifter. Skøder på disse rettigheder havde i århundreder været investeringsobjekter, kirketiender ejedes oftest af herremænd, kongetiender ofte af benefice-rede stiftelser, men også mere velhavende bønder havde øje for den slags investeringer, således slægten i Flamsted siden det 17. århundrede og indtil 2. halvdel af det 19. århundrede. Niels Rises køb i 1824 ligger helt på linje med slægtsgruppens praksis fra gammel tid (41).

Kun 4 år efter købet af rettighederne til Ludsholm Vase købte Niels Rise en ejendom i Frær, af hartkorn 1 tønne og 4 skæpper, for 200 rigsbankdaler sedler. Skødet er dateret den 28. maj 1828 (42). Sælgerne var Anders Christensen Bach af Brøndum Hedegaard og Peder Knudsen Smed af Sejlstrup. Med dem begge var han beslægtet på mødrene side (43).

På ejendommen boede der en fæster, til hvem Niels Rise solgte gården året efter, dog havde han forinden af Rentekammeret fået tilladelse til at skille en tørvemose fra, som han selv beholdt (44).

Den sidste store investering var så i 1839 købet af den gård i Nørre Svenstrup, som familien flyttede ind i samme år. Niels Rise var da ca. 50 år gammel. Det drejede sig om går-

den "Elmelund", matrikel nr. 1 af Nørre Svenstrup, af hartkorn (gl.matr.) 8 tønder og 2 fjerdingkar, næstefter Frederikshøj den største gård i Svenstrup. Ifølge det ældste matrikelkort, opmålt i 1784 og senere rettet i 1830'erne, var gårdens areal på 143,3 tønder land, omregnet 78,8 ha (45). Købesummen var 1700 rigsbankdaler sølv, som blev berigtiget ved en kontant udbetaling på 400 rbd. og ved overtagelse af en i ejendommen indestående pantegæld på 1300 rbd.

Hvorfor nu dette gårdsifte? Ville han nu endelig realisere en gammel drøm om at blive selvejergårdmand? Selvejekøbene i landet som helhed havde ligget stille siden statsbankerotten 1813 og kom først i gang igen omkring midten af 1830'erne, da landets økonomi var stabiliseret, afsætningsmulighederne for landbruget bedre og lånemulighederne igen rimelige. Men på den anden side havde Niels Rise ikke behøvet at vente, for tilsyneladende ville han ikke have haft besvær med at rejse den nødvendige kapital langt tidligere. Man fristes til at antage, at grunden til, at han ventede, var en vis forsigtighed.

At det blev netop denne gård, var ikke helt tilfældigt. Igen ser vi en sammenhæng mellem slægt og økonomi.

På Elmelund sad gårdejer Peder Pedersen Kjær, som var temmelig forgældet - han havde i 1837 lånt 1100 rbd. og i 1838 200 rbd. af inspektøren på Lindenberg, kammerråd Kirstein. På en eller anden måde kom Niels Rise i snak med Peder Pedersen Kjær om at overtage gården, så kunne sidstnævnte jo flytte ind i Gerding og blive fæster under Lindenberg. Dette ville godsinspektøren sikkert gerne indvilge i, for han ville vel gerne have sine penge tilbage. I hvert fald: de byttede gårde (46). At de faldt i snak om tingene, var nærliggende, for de var i familie med hinanden derved, at Peder Pedersen Kjærs kone var en kusine til Niels Rises kone, sammenlign anetavle nr. 3+4 med nr. 5.

Deres situation var yderst forskellig: Peder havde åbenbart forløftet sig på den store gård, som han havde købt i 1833,

og ønskede nu at sidde lunt og risikofrit på en fæstegård, mens Niels havde siddet lunt i sin fæstegård, investeret penge i sikre rettigheder og samlet formue. Således indfrie han snart den gæld, som hvilede på Elmelund, den 18. dec. 1839 indløste han den ene panteobligation på 200 rbd., og den 17. dec. 1840 den anden på 1100 rbd. Han sad således gældfrit på gården.

Men ikke nok med det: det første, han gjorde efter indflytningen i Svenstrup, var at opføre et nyt stuehus til gården. Det fremgår på følgende måde: der foreligger en brandforsikringsattest for Elmelund, udstedt den 6. juli 1840 (47), hvoraf fremgår, at der var et nyt grundmuret stuehus, som var forsikret for 1000 rigsbankdaler sølv, og et gammelt stuehus, syd for det nye, forsikret for 300 rbd. Desuden fremgår af attesten, at der for nylig er foretaget vurdering af det nye stuehus, og der kvitteres for udgiften ved denne "forretning".

I det foregående er behandlet Niels Rises økonomiske transaktioner i forbindelse med fast ejendom. Sammenfattende kan man sige, at han havde godt styr på økonomien; herpå tyder ikke mindst, at han i 1839 kunne købe en stor gård faktisk kontant, idet han jo i løbet af et år indløste panteobligationerne, samtidig med, at han straks kunne gå i gang med at bygge nyt stuehus.

I boet efter ham og hans kone var der af gæld kun en lægeregning. Derimod var der flere udestående fordringer, som også skal opregnes i det følgende, da de belyser hans økonomiske forhold og kan vise noget om hans kontakter med andre mennesker. Vi kender kun det, der skyldtes til boet, men det ligger nær at antage, at han tidligere havde lånt penge ud til andre, penge, som var blevet tilbagebetalt, inden han døde.

I 1843 var der følgende udestående fordringer:

1) 84 rbd., som han i 1825 havde lånt til skomagermester i

Ålborg, Jens Christian Hauerslev, mod 1.prioritet i skomagerens bohøve og til 4 % rente (48). Det kan tilføjes, at de efterladte i 1844 gav afkald på dette beløb med henvisning til, at skomageren igennem mange år havde lavet skotøj til Niels Rise og hans børn og således betalt lånet tilbage (49).

2) I 1833 lånte Niels Rise 1000 rbd. til sin svoger Poul Larsen Winther, Flamsted. Renten var også her 4 %, og iflg. panteobligation af 23.4.1834 stilledes som sikkerhed gården i Flamsted og den halve konge-korntiende i Gerding sogn (50). Faktisk drejede det sig om Cathrine Maries fædrene og mødrene arv, som tilfaldt Niels Rise i 1833 (51). Samtidig blev arven til Niels Rises første, afdøde kone tilskrevet sønnen af dette ægteskab, Poul, ligeledes 1000 rbd. sedler, hvilket beløb ligeledes overdroges til Poul Larsen Winther som lån på samme vilkår som nævnt ovenfor. Det vil altså sige, at i stedet for at få arven udbetalt, lod Niels Rise og hans søn hver 1000 rbd. stå i Flamstedgaard.

3) I 1834 havde Niels Rise lånt 250 rbd. sedler til gårdejer Thyge Christensen i Nørrekongerslev, mod sikkerhed i gården i Nr.Kongerslev, af hartkorn 6-4-0-2,5. I 1839 lånte samme mand 200 rbd. sedler (52).

4) I boet fandtes en seddel med flg. ordlyd: "Ved Afregning er jeg bleven skyldig til Selvejer Gaardmand Niels Rise i Svenstrup 13, er: tretten Rigsbankdaler Sedler, hvilken Gjæld tilbagebetales ved tempore Afdrag, som kunne modtages af min Løn hos Grevskabets Skolepatron Hr. Kammerraad Kirstein til Lindenberg. Gjerding, 21. Octbr. 1839. C. Willumsen" (53).

Nærmere vides ikke herom.

5) En anden seddel i boet har flg. ordlyd: "Af Niels Rise i Svenstrup har jeg idag imodtaget tillaans 5 Rbd., siger: fem Rigsbankdaler, som jeg betaler tilbage paa Anfordring. Resstrup, den 17. August 1842. Gaardmand i Leere Lars Hermansen".

Herom vides heller ikke nærmere.

6) Som afrunding på denne række af gældsbeviser gengives her et brev, som en skyldner sendte til skifteforvalteren i boet efter Niels Rise og hans kone, kancelliråd Lyngø i Nibe:

"Jeg underskrevne nærer det haab, at de ikke tager det ilde op, at Jeg herved tilmelder Dem, at Jeg som Debit til de ved Døden hedengangene Ægtefæler Niels Riise og hustrue af Svenstrup i Hornum Herred pr. Aalborg er skyldig 4 Rbd., Siger og skriver fire Rigsbankdaler Sedler, og Penge, som han laante mig til Sædehavre for omtrent 6 Ja maaske otte Aar siden, for hvilke Penge Hverken Han Eller Hustrue siden aldrig Har Krævet mig, men nu anseer Jeg det for Samvittigheds Pligt at tilmelde Dem det, som saavit mig er bekient er Skifteforvalter i boet, at det kan komme vedkommende Arvinger til ofentlig Kundskab og dise Penge vil Jeg med dette mit Skrivelse forbinde mig til at inbetale til 1.ste November 1844, enten til Dem Eller til børnenes Korator, naar De vil skrive mig til, paa hvilket Sted De ønsker helst, jeg skal betale Dem, og maa dette mit Skrivelse fra min Side være ligesaa gieldende og gyldig for Dem som Skiffteforvalter i boet og vedkommende arvinger, som om det var indgaaet ved offentlig forlig Eller som om det var en aller Højeste Rets Dom, hvorfor Jeg nærer det haab, at De og vedkommende ikke i dette Sommer Eller Efteraar ulejliger mig med Rejser og tidspild, Efterdi Jeg er en fattig Mand og sidste aar var syg over et heel aar i 1843 og kunde ikke fortiene uden Saare Lidet, men nu er Jeg gud ske Lov Rask igien og Har meget arbejde baade med Engvandingen og Huusbygninger. Forbintlighst. L.Gundersen i Horsens, fæstehuusmand i Blenstrup Sogn paa Grevskabet Lindenberg Gods, den 13de aprill 1844".

Brevet er medtaget i dets fulde ordlyd, fordi det er interessant af flere grunde. For det første viser det, på hvilken måde en husmand henvendte sig til en øvrighedsperson dengang (senere skal vi se eksempler på, hvordan Niels Rise henvendte sig til en sådan, og hvordan en øvrighedsperson henvendte

sig til ham). For det andet viser det en side af Niels Rise: han tænkte i dette tilfælde åbenbart ikke på at kræve de 4 rbd. tilbagebetalt. For det tredje er brevskriverens psykologi interessant: det rørte ham åbenbart ikke at skyldte pengene væk i 6 til 8 år, men da Niels Rise var død, blev det til et samvittighedsproblem for ham!(54).

Sammenfattende kan man sige om Niels Rises økonomiske forhold, at det må forekomme forbløffende og egentlig uforklarligt, at han i det danske landbrugs kriseår fra 1818 til ca. 1835 kunne foretage så store investeringer og udlåne så store beløb, som der er tale om. Landbrugets hovedproblem i disse år var kornafsætningen, og det er jo muligt, at Niels Rise ikke lagde vægt på kornavl, men måske snarere på fåreavl og hesteavl. Ser man på besætningen i Gerding og senere i Svenstrup, kan man godt få den opfattelse. Men måske var den klogeste disposition i virkeligheden, at han forblev fæster så længe: blandt låntagerne var der netop adskillige selvejere, som ikke kunne klare renter og afdrag i krisetiderne.

NIELS RISES OFFENTLIGE HVERV

Niels Rise fungerede i offentlige hverv i sit sogn, næsten lige fra det øjeblik han etablerede sig som gårdmand i Gerding og indtil hans død i Svenstrup. Man bemærker ham som vitterligheds- og vurderingsmand ved skifter allerede fra 1819 (55); det vil sige, at han var med som vidne, når skifteforvalteren gjorde dødsboer op, og samtidig skulle han vurdere værdien af de ting, der var i boet.

Fra 1820 var han skoleforstander, dvs. medlem af skolekommissionen i sit sogn. Skolekommissioner var blevet indført i hele landet ved "Anordning for Almue-Skolevæsenet paa Landet i Danmark", af 29.7.1814 (56). Man kan betragte skolekommissionerne som forløbere for det senere gennemførte lokale selvstyre her i landet, dog var der ikke tale om noget demokratisk valgsystem. En skolekommission skulle bestå af godsejeren (eller største lodsejer), præsten og en eller to skoleforstandere, "valgt blandt de hæderligste Bønder i Sognet", for en periode af to år ad gangen. I almindelighed var det præsten, der over for skoledirektionen udpegede den, der skulle være skoleforstander (57).

Skolekommissionen skulle "vaage for alt det, som kan have Indflydelse paa Skolevæsenets Bedste og Fremme" (58), f.eks. skulle den fordele udgifterne til lærerløn, skolebygningernes vedligeholdelse m.m. på sognebeboerne. Specielt var det pålagt skoleforstanderne at møde i skolen hver 14. dag for at kontrollere, om alt var i "vedbørlig Orden" (59).

Niels Rise sad i skolekommissionen i Gerding sammen med gårdmand og sognefoged Morten Pedersen, som beboede matrikel nr. 9 i Gerding. De to var iøvrigt i familie med hinanden, idet Morten Pedersen var gift med Niels Rises kusine.

Niels Rise var sandsynligvis direkte nabo til skolen, idet skolelodden, nr. 2 på matrikelkortet, stødte op til hans jord. Det kan altså ikke have været nogen stor ulejlighed for ham at følge med i, om alt var i passende orden på skolen.

I Gerding fungerede skolevæsenet tilsyneladende godt,

hvilket sikkert hænger sammen med, at der her var tradition for et ordnet skolevæsen allerede fra 1786, som omtalt side 11ff.

Fra møderne i kommissionen eksisterer der protokoller. Hvert år i november måned samledes skolekommissionen for at se på regnskaberne. Som indledning til regnskabsopstillingen står der f.eks. engang: "Anno 1825 den 22. November var Skolekommissionen for Blendstrup og Gjerding Pastorater forsamlet i Blendstrup Skole for at ligne de Udgifter, der har været i afvigte Aar til sidste 1. November. Tilstede vare:

Hr. Pastor Seerup <Han var Samuel Tilemanns efterfølger>

Inspecteur Kirstein <Godsinspektøren på Lindenberg>

samt de hæderlige Mænd

Gaardmand Peder Nørgaard af Blendstrup

Jens Jensen, Dollerup, samt

Sognefoged og Gaardmand Morten Pedersen og

Niels Rise, begge af Gjerding" (60).

Dette var den normale sammensætning, hvor en skolekommission omfattede 2 sogne.

Da Niels Rise var flyttet til Svenstrup, blev han straks indvalgt i skolekommissionen der. Men i Svenstrup var skoleforholdene ikke så gode som i Gerding. Der var ustandselig utilfredshed med lærerens undervisning, beboerne ville ikke sende deres børn i skolen og blev idømt mulkter, læreren klagede over, at han blev dårligt behandlet osv. Man manglede tydeligvis den længere erfaring, der havde været til stede i Gerding. I Svenstrup udskiftedes skoleforstanderne ret hyppigt, bønderne ønskede ikke at sidde der længere end de to år, som anordningen påbød, da det var et meget utaknemligt job. Det må have været en brat overgang for Niels Rise at komme i Ellidshøj-Svenstrup skolekommission.

Kort efter hans flytning til Svenstrup kom der en ny anordning om indretningen af det lokale selvstyre på landet (Se note 61.

Det var i 1841. Der oprettedes såkaldte sogneforstanderskaber (fra 1867 blev de kaldt sogneråd). Også her var præsten født medlem, ligeledes godsejere med mindst 32 tønder hartkorn. I valget deltog iøvrigt alle mandlige beboere over 25 år og med mindst 1 tønde hartkorn.

Ellidshøj og Svenstrup sogne blev til Ellidshøj-Svenstrup kommune med et fælles sogneforstanderskab. Der var ingen godsejere i området, og ved det første valg i 1841 faldt stemmerne således (62)

Proprietær Adam Faurschou til Annerup (Ellidshøj):	29
Gaardmand Niels Rise af Svenstrup	29
Møller Jacob Færch af Svenstrup Østermølle	27
Gaardmand Jens Sørensen Østergaard, Svenstrup	Gaardmand
Jens Laursen Bonderup, Ellidshøj	25
Hagen til Ridemands Mølle	19

Det må umiddelbart forekomme påfaldende, at Niels Rise som tilflytter bliver valgt ind i sognerådet, endda med det højeste stemmetal, men ser man nærmere efter, viser det sig, at en stor del af gårdejerne i Svenstrup var beslægtede med ham, og især med hans kone. Dette vil blive nærmere belyst i et senere afsnit, her skal blot nævnes, at han var i familie med 2 andre af de valgte på listen ovenfor: Jens Sørensen Østergaard og Jens Laursen Bonderup (se anetavlerne 7 og 12), dvs. at halvdelen af de valgte medlemmer var i familie med hinanden. Dette var ganske vist ikke i strid med valgreglerne, for anordningens paragraf 5 forbød kun beslægtede i op- eller nedadstigende linje at sidde samtidig i et sogneforstanderskab, men slægtskabet har næppe været uden betydning for samarbejdet.

Her bliver man erindret om forholdene i det 17. århundrede, omtalt side 8f. Det er efterkommerne af de samme slægter, der sidder på de offentlige poster. Reglerne for udpegningen af medlemmer er mindre væsentlige, uanset om det er øvrigheds personer, der udpeger, eller om det sker ved noget, der ligner demokratiske valgeregler, så er det mænd af den

samme slægtsgruppe på egnen, som kommer til. Det kan tilføjes, at ved de samtidige valg af sogneforstanderskaber i nabosognene blev der også indvalgt adskillige gårdejere, som hørte til samme slægtsgruppe, således i Farstrup sogn gård-ejer Jacob Olesen Winther af Hornsgaard (broder til Cathrine Marie), i Ferslev/Dal/Volsted sogne sognefoged Poul S. Winther af Volsted og gårdmand Jens Larsen Winther i Nøtten (begge fætre til Cathrine Marie).

Sogneforstanderskaberne blev valgt for 6 år, og deres opgaver var følgende: Fattig- og skolevæsenet, vejvæsenet, bevillingssager (f.eks. bevillinger til at drive håndværk, kroer, handel, bevillinger til at anlægge møller eller brænderier m.v.). Desuden skulle forstanderskabet føre tilsyn med forsikringsvæsenet i sit distrikt. De afløste således både fattigkommissionerne af 1803 og skolekommissionerne af 1814, og fik oveni en række opgaver, som hidtil var blevet løst på amtsplan.

Niels Rise kom kun til at fungere i ca. halvandet år, som vi senere skal se.

NIELS RISE PÅ TINGE

I modsætning til bl.a. sin svigerfader, Ole Winther, optrådte Niels Rise sjældent på tinge. Kun en enkelt gang har jeg fundet hans navn i forbindelse med en retssag i Lindborg birks justitsprotokol. Det var, da han indstævnedede en mand fra Skindbjerg (hvorfra hans fader jo stammede). Niels Rise påstod, at den pågældende skyldte ham 10 rigsbankdaler sedler. Sagen blev behandlet for retten den 29. juli 1830, og kravet var, at beløbet skulle tilbagebetales inden den 1. november samme år. Dog måtte Skindbjerg-manden trække 2 rbd. fra de 10, som betaling for en sten, som Niels Rise med mandens samtykke havde ladet kløve på hans mark. Niels Rise opstillede følgende betingelse: den indstævnte skulle svare for stenens tilstedeværelse indtil 1. november og indestå for, at Niels

Rise "frit maa køre til og afhente stenen, der nu er lagt paa et andet Sted end det, hvor den var, da den blev kløvet". Igennem dette korte tingbogsreferat aner man, at en lille årsag har udløst en stor strid og en indædt stædighed. Niels Rise gik rettens vej for at inddrive 10 rbd., og vi har tidligere (side 31) set, at han lod udpante for 2 rbd. I et andet tilfælde har vi set (se side 36), at han "glemte" at inddrive 4 rbd., som han havde lånt til en anden mand. Iøvrigt afgjordes ovennævnte sag ved, at den indstævnedede mand fra Skindbjerg gik ind på kravene (63).

HVEM KOM FAMILIEN SAMMEN MED?

Sandsynligvis havde familien nærmere forbindelse med dem, der var faddere ved barnedåb, men muligvis også med andre. Men kirkebogens rubrik til faddere er vores eneste kilde til besvarelse af ovennævnte spørgsmål. I hovedsagen var det de samme mennesker, der var faddere igennem de ca. 20 år, hvor der med jævne mellemrum var dåb hos Niels Rises, i begyndelsen med større vægt på ægteparrets forældre, efterhånden med en forskydning over til dets søskende på begge sider. I det følgende er fadderne ordnet efter, hvor de boede.

Fra RISE, dvs. Niels Rises hjem, kom

hans moder, Maren Olesdatter, og dennes 2. mand, Niels Nielsen Kjær; desuden Niels Rises yngste søster, Ellen Poulsdatter, og hans halvbroder, Poul Nielsen.

(Se efterslægtstavlen A).

Fra FLAMSTED, dvs. Cathrine Maries hjem, kom

hendes forældre, Ole Poulsen Winther og Kirsten Andersdatter, og hendes søskende, nemlig Marie Olesdatter Winther, Sine Olesdatter Winther med sin mand, fætteren Poul Larsen Winther, og Mette Kirstine Winther, der blev gift med bagermester Johannes Holst, Ålborg; desuden kom broderen Jacob Olesen Winther, som overtog Hornsgaard.

(Se efterslægtstavle B).

Fra Flamsted kom endvidere Cathrine Maries onkel, Peder Poulsen Winther, som boede til leje i et hus, der tilhørte hendes fader.

Fra FRÆR kom

Niels Rises to søstre med deres mænd, Kirsten Poulsdatter, gift med gårdmand Peder Poulsen Gug, og Mariane Poulsdatter, gift med husmand Just Christensen.

(Se efterslægtstavlen A).

Fra GERDING, hvor de jo selv boede, havde de som fadder naboen, sognefoged Morten Pedersen, som var gift med Niels Rises kusine Maren Knudsdatter, der døde 1819, hvorefter Morten Pedersen blev gift med hendes søster Mariane Knudsdatter.

(Se efterslægtstavlen A).

Desuden var deres nærmeste nabo, som boede på matrikel nr. 8 i Gerding, Hans Gundersen, fadder, samt Jacob Stephensen.

Fra GUDUM kom i 1837 skolelærer Jens Jensens kone, Ane Nielsdatter, som fadder, da datteren Marie blev døbt. Jeg har ikke fundet nogen slægtsforbindelse mellem Niels Rises og skolelærerfamilien i Gudum, selv om Jens Jensen stammede fra Frær, hvor også en del af Niels Rises forfædre kom fra. Da Marie blev forældreløs i 1844, blev hun plejedatter netop hos lærerfamilien. Ved samme lejlighed kom også et andet af børnene til een, der havde været fadder ved dets dåb, nemlig Anders, som kom til sin moster Marie Olesdatter Winther, som imidlertid var blevet gift og boede på Sandagergaard i Vokslev sogn. I disse tilfælde trådte fadderne altså faktisk til, da forældrene faldt bort. Hvorhen de andre børn kom, skal omtales senere, men kan foreløbig konstatere, at de i de fleste tilfælde ikke kom til nogen, der havde været fadder ved deres dåb.

Valget af faddere synes at have været stærkt traditionsbundet: man valgte de nærmeste slægtninge, sine egne forældre og sine egne søskende med ægtefæller; den eneste af deres søskendekreds, der ikke var fadder, var

Cathrine Maries ældste broder, Poul Olesen Winther, som havde læst til præst og i det nævnte tidsrum havde embede først ved Ribe, senere på Fanø.

De lidt fjernere slætninge, som blev faddere, må have været valgt af særlige grunde; måske har Cathrine Marie haft en særlig tilknytning til sin onkel Peder Winther, som var husmand i Flamsted og blev 94 år gammel. Og naboen Morten Pedersen, som var sognefoged, som Niels Rise sad i skolekommission sammen med, og som var gift først med hans ene kusine, så med den anden, var vel også oplagt. De andre to naboer, som var faddere, har jeg ikke konstateret nogen særlig tilknytning til.

Det princip, at det var slætninge, man tog som faddere, var åbenbart stærkt rodfæstet, og det ligger nær at antage, at andre faddere blev opfattet som en art åndelige slætninge, hvilket naturligvis er vanskeligere at påvise. Hvad angår Jens Christensen Bach i Frær, ved vi kun, at han og Niels Rise havde en større handel med hinanden (Ludsholm Vase i 1824). Og lærerfamilien i Gudum viste senere i handling, at den tog fadderskabet alvorligt.

HVAD TALTE MAN OM?

Det ved vi selvfølgelig kun lidt om. Men der var een historie, som sikkert blev fortalt ved familiens sammenkomster, når Niels Rises svoger Poul Larsen Winther i Flamsted var med, og han var f.eks. til barnedåb i Gerding i 1832 og 1834. Han var vokset op på Finstrupgaard i Dal sogn, og der havde han i 1823 haft det uheld, "at Hesten faldt mod ham og traadte hans høire Knæ itu, idet den rejste sig".

Hvad der derefter skete, viser en hel del om forholdene dengang; desværre har vi det kun fra et senere skriftligt referat (64), som der her skal citeres fra: "Han blev strax ført til Aalborg og indlogeret hos Skræder Wilkens, og forhenværende Kompagniechirurg Bolt kaldet for at curere Beenbrudet. Bolt kom og paatog sig Kuren, og efter 10 Ugers

Forløb var Knæet helbredet, saa at han kunde bruge det, og rejste hjem". Poul Winther kunne ydermere berette, at på tredjedagen efter at han var kommet til Ålborg, havde Bolt haft distriktskirurgen med inde for at se på benet, og denne havde rystet på hovedet, da han så benbruddet, men han og Bolt havde talt tysk med hinanden, så patienten forstod intet. Senere fortalte Bolt, at distriktskirurgen "havde staaet paa den Meening, at Benet burde amputeres", hvilket Poul Winther senere kommenterede således: "Vel var det, at dette ikke skete, thi Benet er godt kureret". Senere havde han hverken haft meen eller uro i benet, tilføjede han.

Pointen i historien er, at den omtalte Bolt ikke var uddannet som læge og ikke havde lov til at praktisere. Han var, som nævnt, forhenværende kompagnikirurg; han stammede fra Hamburg, og efter at have afsluttet en uddannelse som farmaceut i Tyskland havde han ført en omtumlet tilværelse, først som skibslæge, dernæst som kirurg i den franske hær under Napoleonskrigene, og efter disses afslutning havde han fungeret som kompagnikirurg i både Tyskland og Danmark, for endelig at slå sig ned i Ålborg, hvor han levede af kurere folk (65). Det er indlysende, at et tilfælde som det her skildrede havde givet ham et godt ry. Det fremgik jo, at den autoriserede kirurg havde villet amputere, mens kvaksalveren Bolt havde kureret benet. Det var til at forstå. Niels Rise kendte iøvrigt Bolt, for denne havde opholdt sig på egnen som medhjælper for stiftslægen, da der i 1820'erne havde været epidemi (66). At Niels Rise har skrevet sig svogerens historie om det kurerede ben bag øret, fremgår af det følgende.

NÅR BØRNENE KOM TIL SKADE

Som det var almindeligt, hjalp børnene tidligt til med arbejdet på gården. De skulle bl.a. vogte kreaturer og køre med heste. Ikke sjældent kom nogen til skade herved. Niels Rises søn Ole brækkede som 14-årig i 1833 sin højre overarm,

idet han faldt ude i køret ved Gerding "ved at løbe efter høvederne", som hans halvbroder Poul Nielsen senere formulerede det (67). "Køret", det var jo nok deres eng nede ved Lindenberg å, se kortet side 23. Lars Peter, den yngste af sønnerne (der senere flyttede til Gane), blev som 6-årig slået i den ene side af en hest. Og da Niels var 12 år gammel, løb et par heste løbsk med ham tæt ved gården i Svenstrup, og han fik stødt hul i hovedet og stødt det venstre skinneben slemt. I disse 3 tilfælde blev der tilkaldt hjælp, men ikke en praktiserende læge fra Ålborg (som var den nærmeste by med læger), de hentede den ovenfor omtalte Bolt.

Behandlingen bestod for Lars Peters vedkommende i, at han ordinerede noget til at smøre den side med, som var blevet sparket. Og til Niels ordinerede han vineddike og koldt vand til at bade hovedet med, og nogle urter, der var kogt i vand, blev anvendt til kold badning af skinnebenet, hvorom der også blev lagt bandage. Og de fik ikke meen af det, sagde de, kun klagede Niels i førstningen over uro i det beskadigede skinneben, når det var "ondt vejr" (68).

Dette bestyrkede uden tvivl Niels Rise i den opfattelse, som han hørt af svogeren, at Bolt var mindst lige så god til at kurere folk som læger med de rigtige papirer. Og så havde Bolt forståelse for bøndernes forkærlighed for at betale i naturalier, idet han for de nævnte behandlinger af Niels Rises børn som betaling fik "tørv til ildebrændsel og rug" (69).

GÅRDEJER I SVENSTRUP

Efter at have boet i 24 år i Gerding flyttede familien som allerede nævnt til Svenstrup. Afstanden er kun ca. 15 km, men man overskrider en herredsgrænse (fra Hellum til Hornum herred), og man skal over Lindenberg å, se kort side 25.

Uvilkårligt undrer man sig over, at han, som på flyttetidspunktet 1839 var 53 år gammel, flyttede til en

tilsyneladende fremmed egn. At egnen ikke var ganske fremmed for familien fremgik allerede, da vi så ham blive valgt ind i det nyoprettede sogneforstanderskab i Ellidshøj-Svenstrup kommune.

Lad os nu se nærmere på, hvem der boede på gårdene i Svenstrup omkring 1840:

NØRRE SVENSTRUP

matrikelnr.1 var den gård, Niels Rise købte, og han købte den af Peder Pedersen Kjær, hvis kone var kusine til Cathrine Marie.

Matrikel nr.2 var gården Frederikshøj, som Cathrine Maries onkel Gregers Winther havde købt og solgt igen i 1830'erne, men hvis nye ejer de ikke syntes beslægtede med.

Matrikel nr.3 ejedes af Søren Pedersen Kjær, som var broder til ovennævnte Peder Pedersen Kjær, og som var gift med en søster til denne broders kone (anetavle 6).

Matrikel nr.4 a ejedes af Jens Sørensen Østergaard, hvis svigerfader, sognefogden i Svenstrup, Niels Larsen Buus, var søn af Cathrine Maries faster, Kirsten Poulsdatter Winther, født i Flamsted (anetavle 7).

Matrikel nr.5 a ejedes af Poul Pedersen Winther, som ikke var af Flamsted-linjen, men hvis bedstefader, Poul Nielsen Winther, født 1687 i Volsted, var broder til Cathrine Maries oldefader, Peder Nielsen Winther, født 1671 i Volsted (anetavle 8).

Matrikel nr.6 a ejedes af Poul Sørensen Nørgaard, som var fætter til Cathrine Marie, og som var gift med en halvkusine, der altså ligeledes var beslægtet med Cathrine Marie (anetavle 9).

I SØNDER SVENSTRUP var det ligeså:

Matrikel nr.1 hørte til skolen, men

Matrikel nr.2 og 3 var Svenstrup Østermølle, som indtil 1832 var i den beslægtede Buus-families eje, men i 1839 vistnok ikke mere i familiens eje (Jacob Færch).

Matrikel nr.4 havde siden 1807 været i Niels Larsen Buus' eje. Han var sognefoged i Svenstrup igennem en menneskealder. Som det fremgår i anden sammenhæng, var han en mangeårig bekendt af Niels Rise, og tillige var han fætter til Cathrine Marie, som det fremgår af anetavle 10.

Matrikel nr.5 a ejedes af Poul Wognsen Buus, sandsynligvis også slægtning.

På matrikel nr.6 boede ikke slægtninge, men på nr.7 boede Blichfeldts, som var besvogrede med Winthers.

På nr.8 a boede ikke slægtninge, men på

matrikel nr.9, Flødalgaard, sad Niels Sørensen Buus, gift med sin kusine, hvis fader var fætter til Cathrine Marie (anetavle 11).

Og endelig matrikel nr.12, Svenstrup Vestermølle, var ikke beboet af slægtninge.

Det viser sig altså, at Svenstrup i overvejende grad ejedes og beboedes af gårdejere, som var knyttet sammen af slægtsbånd (70). Kernen i slægtsgruppen var efterkommere af Poul Pedersen Winther i Flamsted (1711-1794), hans 1. kone Kirsten Jensdatter (død 1759) og hans 2. kone Anne Pedersdatter Nørgaard (født 1737 i Ellidshøj). Dette kan man konstatere ved at se på anetavlerne 3-12. De er indgiftet flere gange i bl.a. slægterne Buus, Nørgaard, Blichfeldt og Kjær (fra Ø.Hornum).

I Svenstrup var Niels Larsen Buus sognefoged, han var desuden den ældste af slægtskredsen der og tilsyneladende den, der ansås for at være en art overhoved. Man kunne fristes til at tro, at gårdbyttet mellem Peder Pedersen Kjær og Niels Rise, som jo begge hørte til slægtsgruppen, kom i stand på et mere overordnet plan: Peder Pedersen Kjær, som var forgældet, havde bedst af at komme ind i det mere trygge fæsteforhold i Gerding, mens Niels Rise havde overskuddet til at klare den store selvejergård. Det passede i hvert fald godt sammen.

Et middel til at bevare besiddelse er f.eks.

ægteskabspolitikken, indgifte modvirker splittelse af besiddelsen. Ofte ser man også, at når en hustru dør, gifter manden sig med en søster til hende, således som også Niels Rise gjorde.

Der er et vist socialt sikkerhedsnet under medlemmerne af slægtsgruppen: Peder Pedersen Kjær bringes i sikkerhed i Gerding, som vi har set, og tilsvarende med de husmænd, der hørte til slægten - f.eks. boede efterkommerne af Peder Poulsen Winther som husmænd i et hus i Flamsted, tilhørende Flamstedgaard.

NIELS RISES GÅRD I SVENSTRUP

Som allerede nævnt købte han matrikel nr. 1 i Nørre Svenstrup, af hartkorn 8 tønder og 2 fjerdingkar (den gamle matrikel, der erstattedes af en ny 1844), dvs. at den var lidt større end de andre gårde, kun Frederikshøj var større. Gårdens areal er på det ældste matrikelkort opmålt til 143,3 tønder land, omregnet 78,8 ha. Gården eksisterer ikke mere, den er udstykket til beboelse, dog ligger der stadig på stedet et ældre stuehus med navnet Elmelund (navnet står på bygningens nordside). Om det er det stuehus, som Niels Rise opførte i 1840, vides ikke. Det førnævnte matrikelkort (71) giver en forestilling om gårdenes beliggenhed, østen for kirken og langs åen. Kører man østpå fra kirken, har man først til venstre Frederikshøj, dernæst til højre Elmelund, lige efter på samme side af vejen lå matr. nr. 3, beboet af Søren Pedersen Kjær, og lige østen herfor igen lå matr. nr. 4 a, beboet af Jens Sørensen Østergaard.

Hvornår gården fik navnet "Elmelund", vides ikke (72), men den dag i dag ligger der en lille elmelund lige vesten for huset. Fra dets sydvinduer er der udsigt over engen med åen, som adskilte Nørre og Sønder Svenstrup. Det har ikke været muligt at opspore et ældre billede af gården (73).

Men vi ved, hvilke bygninger og rum der fandtes i 1844 (74). Mod syd lå det nye grundmurede rollingshus (stuehus) på 14

fag, norden for lå 3 sammenbyggede udlænger af bindingsværk og klinede vægge, samt et nyt udhus af bindingsværk og murede vægge og grundmur. Desuden var der et tørvehus og et kølle (dvs. et lille hus med ovn, hvor man kunne tørre malt eller brænde kalk o. lign.), begge bygninger af bindingsværk og med klinede vægge. Af gårdtype har det altså været en firlænget gård med en gårdsplads i midten.

I stuehuset var der et bryggers med opgang til loftet, dernæst et pigekammer med en rødmalet fyrretræs slagseng og en jern-bilæggerkakkellovn, så fulgte spisekammer, køkken og folkestue. I folkestuen var der to indbyggede alkover med omhæng for; at dømme efter antallet af puder kunne der sove 6 personer i de to alkover. Iøvrigt var der i folkestuen et langt fyrrebord med bæk og en jern-bilæggerkakkellovn; herinde sov børnene formodentlig (karlekammeret befandt sig ude ved siden af hestestalden).

Efter folkestuen kom man til sovekammeret, og ved siden af dette var der et spisekammer med en "gulvkælder". Sovekammeret rummede to buesenge, dvs. himmelsenge med buedannet overdække. Den ene himmelseng var perlemalet, dvs. lysegrå, hvilket åbenbart var en modefarve, med lysegrønt sirtses omhæng; sengetøjet var af blå- og rødtribet olmerdug. Den anden himmelseng var af rødmalet fyrretræ og med rødprykket sirtses omhæng; også her var sengetøjet blå- og rødtribet. Desuden var der et spejl, et lille lysebord, en lille mahognimalet kommode, en skammel og en spytbakke. Sovekammeret blev opvarmet af en jern-bilæggerkakkellovn. (Kommoden kom på auktionen op i en høj pris, 1 rbd. og 4 mark, og den gik til Niels Rises halvbroder).

Fra familiens dagligstue kom man ad en gang til gæstekammeret, hvor der stod en perlefarvet himmelseng, og videre til storstuen.

I dagligstuen stod der 6 elmetræsstole, et fyrretræsbord med 2 løse fløje og en skuffe. Der var et elmetræs hjørneskab, et barometer, et 8-dages-stueur med malet fyrretræs-

futteral, et mahognimalet fyrreskab med skænk. Til opvarmning var der en jern-bilægger-kakkelovn med jernfod (75). Som man ser, er møblementet i dagligstuen fornyet i forhold til 1817 (se side 28). Det "mahognimalede" fyrretræsskab giver f.eks. et noget andet anstrøg af tilsigtet fornemhed. Denne tendens understregedes af sovekammerets perlefarvede himmelsenge og mahognikommode, og endnu stærkeres af "storstuen", dvs. en ekstra stor stue til festlige lejligheder. Den slags var der slet ikke tale om i Gerding i 1817. Interessant er det, at der i storstuen kun fandtes få indretnings-ting:

et egetræs slagborg, en 3-etagers jernvindovn (en mere moderne stueovn med større varmeevne), en messing-ildtang og -skovl, samt et par gamle støvler. Det forekommer tydeligt, at familien endnu ikke havde fået sig installeret i de større forhold, og storstuen blev åbenbart endnu ikke brugt efter sit formål.

SKOLEFORHOLDENE I SVENSTRUP

Da familien flyttede til Svenstrup, skiftede flere af børnene skole, dog begyndte den yngste søn, Lars Peter, først sin skolegang i Svenstrup, nemlig i 1841, hvor han fyldte 6 år. I skoleåret 1941-42 gik han sammen med broderen Samuel og søsteren Ane i 1. klasse, mens hans broder Niels, som var knap 14 år, gik i 2. klasse (landsbyskolen efter 1814-loven bestod kun af 2 klasser). De var naturligvis i familie med en stor del af klassekammeraterne, ca. en tredjedel af børnene i hver klasse var fra familier, som tilhørte den samme slægtsgruppe (76).

Som allerede nævnt, var skoleforholdene i Svenstrup mindre stabile end i Gerding.

Netop da Lars Peter kom i skole, skiftede man lærer, efter at der havde været talrige klager fra forældrene over, at den hidtidige lærer ikke passede sit arbejde. Efter det

første år med den nye lærer, Clausen, bemærkede skolekommissionen ved eksamen den 30. marts 1842 i protokollen: "Naar man sammenligner denne Examens Udfald med den foregaaende, er det umiskendeligt, at Børnene have gjort god Fremgang under Skolelærer Clausen. Vi betvivle ingenlunde, at det jo vil blive ved at gaae fremad, og blive til Held og Velsigelse for den opvoxende Ungdom. Forretningen endte som den var begyndt med Sang og Bøn". Underskrevet af Bøggild (præsten), Jacob Færch (skolepatron), J.S.Østergaard og Niels Riis (77).

Dog varede det ikke længe, inden klagerne over Clausen begyndte. Han aflyste skolegangen uden tvingende grund, satte sin 17-årige søn til at læse op for eleverne, mens han selv var i byen. Sognebeboerne var heller ikke for flinke til at sende børnene i skole, de store skulle hjælpe med såning eller høst, de mindre passe kreaturer. Lars Peter mødte om sommeren 1842 i alt 35 dage, dermed lå han i midten, idet ca. halvdelen mødte endnu færre dage, mens den anden halvdel mødte op til 50 dage.

Lars Peter fik dog lært nogenlunde at læse indenad, at skrive og lære religion, inden han i 1844 måtte forlade Svenstrup (78).

NIELS RISE SOM LANDMAND

På Elmelund havde han 4 plove, 2 hjulplove og 2 svingplove (79). Dette faktum illustrerer udmærket den begyndende modernisering af landbruget i løbet af det 19. århundrede. Arkæologerne har fundet ud af, at hjulploven har været anvendt i Danmark fra omkring år 1000, og at den i det lange stræk op til det 19. århundrede kun har ændret sig lidt, bortset fra at den i ældre tid var lavet helt af træ, dog med skæret og langjernet af smedet jern. Som trækraft anvendtes 4-8 heste eller okser, og det var således besværligt at vende med den. I løbet af det 19. århundrede indførtes svingploven i Danmark, en plovtype, som på grund

af sin jernkonstruktion gav en ringere friktion, hvorved arbejdet blev lettere, og hestekraften kunne derfor reduceres til 2-3 stykker (80).

Niels Rise stod så at sige midt i denne overgang til en mere moderne energibesparende plovtpe.

Hvad var høstudbyttet på Elmelund?

I 1844 høstede man: 34 travet rug, 50 travet byg og 60 travet havre, desuden 24 læs hø, 2 læs ærtehalm og 150 til 200 tønder kartofler. Der blev i efteråret 1844 i marken nedlagt 10 tønder vinterrug (81). En travet var i Jylland vistnok 60 neg, men under alle omstændigheder synes kornavl ikke at have været af større omfang. I denne forbindelse skal det huskes, at Niels Rise hentede såkaldt "brokorn" i en række østhimmerlandske sogne (Ludsholm Vase).

Niels Rise gav sig også af med hesteavl. Myndighederne havde tidligt i det 19. århundrede oprettet stutтери-kommissioner, som udbetalte præmier til ejerne af godkendte "stutтери-dygtige" hopper, hver gang disse fik føl efter at være bedækket af en "en, i Følge Cancellie-Patent af 27. April 1813 med Krone indbrændt Hingst, eller af en for kongelig Regning underholdt Hingst, eller af nogen anden Hingst, som Stutтери-Commissarierne have erklæret for stutтерidydigt". En sådan hoppe, 5 år gammel og mørkebrun af lød, foreviste Niels Rise for kommissionen ved en besigtigelse i Rold den 22. juni 1832. Godtgørelsen, der bestod i 2 rigsbankdaler pr. føl, fik han i 1835, 1837 og 1839 (82).

I boet 1844 fandtes der en brun 3-års hoppe, som vurderedes til 60 rbd., en høj pris for en hest; desuden en brun 2-års hoppe, vurderet til 38 rbd., en sortbrun hoppe på 16 år, vurderet til 24 rbd., en brun blisset hoppe på 8 år, vurderet til 20 rbd., og endelig en brun 5-års hest, vurderet til 50 rbd. En udsøgt og værdifuld hestebestand.

En anden interesse var fåreavl.

I boet 1844 (26. juni) registreredes 21 får, 3 beder, en

vædder og 6 lam. Men denne bestand kan ikke svare til det normale, for i boets papirer findes afregninger for leveret uld i et stort omfang. Således leverede Niels Rise den 12.juli 1839 til P.J.Hallengren i Ålborg 351 lispund og 12,5 pund låduld (dvs. forårsuld), og den 19. august 1840 var det 378,5 pund lammeuld samt 10 pund låduld.

I 1841 leverede han 7760 pund uld, eller i alt for 3354 rbd., 5 mark og 7 skilling. Tilsvarende afregning findes for 1842 (83).

Han solgte desuden fårekød, talg, klipskind, kalveskind og smør til handlende i Ålborg (se næste afsnit). Men mælke- og smørproduktionen kan ikke have været af væsentlig betydning, for i boet 1844 registreredes kun 10 køer. Heller ikke svineavl spillede nogen rolle, ved boets opgørelse var der kun en galt.

Tilsyneladende var Niels Rises landbrug mest lagt an på fåre- og hesteavl.

VIGTIGE HANDELSFORBINDELSER

P.J.Hallengren må have haft en stor kolonial- og grovvareforretning i Ålborg. Her købte Niels Rise i 1839-40 byggematerialer, sikkert til det nye stuehus i Svenstrup. Han købte desuden salt i skæppevis, en gang imellem en flaske gammel rom, en sæk kaffebønner, hør o.a. Men han leverede selv langt mere til Hallengren, end han købte for.

Foruden uld leverede han kød, smør og kalveskind. Omsættningens størrelse kan belyses ved følgende tal:

juli-okt.1839 leveret varer for 2954 rbd.

nov.1839-marts 18402201 rbd.

april-juni 18411822 rbd.

Han leverede altså for knap 7000 rbd. på et år.

Andre fornødenheder til husholdningen købtes hos andre handlende, således købte man mel til bagning i Ridemans mølle tæt ved Svenstrup. De fleste kolonialvarer købte Niels

Rise hos købmand Thv.v. Spreckelsen i Ålborg. Som eksempel kan vi tage, hvad han købte hos denne fra januar til juni 1842:

1 pund ris, 19,5 potte akvavit, 1 pund kandis, 1 par karter, 1 pund cikorie, 1 skæppe gr. salt, 1 pund kandis, 1 kvart pund sagogryn, 1 pund kandis, 1 halvt pund melis, 3 kvart pot rom, 8 stk. 11 alens tømmer, 6 stk. 8 alens tømmer, 1 pund kandis, 1 pund kandis, 1 halv pot tran, 2 tylt 12 fods 2. sort. bord (dvs. planker), 1 tylt 12 m.f. bord, 1/8 pund Congo-the, 1 pund kandis, 8 stk. 8 alens tømmer, 1 pund puddersukker, 1/4 pund Congo-the, 1 pund kandis, 100 stk. 3 t. søm, 1 pund puddersukker, 7,5 potte linolie, 8 pund engelsk bleghvidt, 1 tylt 12 f. 2. sort. bord, 1 otting sæbe, 1/2 pund svedsker, 1/4 pund rosiner, 1 pund blank kandis (84).

Desuden brugte Niels Rise købmanden som bank, idet han løbende hævede kontanter hos ham; i det ovenfor nævnte tidsrum hævede han således 30 rbd., 20 rbd., 3 rbd. og 1 mark, i alt 53 rigsbankdaler og 1 mark. Niels Rise betalte købmanden med varer, således leverede han til købmand v. Spreckelsen f.eks. 1 fjerding smør, 4 lispund og 14 pund fårekød, 22 lispund og 5 pund talg. Ved opgørelsen af debet og kredit blev der ikke mange rigsbankdaler at betale konstant til købmanden.

Dette handelsforhold genspejler formodentlig det normale mønster på den tid i samhandelen mellem bykøbmænd og gårdmændene i oplandet.

CATHRINE MARIES HUSHOLDNING

Når vi ser på det husgeråd, der var i boet, kan vi danne os et indtryk af husholdningen, hvor Cathrine Marie rådede (85). Vi vil se ind i bryggerset, køkkenet, spisekammeret ved køkkenet og spisekammeret ved sovekammeret.

I bryggerset var der følgende:

- 1 svinetønde
- 1 stort kar med 4 jernbånd
- 2 ostekar
- 1 fyrre strippe (dvs. øsekar)
- 1 spand med 4 jernbånd og 1 træhank
- 1 nyt bryggerkar med 2 jernbånd
- 1 saltkasse
- 1 ståmunk
- 1 jerngryde med bånd om
- 1 lidet bryggerkar med 2 jernbånd
- 1 smørkærne med 3 jernbånd
- 1 øltragt med 2 jernbånd
- 2 ostekar med 2 jernbånd hver
- 1 jerngrubegryde
- 1 kobbergrubekeddel på een og en kvart tønde
- 1 vandså (dvs. vandtønde) med 3 jernbånd, jernhank og tværstang
- 1 ege anker
- 1 fjerding
- 1 jerngryde med hank
- 10 stk. lurfade
- 2 røde gryder
- 1 madtegne (dvs. spånkurv med låg, madkurv)
- 1 hakkebræt
- 2 sandtruge
- 1 gammel egetønde med 4 jernbånd

Her fremstillede man altså ost, smør og øl. Desuden blev der sikkert bagt brød, selv om bageovnen ikke er nævnt (den var jo indmuret), og der blev slagtet. I bryggerset kogte man desuden vasketøjet i gruekedlerne.

I køkkenet fandtes en jernpande, en jerngryde, en kaffekværn, to kobber-kaffekedler, en del flade og dybe hvide porcelænstallerkener. De varer til husholdningen, som blev købt i byen, er nævnt side 54-55.

Som nævnt var der to spisekamre, det ene ved køkkenet, det andet ved sovekammeret. Dette sidstnævnte spisekammer havde en jordkælder, og hernede fandtes en ege-øltønde med 4 jernbånd og et ege-øllanker med 4 jernbånd. Her stod bl.a. også et saltkar, og der var et lille firkantet bord og 4 rødmalede træstole.

KORRESPONDENCE

Der er ikke bevaret private breve fra Niels Rise eller hans familie.

Når han ville henvende sig skriftligt til myndigheder, fik han andre (måske skolelæreren?) til at skrive for sig. F.eks. har vi et brev af 2. april 1842 fra Niels Rise til amtmand Bluhme i Ålborg vedr. tilladelse til at foretage udpantning for restancer. Udformningen er ganske formel og korrekt. Brevet er stilet til: Høivelbaarne Hr. Stiftamtmand Bluhme, Ridder af Dannebrog, og det lyder (86):

"Med Broekorn til Lutzholms Vase ifølge kongelig Bevilling af 28.de Novembr. 1766, refterer for Aaret til Mortensdag 1841:

Gaardeier Flyger af Bakkegaarden i Nørretranders Sogn, med 2 skp. Havre. Til denne Restances Indbringelse ved Udpantning - Kornet beregnet til Penge efter den sidst satte Capitels-taxt, udbedes underdanig Deres Høivelbaarenheds Approbation. - Svenstrup den 2.den April 1842. Underdanigst. Niels Riis". Dette med "underdanighed" var først og fremmest et formelt krav ved henvendelser til standspersoner i enevældens tid, og det var ikke nødvendigvis udtryk for brevskriverens følelser.

Hvordan henvendte andre sig til Niels Rise?

Vi har nogle breve til ham fra godsinspektør H. Juul på Lindenberg, fra 1842 og 1843. Anledningen til brevene er, at de har fælles interesser også vedrørende Ludsholms Vase med tilhørende brokorn og brosild. Som eksempel kan vi tage det sidste af brevene, fra 1843, skrevet kort før Niels Rises død (87). Det er stilet til "Gaardeier Niels Rise i Svenstrup". Ordlyden er:

"Niels Rise skal ret have Tak for den mig tilstillede Fortegnelse over Brokorns-Yderne, nu skal jeg nærmere gennemgaae den med min Liste for at see, hvad Resultatet vil blive. Hvad Niels Rises Forslag angaaende Aftale om Priserne paa Brosilden angaaer, da meldes: at jeg venter at være i Aalborg den 26 Mai /:paa Fredag/, men skulde vi ikke træffes, da udfinder Niels Rise desuagtet vel en Priis, hvormed Grevskabet lader sig nøie. Med Agtelse. H.Juul".

Inspektøren skriver venligt og høfligt. Det virker for os påfaldende, at han ikke bruger tiltaleordet "De", men i stedet skriver "Niels Rise". "De" brugtes mellem højerestillede personer af samme rang, og det var altså ikke inspektør Juuls opfattelse af situationen. Hvis han havde skrevet "Du" eller "Han", ville han derved have understreget, at det var henvendt til en underordnet person; sådan kunne man f.eks. tiltale tyende. Dette fandt inspektøren altså heller ikke passende, og så var der jo kun den mulighed tilbage at tiltale med hele navnet. Dernæst studser man over den lidt snaksomt venlige tone, især i følgende: "nu skal jeg nærmere gennemgaae den med min Liste for at see, hvad Resultatet vil blive". Det lyder nærmest, som om en rar gammel mand taler til et barn - en tone, som over for en voksen i dag ville blive opfattet som nedladende. Det er svært for os i dag at sætte os ind i standsforskellene i enevældens tid. Disse forskelle var selvfølgelig, så på den baggrund er inspektørens tone formentlig forekommet ganske naturlig. I hvert fald kan man

være sikker på, at inspektør Juul ud fra sit kendskab til Niels Rise regner med en positiv virkning hos denne, for han vil jo lægge op til, at Niels Rise i tilfælde af, at de ikke mødes i Ålborg for at tale sammen om prisen, på egen hånd skal fastsætte en rimelig pris, "hvormed Grevskabet lader sig nøie"! Sådan venlighed og tillid forpligter sandelig, og man kan gætte på, at Niels Rise var indstillet på at leve op til det.

Til sammenligning skal vi nu læse et brev, som også har en forretningsmæssig baggrund, men som er sendt af en mand, som føler sig som Niels Rises ligemand. Det er dateret Nørholm, den 15. januar 1842, og det er stilet til "Niels Riis i Svenstrup". Det lyder ordret således (88):

"Gode Ven. Jeg beder dig om du vil være af den Godhed at sende mig med Budet tilbage di 100 Rbd. og 3 skilling som ieg har til gode i Anledning af at ieg nu paa Løverdag skal bruge dem. Derfor beder ieg at du er saa god at sende disse Penge til mig i et Forseglet Brev. Du hilses af mig ieg er stedse din Ven. Venskabeligst. Gode Lars Christensen Smed". Nedenunder er tilføjet: "Der er vel ellers ingen Nyheder. Beder ieg dig at du er saa god at lade mig det vide med Brevet tilbage".

KLÆDEDRAGT

Vi kan danne os et indtryk af, hvordan Niels Rise og Cathrine Marie gik klædt, i hvert fald når de havde deres pæne tøj på, for det, der lå i dragkisten eller hang i klædeskabet blev solgt på løsøreauktionen den 28. november 1844, hvortil der var udarbejdet et katalog.

I dagligstuen stod en dragkiste med Cathrine Maries tøj. Tager man det frem, stykke for stykke, kan man forestille sig hendes fremtoning i forskellige situationer, kirkegang, barnedåb, bryllup, høstgilde ovs. (89):

- 8 blågarns særke
- 1 hørgarns særk
- 1 tavlet hørgarns forklæde
- 1 blåstribet bomulds forklæde
- 1 sort hvidprikket sirtses forklæde
- 1 rød og grønnetet kastetørklæde (dvs. et sjal)
- 1 rødt bomulds kastetørklæde
- 1 sort fløjlshue med 2 sløjfer
- 1 ternet bomulds nattrøje
- 1 linnedtavlet trøje
- 1 blå og hvid indsprængt ulden kjole
- 1 tavlet uldent forklæde
- 1 rød halv-silke og halv-bomulds kjole
- 1 sort merinos kjole (dvs. af Merino-uld)
- 1 blåtavlet hjemmegjort kjole
- 1 broscheret skjørt (dvs. en silkenederdel med brokade).

Man kan altså tænke sig en mere daglig dragt, bestående af et blågarns eller hørgarns skørt og en linned tavlet trøje. Til fest havde hun sikkert en kjole på, alt efter lejligheden den røde af halvt silke og halvt bomuld eller den sorte af Merino-uld. Det var to fornemme kjoler, som også opnåede høje priser på auktionen; den førstnævnte gik for 4 rbd., 1 mark og 4 skilling til bagermester Holst i Ålborg, som var gift med en søster til hende, og den anden gik for 4 rbd. til gårdmand Niels Sørensen Buus på Flødalgaard, begge kjoler gik altså til medlemmer af slægtsgruppen. Også det brocherede skørt var kostbart, det gik for 1 rbd. og 1 mark til en gårdmand i Ferslev. Til at tage over sig, når hun gik ud, havde Cathrine Marie en sort fløjlshue med 2 sløjfer eller store sjaler til at kaste over hovedet og skuldrene. Niels Rises tøj hang i et skab i gangen. Her kom følgende frem (90):

- 1 par korte blå vadmels benklæder
- 1 par korte brune manchesters benklæder

- 1 par korte grønne manchesters benklæder
- 1 sort klædes vest
- 1 par grønne manchesters korte benklæder, gl.
- 1 blå vadmels frakke
- 2 hørgarns skjorter, gl.
- 1 hørgarns skjorte

Man må altså forestille sig ham i en dragt, bestående af en blå vadmelsfrakke, derunder en sort klædes vest over en hvid hørgarns skjorte; benklæderne gik til under knæene og var enten af blåt vadmels eller grønt eller brunt manchesterfløj (bredriflet fløj). De til dragten hørende lange uldstrømper var enten sorte eller hvide (de var ikke med på auktionen).

Mest kostbar var den blå vadmels frakke, den var vurderet til 3 rbd. og blev ikke solgt. Dernæst fulgte de blå vadmels benklæder, som gik for 2 rbd. og 3 mark til naboen og slægtningen Jens Østergaard; så de grønne fløjlsbenklæder, som gik for 2 rbd. og 2 mark til ejeren af Lyngberggaard, og endelig de brune fløjlsbenklæder, som gik for 2 rbd. til førnævnte Jens Østergaard.

Deres påklædning kan altså nærmest sammenlignes med det, vi i dag kalder folkedragt (91).

ULYKKEN

Knap 4 år efter flytningen til Svenstrup, i 1843 om foråret, skete der noget, som vendte op og ned på det hele. Helt præcist var det den 20. maj 1843, en lørdag.

Det meste af dagen gik livet på gården ganske normalt: Den 15-årige søn Niels gik om morgenen ud på marken med kørne og skulle som sædvanlig passe dem indtil solnedgang. Hans 27-årige halvbroder Poul var samme dag ude "på heden", hvor han gravede tørv, ligeledes til solnedgang (92). Og Niels Rise selv kørte den dag med hestevogn til Ålborg for at hente et læs tømmer. Hvad der skete på hjemvejen, ved vi fra et øjenvidne, en bolsmand fra Svenstrup (93). Han fortalte senere, at løverdagen den 20. maj om eftermiddagen klokken mellem 4 og 5 var han, som var på hjemrejse fra Ålborg med

sine heste og vogn, på hvilken kun var 5 eller 6 kalveskind, kommet på Ålborgvejen mellem Skeelsgaard og Skalborg, og gårdmand af Svenstrup Niels Rise kørte noget foran, siddende oven på tømmeret, hvormed hans vogn var læsset, da Niels Rises heste, formentlig fordi den læssede vogn ned ad bakken løb på dem, blev noget løbske, hvorfor Niels Rise sprang fra tømmeret ned på den hårde vej og faldt plat ned på denne og baghjulet gik over ham. Hans heste løb et stykke, men standsede bag ved en med tømmer læsset vogn, som kørte noget foran Niels Rise. Vort øjenvidne så nu, at Niels Rise rejste sig op efter faldet, men straks snurrede omkring og faldt tilbage på vejen. Øjenvidnet havde imidlertid standset sine heste og løb hen til Niels Rise, som sagde, at hans ben var brækket noget oven for ankelen, og om han ville hente en læge. På spørgsmålet, hvilken læge han skulle hente, svarede Niels Rise: Bolt fra Ålborg. Derefter vendte bolsmanden, som på egnen gik under navnet Poul Slagter, sine heste og agede til Ålborg efter Bolt.

Imidlertid tog en gårdmand fra Støvring, som også var på vej hjem i hestevogn, Niels Rise med sig og afleverede ham klokken omtrent 19 i hans hus i Svenstrup (94).

Efter hans kones udsagn talte Niels Rise efter sin hjemkomst "næsten intet med nogensomhelst", f.eks. fortalte han ikke, hvordan han var kommet til sin skade.

Omtrent en halv time senere kom Bolt fra Ålborg og undersøgte benbruddet. Senere forklarede Bolt, hvad han så og gjorde (95). Han så, at Niels Rises højre ben omtrent en håndsbredde oven for fodleddet var knust ved at være blevet kørt over. Niels Rise havde endnu strømpen på, hvilken Bolt "måtte klippe op, da den ikke på anden måde kunne aftrækkes, og stak nu bentsplinterne af benbruddet igennem huden".

Bolt anlagde en bandage og sagde, at det var nødvendigt, at han medtog en læge, og at han ville medtage doktor Zimmermann fra Ålborg, hvortil Niels Rise svarede, at "når det var nødvendigt, måtte det gerne ske".

Dagen efter, søndag den 21. maj, kørte sønnen Ole til Ålborg og hentede Zimmermann og Bolt. Zimmermann efterså benbruddet og ordinerede noget pulver og nogle dråber og til badning af bruddet vineddike og vand.

Situationen i sygestuen den søndag er fastholdt af Cathrine Maries fætter, gårdmand og sognefoged i Svenstrup, den da 66-årige Niels Larsen Buus. Som den ældste i slægtsgruppen på egnen gik han straks dagen efter hen for at høre, hvordan det stod til. Han fik lov til at kigge ind, og han så, at "både Bolt og doktor Zimmermann var da hos Niels Rise", Zimmermann stod ved enden af sengen, mens Bolt stod ved siden af denne (96). Muligvis har Niels Larsen Buus tænkt, at med så megen sagkundskab kunne det ikke gå galt (forøvrigt var han også en af Bolts patienter, idet han havde fået en maveforgiftning kureret af ham nogle år før, og han havde ikke haft meen af det siden).

Men så enkelt var det ikke. Som det allerede er fremgået, var Niels Rise ikke indstillet på andre læger end Bolt. Han huskede sikkert sin svogers udbrud, da han fortalte om, at han akkurat undgik at få sit ben amputeret af en autoriseret læge: "Vel var det, at dette ikke skete, thi benet er godt kureret" - nemlig af Bolt. Så overbevist var Niels Rise, at han over for læge Zimmermann gav udtryk for, at det var Bolt, han havde tillid til (97). Zimmermann tog konsekvensen heraf, idet han så ikke betragtede sig som den, der havde Niels Rise i behandling. De følgende dage var det Bolt alene, der tilså patienten, han blev hentet af Ole om onsdagen, fredagen og lørdagen. Cathrine Marie blev efterhånden foruroliget, og hun sagde til sin mand, om han også troede, at Bolt var dygtig nok (98), hvortil han svarede, "at han havde brugt Bolt forhen og troede derfor, at Bolt nok kunde hjælpe ham".

Imidlertid forværredes tilstanden, og om lørdagen - altså ugedagen efter at ulykken var sket - sendte Niels Rise bud efter Zimmermann, og han kom ved middagstid, efter at være

hentet af Ole. Zimmermann sagde til Cathrine Marie, at "når han skulle befatte sig med benbruddet, ville han være ene om det og ikke have Bolt med" (99).

Zimmermann undersøgte nu benet og erklærede tilstanden for "farlig". Hun bad Zimmermann "at virke for den Syges Helbredelse, saavidt det stod i hans Magt". Der var sket det, at der var gået koldbrand i benet, og Zimmermann mente, at det burde sættes af, men dette var umuligt i Niels Rises afsvækkede tilstand.

Under hele sygdommen, altså faktisk igennem en hel uge, indtog Niels Rise ikke andet end koldt vand med eddike i, men om lørdagen tilrådede Zimmermann, at han fik lidt kyllingesuppe, "hvoraf han dog kun nød et Par Skeefulde", som Cathrine Marie erindrede.

Om søndagen gik Niels Larsen Buus igen over til Niels Rise. Han var der kun et par minutter, "og da var Zimmermann alene hos Niels Rise, som klagede over at være meget syg" (100). Samme dag henad aften talte Cathrine Marie og Niels Rise om hans tilstand; hun fortalte det senere selv sådan, at Niels Rise da sagde, "da der blev talt om Sygdom, at der var Forskiel paa Sygdom og paa et Menneske, der var sønderslaaet i den ene Side" (101). Stærkere kunne han næppe udtrykke, at han følte, at han var mere end syg. I betragtning af hans fåmælted iøvrigt, i hvert fald under sygdommen, må disse to udsagn af hans mund denne søndag forekomme som en påfaldende veltalenhed. Han vidste utvivlsomt, hvor det bar hen. Næste dags aften, mandag den 29. maj 1843 om aftenen kl. omtrent 10 døde han.

ET EFTERSPIL

For Bolt kom der et retsligt efterspil, idet han blev tiltalt og dømt for "kvaksalveri". Læge Zimmermann hævdede, at Niels Rise var død som følge af en "kunstfejl", begået af Bolt. Og ifølge den endnu på dette tidspunkt gældende Forordning af 5. september 1794 om kvaksalveri

straffedes kvaksalvere, "som befindes at tage syge under kur og således udsætte disse for fare". For Bolt forelå der den skærpende omstændighed, at han engang ca. 25 år tidligere var blevet dømt for samme forseelse, så straffen fastsattes til simpelt fængsel i 120 dage på sædvanlig fangekost, heri var det endda indregnet som en formildende omstændighed, at han var over 60 år gammel (102). Hele forløbet af ulykken, sygdommen og retssagen blev sat stort op i Aalborg Stiftstidende af 7. november 1844, og denne avis angav det daværende københavnske blad "Fædrelandet" som kilde. Hensigten var helt tydeligt at benytte lejligheden til at advare folk mod kvaksalvere.

Tilbage er spørgsmålet om læge Hermann Treschow Zimmermanns rolle. Bolts forsvarer under retssagen ved Landsoverretten i Viborg lagde stor vægt på den autoriserede læges etiske ansvar, således at forstå, at når en læge er tilkaldt til en patient, så er det hans pligt at hjælpe, uanset om den syge selv siger, at han har større tillid til en kvaksalver. Der er intet, der tyder på, at Zimmermann har fået bebrejdelser i den anledning, tværtimod blev han kort efter konstitueret som distriktslæge.

CATHRINE MARIES DØD ÅRET EFTER

Enken Cathrine Marie fik tilladelse til at hensidde i uskiftet bo, og tanken var formentlig, at sønnerne skulle drive gården videre. Ganske vist flyttede Niels Rises søn af første ægteskab, den 27-årige Poul hjemmefra og overtog en gård i landsbyen Håls i fæste under Lindenberg gods. Men hjemme var fremdeles den 24-årige søn Ole, som nu var blevet "fører karl", som Cathrine Marie udtrykte sig, og som i de sidste par år, fordi den afdøde Niels Rise havde været noget svagelig, havde udført størstedelen af det "bondearbejde, som var nødvendigt til gårdens drift", som Cathrine Marie udtrykte sig i det flere gange anførte vidneudsagn (103).

Knap var der imidlertid faldet ro over Elmelund og dens

beboere, før de rantes af et nyt slag. Cathrine Marie blev syg, det var en tyfusinfektion, som netop hærgede i Himmerland på det tidspunkt (104). Læge Zimmermann fra Ålborg blev tilkaldt to gange, men han kunne intet stille op (105). Hun døde den 25. marts 1844.

HJEMMET OPLØSES

Den ældste hjemmeværende søn, Ole, blev endnu om sommeren og efteråret 1844 på gården, passede den og sørgede for, at høsten kom i hus.

Men ellers kom børnene langt væk fra hinanden. Den yngste, den 7-årige Marie, kom i pleje hos skolelærer Jens Jensen i Gudum, hvis kone jo også havde været fadder ved hendes dåb. Den næst yngste, den 9-årige Lars Peter, kom til sin moster Marie, gift med gårdejer Christen Pedersen på Sandagergaard i Vokslev sogn ved Nibe. Samme sted boede et stykke tid hans 17-årige broder Anders.

Den 12-årige Samuel Tilemann kom til gårdejer Jens Lauridsen Bonderup i Ellidshøj sogn, hvis kone var en slægtning, se anetavle 12.

Så var der den 14-årige Ane Kirstine. Hun blev i første omgang sammen med to ældre søskende Ole og Ane Johanne. Disse tre var ved folketællingen 1/2 1845 logerende i Svenstrup Vestermølle, men senere flyttede Ane Kirstine sammen med Ane Johanne, som snart efter blev gift og bosat først i Nibe Vejrmølle, og derefter i 1847 på en gård, de købte i Skivum sogn (Års herred). Den 16-årige Niels fulgte også med sin storesøster til Skivum. Ole var den eneste, som blev et par år længere i Svenstrup. Ved folketællingen 1845 kaldte han sig "hestehandler", hvilket tillige med, at han ved auktionen over gården købte en hest, tyder på, at han forsøgte at etablere sig med dette erhverv.

Som man ser, kom børnene i første omgang til familie. Hvad der senere blev af hver enkelt af dem, skal berettes i et efterfølgende kapitel.

Der er ingen tvivl om, at de ved de her skildrede

begivenheder fik et væsentligt andet livsforløb, end de ville have fået under normale forhold.

Eet er tydeligt: de vendte ikke tilbage til Svenstrup - og forøvrigt heller ikke til Gerding, hvor de havde boet længst.

Arven efter forældrene, da boet var gjort op og fordelt af skifteretten, var af en sådan størrelse, at de var sikret midler til senere at etablere sig.

SKIFTET

Det var skifteforvalteren for Hornum-Fleskum herreder, der forestod det store skifte, som strakte sig over to år (106). Arvingernes interesser blev varetaget af en gruppe, bestående af følgende:

1. Ole Nielsen Rise, den ældste søn af andet ægteskab, som blev myndig i juli 1844.
2. Poul Nielsen Rise, som var Niels Rises halvbroder, nu arvefæster af annexgården Kragelundsgaard, også kaldet Søegaard, i Lyngby sogn, Hellum herred. Han var formynder for de umyndige børn.
3. Jacob Olesen Winther, Cathrine Maries broder og ejer af Hornsgaard i Farstrup sogn, Slet herred. Han var kurator for Anders, der var "mindreårig".
4. Poul Nielsen Rise, som var Niels Rises søn af første ægteskab, og som fornylig var blevet gårdfæster i Håls.

Disse fire var mange gange i løbet af de to år til møde på herredskontoret i Nibe.

Det blev besluttet, at der skulle holdes auktion over de faste ejendomme: Elmelund, rettighederne til brokorn og brosild af Ludsholms Vase og parcellen af den såkaldte Winthers Mose i Frær; endvidere skulle gårdens besætning og løsøre sælges ved en auktion.

Ved auktionen over Elmelund den 20. august 1844 blev der budt 4000 rbd. af en købmand i Nibe. Dette bud blev af

arvingernes repræsentanter afslået, de erklærede, "at de ere af den bestemte Formeening, at det ved forberørte Auction gjorde første Bud med Hensyn til de nuværende Priser i Handel og Vandel paa slige Ejendomme af saadan Beskaffenhed som den nærværende, er for lavt, og da Skifteforvalteren qua Overformynder heri var enig med Boets Vedkommende, besluttede han og disse, at merbemeldte første Bud forkastes" (107).

Ny auktion blev berammet til den 30. oktober samme år. Her blev det højeste bud gjort af Hans Peter Beyer af Bakkegaarden i Nørretranders: 4020 rbd. sølv. Man blev enige om at akceptere dette bud, "da det ikke kunde ventes, at højere Bud vil ske enten ved Auction eller under Handel" (108). Det er tydeligt, at de stadig anså prisen for at være alt for lav. I samme retning peger den kendsgerning, at køberen allerede 2 år senere solgte gården for 8600 rbd. sølv, altså faktisk for mere end det dobbelte af den pris, han selv havde givet (109).

Ganske vist havde Niels Rise i 1839 kun givet 1700 rbd. sølv, altså mindre end halvdelen af auktionsprisen, men det må også erindres, at han forbedrede gården med bl.a. et nyt stuehus.

Bedre gik det med auktionen over Ludsholms Vase. Ganske vist var det højeste bud i første omgang 1700 rbd. sølv, og det fandt man for lavt, men ved en ny auktion fredag den 29. november 1844 kl. 3 om eftermiddagen var det højeste bud på 1900 rbd. sølv, "hvilket Bud man endog maatte anse for særdeles heldig for Boet", så det blev straks akcepteret.

Man bemærker, at denne rettighed til at hæve brokorn og brosilde kunne indbringe næsten halvdelen af, hvad den store gård i Svenstrup kunne indbringe.

Samtidig med denne sidste auktion blev der holdt en auktion i Frær over den tørvemose, som Niels Rise havde beholdt der (110). Den opnåede et bud på 81 rbd., hvilket også blev anset for at være en fordelagtig pris.

Alt i alt blev boets indtægter ved skifteslutningen den 30.6.1846 opgjort til 8998 rbd., 3 mark og 8 skilling. De samlede administrationsomkostninger beløb sig til 254 rbd., 2 mark og 14,5 skilling.

Skifteomkostningerne (salærer m.m.) blev til 249 rbd., 3 mark og 2 skilling. En afgift til staten beløb sig til 42 rbd., 2 mark og 13 skilling.

Til deling mellem arvingerne blev der så 8452 rbd. og 10,5 skilling. En broderlod sættes til 1224 rbd., 5 mark og 10 skilling, og en søsterlod til 612 rbd., 2 mark og 13 skilling.

For de umyndige arvingers vedkommende blev beløbene indsat i Overformynderiet, hvorfra de senere udbetaltes, da arvingerne opnåede den dertil nødvendige alder.

I Overformynderiet indsattes desuden den 26.7.1849 børnenes arv efter deres farmoder, Maren Olesdatter af Rise, 27 rbd., 9 mark og 3 skilling (111).

Til bedømmelse af pengebeløbenes værdi skal her anføres nogle priser fra løsøreauktionen. Først anføres vurderingssummen, dernæst højeste bud ved auktionen; prisernes angives i rigsbankdaler - mark - skilling.

1 brun 3-års hoppe.....	60-0-0	71-0-0
1 brun 5-års hest.....	56-0-0	62-0-0
1 sortbroget ko, 7 år.....	12-0-0	21-0-0
1 får	2-0-0	2-0-0
1 vædder.....	3-0-0	3-0-8
1 grønmalet rejsevogn med			
2 agestole og 1 vognkasse...	35-0-0	43-3-0
1 svingplov.....	3-0-0	4-4-0
1 hjulplov.....	2-3-0	3-2-0
1 jern-bilæggekakkelovn	9-0-0	9-0-8
6 elmetræs stole pr. stk.	0-4-0	1-2-0

FORSØG PÅ EN KARAKTERISTIK

Vi har kun få direkte oplysninger om Niels Rises og hans kones personlige egenskaber, men vi kan forsøge at slutte noget ud fra de oplysninger, som vi har.

Den mest direkte personlige oplysning om Niels Rise er egentlig lægdsrullens angivelse af hans højde, 170 cm. Iøvrigt har lægdsrullen ingen bemærkninger om særlige ydre kendetegn.

Med hensyn til åndelige færdigheder har vi set, at han kom særdeles tidligt i skole og faktisk kunne læse indenad i en alder, hvor andre normalt begyndte at gå i skole, nemlig da han lige var fyldt 6 år. I hvert fald i det første par år i skolen klarede han sig over gennemsnittet, selv om han forsømte mange skoledage. Også senere hen i livet havde han åbenbart boglige interesser, for i boet, som blev solgt på auktionen i 1844, befandt der sig en boghylde med "en del bøger" - hvad der kun sjældent forekommer i skifter på landet i hine tider. Vi kan vel altså gå ud fra, at det ikke lå ham fjernt at søge oplysning eller opbyggelse i bøger.

Også hans deltagelse i administrationen af offentlige anliggender, i skolekommission og sogneråd igennem ca. 25 år af hans liv, tyder på åndelige interesser.

Omvendt var det næppe heller tilfældigt, at han valgtes til disse hverv. Til medlem af skolekommissionerne efter 1814-loven blev man udnævnt af amtmanden, men efter alt at dømme var præstens forslag afgørende. Hvem vil en præst foreslå? Sandsynligvis en hæderlig, besindig og from person; og een, som folk i sognet vil akceptere. Til sognerådet blev man valgt af sognebeboerne, og også her viste det sig, at Niels Rise nød stor tillid; det var dog formodentlig ikke kvalifikation nok, at han var i familie med de fleste af gårdejerfamilierne.

Af korrespondencen fremgår også, at han var vellidt i vide kredse, således mærker man sympati i husmand Gundersens brev (se side 36), og i brevet fra godsinspektør Juul (se side 58) i hvert fald stor velvilje.

Samtidig var han et godt eksempel på det, der dengang kaldtes "vindskibelighed", dvs. evnen til at sætte ting i gang og tjene penge på det; det var en af de egenskaber, der blev lagt vægt på i den dengang udbredte bog om "Store og gode Handlinger", som de også læste i hans skoletid i Gerding (se side 17). Han begyndte jo med 200 rigsbankdaler arv og efterlod sig en formue på 9000 rigsbankdaler, hvilket var mange penge dengang. Han forbedrede gårdene i Gerding og Svenstrup med nye stuehuse. Et kapitel for sig er hans forhold til gårdfæste og selveje. Fra ca. 1775 begyndte danske bønder i større omfang at blive selvejere, og efterhånden som bøndernes skepsis over for dette nye blev overvundet, blev det et statussymbol at kunne betegne sig som "selvejergårdmand". De, der blev det før ca. 1800, klarede sig vel som regel godt, men senere tilkomne kom ofte til at sidde for dyrt og klarede sig dårligt. Niels Rise tænkte sig åbenbart godt om, for selv om han havde pengene allerede i 1820'erne, så lod han sig ikke lokke af ydre status til at erhverve sig en selvejegård i de usikre tider. I stedet for investerede han i sikre ting og ventede på bedre tider.

Men denne mand, som havde succes, og som var vel anset og uden tvivl respekteret som een, der havde økonomien i orden, klagede jævnligt over sit helbred.

Her er et referat af, hvad hans kone sagde: "Han var af svagelig helbred og havde således været svagelig i de sidste 20 år omtrent, og hans svagelighed var en indvortes svagelighed, uden at hun dog ved, hvori denne bestod; dog havde han i mange år lidt af kolik eller smerter imellem mave og bryst, som foranledigede, at han kuns kunne nyde ubetydelig spise, dog kunne han nok selv forrette al slags bondearbejde ved sin gårds drift, hvilket dog sønnen Ole Nielsen, fordi han nu var bleven fø'er karl, har i de sidste par år for størstedelen udført" (112).

Det samme sagde den ældste søn og Niels Rises ven og svoger,

Niels Larsen Buus. De sagde alle, at han kunne udføre alt arbejde på gården, men at han ofte klagede over smerter "imellem mave og bryst". Da han "kuns kunne nyde ubetydelig spise", må det vel have været noget med maven. Det skal efter Cathrine Maries udsagn have stået på i ca. 20 år, altså siden ca. 1823, og man må gå ud fra, at når han havde for vane at spise så lidt, var han ret mager.

På denne baggrund forstår man bedre hans skarpe standpunkt med hensyn til læger. Den tyske farmaceut og eventyrer Bolt var en god bekendt af ham (dette betonedes Bolt også selv i et forhør), og han har sikkert også skullet kurere på maveproblemerne. Det er ikke utænkeligt, at en apotekeruddannet kunne give dråber og pulvere, som kun lette på dem. Og når Bolt tilmed også havde reddet Niels Rises svogers ben, så kunne han ikke tvivle om, at han var læge, om ikke af navn, så dog af gavn - og det var det væsentlige for Niels Rise. Heroverfor stod en ung ukendt læge, Zimmermann fra Ålborg, nybagt kandidat (lægeeksamen 1840) og kun 30 år gammel. Det var ikke besindigt af Niels Rise at sige i læge Zimmermanns påhør, at det var Bolt, han havde tillid til, men det viser i hvert fald, at når han følte sig sikker i sin sag, veg han ikke tilbage for at sige fra over for den autoriserede ekspert.

Cathrine Marie var i denne situation mere nøgtern. Det var jo ikke bare et brækket ben, benet var nærmest knust under den tunge vogn. Hun spurgte allerede en af de første dage efter ulykken sin mand, "om han nu også troede, at Bolt var dygtig nok". Men først ugedagen efter ulykken fik hun ham overtalt til udtrykkeligt at tilkalde Zimmermann. Men da var det for sent.

Niels Rise erkendte det selv. Om søndagen, dagen før han døde, sagde han til Niels Larsen Buus, der så over til ham, at han var "meget syg". Han sagde sikkert "møi syg", og det er jo ikke det samme som det rigsdanske "meget syg"; det sidste kan betyde, at man har 39 i feber, men det første

betyder, at det er alvor. Og senere samme dag var det, han slog fast, at der var "forskkel på sygdom og på et menneske, der var sønderslået i den ene side". Selv om han taler om sig selv, siger han ikke "mig", men bruger 3. person "et menneske", hvilket i hvert fald viser, at han bevarer roen og distancen.

Cathrine ser man kun lidt til. Det er egentlig først i forbindelse men mandens sygdom, vi ser hende træde frem af anonymiteten. Hun havde i det daglige en stor husholdning at forestå, som det fremgik side 56-57. På eet punkt adskilte hendes husholdning sig fra det, der var almindeligt dengang i en gårdhusholdning: der fandtes i huset ikke redskaber til fremstilling af tøj, hverken spinderok eller væv. Deres klædedragt bestod jo også af finere, hovedsageligt importerede stoffer.

I officielle dokumenter betegnedes han altid som Niels Poulsen Rise, men han underskrev sig altid "Niels Riis"; her er en prøve fra skolekommissionsprotokollen i Svenstrup, altså fra hans sidste år:

Niels Riis

NIELS RISES BØRN

Hvor børnene kom hen umiddelbart efter forældrenes tidlige bortgang, er blevet omtalt s. 66-67. Men hvordan blev deres videre livsløb? Fortsatte den gamle slægtstradition, hvorefter man blev bonde, giftede sig inden for slægtsgruppen og bosatte sig blandt sine slægtninge?

I det følgende ridses op, hvordan det gik dem indtil omkring 1900. Oplysningerne er hovedsageligt hentet fra skifteprotokoller. (I parentes anføres arkivhenvisninger til Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg). I første afsnit omtales 8 af børnene i korte rids, derefter følger en mere udførlig omtale af Lars Peter, som jo er direkte forfader i vores sammenhæng.

1. POUL NIELSEN RISE, født den 29/3 1816 i Gerding, som søn af Niels Rise og dennes 1. kone Ane Johanne Winther.

Den 20/5 1843 (den dag faderen kørte løbsk) var han hjemme på Elmelund i Svenstrup.

Den 26/6 1844 (skifte efter stedmoderen) var han blevet fæstegårdmand under Lindenberg gods i Håls.

I 1844 blev han gift med Ane Kirstine Christophersdatter, f. ca. 1811 i Gunderup sogn.

Den 23/7 1845 sluttede han aftægtskontrakt med svigerfaderen Christopher Kjeldsen af Håls, hvis fæste han overtog (B 41 B-SP 4).

Den 20/8 1850 foretoges skifte efter hans afdøde hustru Ane Kirstine Christophersdatter. Arvinger var børnene: Mette Johanne 5 år, Ane Marie 3 år og Niels 3 år (B 41 B-SP 4, fol. 291 a+b).

I december 1850 sluttede han forlig med tjenestekarl Jens Christophersen af Skibsted (nok en svoger) vedr. et lån på 132 rbd., som denne havde ydet ham i dec. termin 1844, hvoraf Poul Nielsen pr. 11/12 1850 skyldte 104 rbd. (B 41 B-SP 4, fol. 307-9).

Den 31/12 1855 byttede han gård med gmd. Knud Christensen i Øxenvad Møllested (også kaldet Røde Mølle) i Gerding sogn

(fæstebrev protokolleret i B 41 B-21, fol. 211 b). Stedet er matr. nr. 5 på matrikelkortet over Gerding, se side 00.

I august 1885 var Poul Nielsen aftægtsmand i Glerup pr. Hadsund (anført i skifte efter hans halvbroder Ole Nielsen, se under denne).

Den 13/10 1887 døde han (Visborg sogn). Han efterlod flg. børn: Mette Poulsdatter, enke efter husmand Niels Peder Langeland af Skindbjerg; Anne Poulsdatter, gift med gartner Peter Jørgensen i Ålborg; Niels Poulsen, boelsmand i Glerup.

Poul Nielsen fulgte således det gamle mønster og blev fæster under Lindenberg, idet han giftede sig med den gamle fæsters datter. Selv om han i første omgang slog sig ned på egnen (Håls og Gerding), etablerede han sig endeligt som boelsmand forholdsvis langt borte, på Hadsund-egnen. Jeg har ikke eftersporet hans efterkommere.

2. OLE NIELSEN RISE, født 7/7 1819 i Gerding, søn af Niels Rise og Cathrine Marie Winther.

I 1843-44 boede han på Elmelund og passede den, indtil den blev solgt på auktion.

Den 1/2 1845 var han indlogeret hos møller Hans Hansen Hollænder i Svenstrup Vestermølle. Som stilling opgav han: hestehandler.

I 1846-49 var han stadig i Svenstrup, iflg. lægdsrullen (B 35 D-221). Hans højde 64,5 tommer.

Den 1/2 1850 opholdt han sig hos svogeren Nicolai Peter Krebs, som havde købt gård i Skivum sogn, Års herred.

I 1849-50 var han indkaldt til krigstjeneste i Treårskrigen mod Prøjsen (se Forsvarets Arkiv i Rigsarkivet, København, udfyldt spørgeskema fra 1875; han fik erindringsmedalje som krigsveteran).

I 1855 flyttet til Skivum (lægdsrulle).

Den 30/12 1859 viet i Skivum kirke til enken Karen Jensdatter af Skivum, f. 13/7 1812 i Lillevorde.

Den 1/2 1860 boede han sammen med sin kone i et hus i Skivum (folketællingen).

I 1875 var hans adresse: Husmand Ole Nielsen Rise i Skivum pr. Nibe (oplyst af ham selv på ovennævnte spørgeskema).

Den 25/8 1885 døde han, 66 år gammel, som indsidder (dvs. logerende) i Rodsted i Sønderup sogn (skifte i Hornum skifteprot., B 35 D-5053, fol. 327 a).

Hans kone overlevede ham. De havde ingen børn.

Det synes, som om det mislykkedes for Ole at etablere sig som hestehandler, således at han derved tabte de arvede penge. Han flyttede ligeledes væk fra de egne, hvor der boede slægtninge.

3. ANDERS NIELSEN RISE, født den 16/5 1823 i Gerding, som søn af Niels Rise og Cathrine Marie Winther.

I 1844 rejste han fra Svenstrup iflg. lægdsrulle (B 35 D-221); han var da 20 år gammel og 60,5 tommer høj.

Den 1/2 1845 boede han hos sin moster Marie på Sandagergaard i Vokslev sogn (ved Nibe).

Den 27/1 1846 tjente han på Flødalgaard i Svenstrup hos gårdejer Niels Sørensen Buus, som var fætter til Cathrine Marie (hans opholdssted nævnt i Hornum-Fleskum herreders skifteprotokol).

Den 18/5 1846 tjente han hos sin svoger Nicolai Peter Krebs i Nibe Vejrmølle (oplyst i ovennævnte skifteprotokol).

Den 7/12 1847 ansat på Skivum kro som tjenestekarl; han var der indtil marts 1850. Kroen ejedes af en broder til hans svoger Krebs (Skivum kirkebog, tilgangsliste 1847, afgangsliste 1850).

I marts 1850 afrejste han til Nibe (Skivum kirkebog, afgangsliste).

Den 1/2 1855 boede han hos sin svoger Krebs, som var flyttet til Støvring Mølle; som stilling opgav han: vejarbejder (folketælling, Buderup sogn).

Den 29/7 1857 døde han som 33-årig i Ålborg, Budolfi sogn.

Hans bopæl var Kirkegaardsvejen 71. Han var ugift. Ved skiftet var hans svoger, smedemester J. Lassen, som var gift med Ane Kirstine og boede i Ålborg, til stede (skifte i Ålborg bys skifteprotokol, B 37-599, fol. 195 a og 428 b).

I boet var der 3 heste, 3 vægge (dvs. jernkiler), 5 hjulbøre, 4 skovle og 2 spader. Han havde penge til gode hos en vejinspektør (som havde den tekniske ledelse af de offentlige veje i området), og hos en vejopsynsmand (der havde tilsyn med vejes bygning og vedligeholdelse) samt hos bl.a. en gårdmand i Horsens, en tøffelmager i Ålborg, og en stenhugger samme sted. Ved skiftet forelå en lommebog, som sikkert blev benyttet til notater vedr. arbejdet med vejanlæg. Han skyldte penge til en rebslager, en skræddermester, og to smedemestre.

Efter at have tjent ved møllebrug, krohold og landbrug etablerede han sig åbenbart i begyndelsen af 1850'erne som selvstændig næringsdrivende i Ålborg, idet han påtog sig at udføre vejarbejder for det offentlige og for private. Om han døde af sygdom eller ved en ulykke, er ikke oplyst.

4. ANE JOHANNE NIELSDATTER RISE, født den 28/8 1825 i Gerding, som datter af Niels Rise og Cathrine Marie Winther.

Den 1/2 1845 boede hun sammen med sine søskende Ole og Ane Kirstine til leje i Svenstrup Vestermølle (folketællingen).

Den 19/2 1846 viet i Vokslev kirke til mølleforpagter i Nibe Nicolai Peter Krebs, f. 11/1 1818 i Nibe som søn af skolelærer og kirkesanger Johan Frantz Krebs.

Den 15/6 1847 købte Krebs Vester Kjærgaard i Skivum sogn, matr. nr. 6 a, hartkorn 4-2-3-2,25 (se B 42-SP 69, fol. 340). Pris 2000 rbd. (Ane Johannes arv blev nok investeret her; desuden lånte Krebs 600 rbd. af hendes broder Niels, iflg. obligation af 16/8 1847).

Den 7/12 1851 solgte Krebs Vester Kjærgaard for 1800 rbd. (se B 42-SP 69, jfr. B 42-SP 17, fol. 164).

Den 26/1 1851 oprettede Krebs kontrakt om forpagtning af

Støvring Mølle (B 35 D-SP 20).

Den 1/2 1855 boede familien i Støvring Mølle (folketællingen Buderup sogn).

Den 3/8 1857 boede familien i Gudum sogn, hvor Krebs nu var mølleforpagter i Tiendegaardens Mølle (oplyst i skifte efter Anders Nielsen Rise, se denne).

Den 4/6 1892 døde Nicolai Peter Krebs i Gudumholm (Gudumlunds Fabrik). Skifte i Ålborg birks og Fleskum herreds skifteprotokol (B 39-5201, s. 467 f.). Enken Ane Johanne fik de 7 myndige børns samtykke til at hensidde i uskiftet bo.

Den 7/4 1911 døde, som 85-årig, Ane Johanne Nielsdatter Rise, enke efter forpagter Nicolai Peter Krebs, Gudumholm.

De havde følgende børn:

Cathrine Marie Krebs, g.m. snedker Palle Madsen, Sejflod.

Frants Krebs, gårdforpagter i Gudum.

Esther Salome Louise Krebs, g.m. købmand M.Andersen i Sæby.

Caroline Krebs, g.m. Niels Guldbæk i Ålborg.

Niels Krebs, murer i København.

Carl Christian Krebs, møller i Gudumlunds Fabrikker.

Thora Mathilde Krebs, g.m. købmand Steenberg, samme sted.

Ane Johanne fulgte sin i begyndelsen lidt ustadige mand, som var uddannet som møller. Efter at have forsøgt sig som gård-ejer i 4 år vendte han tilbage til møllerbestillingen og etablerede sig fast som forpagter af Tiendegaardens Mølle ved de efter datidens forhold storstilede fabriksanlæg ved Gudumlund, grundlagt af grev Schimmelmann, Lindenberg, i begyndelsen af det 19. århundrede.

Familien Krebs var lige fra begyndelsen et samlingssted for Ane Johannes søskende.

Ane Johanne har sandsynligvis mange efterkommere igennem sine 7 børn.

5. NIELS NIELSEN RISE, født den 4/7 1828 i Gerding, som søn af Niels Rise og Cathrine Marie.

I 1846 boede han hos moster Marie på Sandagergaard i Vokslev (lægdsrulle, B 35 D-221).

I 1848 flyttede han til Skivum sogn (lægdsrullen, se ovenfor; hans højde angivet til 64,5 tommer).

Den 29/4 1852 rejste han fra Skivum til Nørhå i Thy; som bestilling angives: tjenestekarl (Skivum kirkebog, afgangslisten).

Den 6/6 1852 viedes han i Nørhå kirke til pige Petrine Christine Christensdatter Nørgaard.

Den 23/5 1853 købte han et husmandssted i Skivum (Broholt), jfr. skøde- og panteprotokollen (B 42-SP 23, fol. 687).

Den 23/6 1867 solgte han stedet for 2500 rd. (B 42-SP 23, fol. 829 a). Han flyttede til Tøttrup, Sønderup sogn, hvor han købte en gård (Skivum kirkebog, afgangslisten).

Den 15/10 1908 døde han, 80 år gammel, i Tøttrup, Sønderup sogn. Hustruen døde samme sted den 8/2 1911.

De havde følgende børn:

Johanne Cathrine Marie Nielsen, f. 28/6 1855 i Skivum, gift 30/4 1876 med slagter Hans Andersen Svendsen af Nibe, senere skilt fra ham; hun boede 1909 hos sin broder og angaves at være sindssyg (se skifte efter Samuel Tilemann).

Niels Peter Nielsen Rise, f. 21/1 1859, Skivum; han overtog faderens gård i Tøttrup (ligeledes iflg. skifte efter Samuel Tilemann).

6. ANE KIRSTINE NIELSDATTER RISE, født den 14/5 1830 i Gerding, som datter af Niels Rise og Cathrine Marie Winther.

Den 1/2 1845 var hun indlogeret sammen med sine søskende Ole og Ane Johanne i Svenstrup Vestermølle.

Den 8/2 1848 flyttede hun fra Krebs' gård i Skivum til Hålsby (Skivum kirkebog, afgangslisten).

Den 5/7 1852 udbetaltes hendes arv til hendes ægtemand, smedemester J. Lassen, Ålborg (Hornum-Fleskum herreders

overformynderi, B 35 D-168, fol. 63 b og 65 a).

Den 3/8 1857 boede hun med sin mand i Ålborg (skifte efter hendes broder Anders).

I 1885 nævnes i skifte efter broderen Ole, at hun sammen med sin mand, kleinsmed Lassen, "for flere Aar siden er udvandret til Amerika", og de har ikke givet livstegn efter proklama i boet.

Ifølge skifte efter broderen Samuel Tilemann skal de være udvandret omkring 1870.

7. SAMUEL TILEMANN NIELSEN RISE, født den 18/9 1832 i Gerding, som søn af Niels Rise og Cathrine Marie Winther.

I 1847 konfirmeredes han i Ellidshøj kirke, idet han boede hos gårdejer Jens Lauridsen, Bonderup, hvis kone var en slægtning af ham, se anetavle 12. Han kom sandsynligvis herfra til sin søster Ane Johanne, gift Krebs, idet han den 4/11 1854 flyttede fra denne familie i Støvring Mølle til Blenstrup sogn (Buderup kirkebog, afgangslisten).

Den 19/11 1854 ankom han fra Støvring Mølle til herregården Ernstpris i Blenstrup sogn; som bestilling angaves: tjenestekarl (Blenstrup kirkebog, tilgangslisten).

Den 3/8 1857 var han hos Krebs i Tiendegaards Mølle, Gudum sogn (skifte efter broderen Anders).

Den 13/10 1858 kom han til Skivum, til broderen Niels Nielsen Rise (Skivum kirkebog, tilgangslisten).

I 1885 opholdt han sig hos Krebs i Gudumlund (skifte efter broderen Ole Nielsen).

Den 14/6 1909 døde han, 76 år gammel. Han boede da i Gudumholm, var ugift. Han havde været umyndiggjort under værgemål af sin søstersøn, sognefoged, forpagter C. Krebs af Gudumholm (skifte i Ålborg birks og Fleskum herreds skifteprotokol, B 39-5195, side 494 f.).

Han forblev ugift og sluttede sig tilsyneladende til sin søster Ane Johanne og hendes familie.

8. LARS PETER NIELSEN RISE, født den 31/12 1834 i Gerding, som søn af Niels Rise og Cathrine Marie Winther.

Som den næstnyngste af flokken skal han nævnes her, men da han er direkte forfader, vil han blive mere udførligt omtalt i et efterfølgende afsnit.

9. MARIE NIELSDATTER RISE, født den 29/9 1837 i Gerding, som datter af Niels Rise og Cathrine Marie Winther.

Den 1/2 1845 boede hun i Gudum degnebolig hos skolelærer Jens Jensen. Da lærer Jensen døde samme år, boede Marie hos hans enke Ane Nielsdatter, som havde været fadder ved hendes dåb. Der udbetaltes af overformynderiet 30 rbd. pr. år for kost og logi.

Den 3/8 1857 var hun ugift (iflg. skifte efter hendes broder Anders).

Den 1/10 1860 fik hendes mand af overformynderiet udbetalt renter af hendes indestående arv.

Hun blev altså gift mellem 1857 og den 1/10 1860.

I 1885 boede hun i Lysbro pr. Silkeborg, gift med teglbrænder Christen Jensen (skifte efter broderen Ole Nielsen).

Om hun havde børn, vides ikke.

Efter denne gennemgang kan man konstatere, at det traditionelle mønster i flere henseender blev brudt. Ganske vist blev flere af sønnerne landmænd som deres forfædre, men de flyttede for det meste langt væk fra hjemegnen. Ingen af døtrene blev gift med landmænd, men adskillige med håndværkere, og de fleste flyttede ligesom sønnerne langt væk. Med hensyn til giftermål var der kun een, som fulgte det gamle mønster, nemlig Lars Peter, som giftede sig med en efterkommer af den himmerlandske slægtsgruppe, som han selv nedstammede fra (herom mere i næste afsnit).

Man kan i søskendeflokken iagttage dels en søgen langt væk (til Vendsyssel, til Silkeborg, ja endda til Amerika), dels

en søgen sammen om især den ene, nemlig Ane Johanne, gift Krebs, som blev samlingspunkt for flere af sine søskende. Man kan overveje, om den konstaterede opløsning af det gamle mønster måske blot svarer til en almindelig udvikling i det 19. århundredes anden halvdel, eller om årsagen skal søges i den familiemæssige omvæltning, som forældrenes tidlige og bratte død betød for børneflokket.

LARS PETER NIELSEN

Han blev født den 31/12 1834 i Gerding som næst yngste barn af Niels Rise og Cathrine Marie Winther.

Han var således knap 5 år gammel, da familien flyttede til Svenstrup. Her gik han i skole fra 1841 til 1844, da han måtte forlade sognet, se side 00-00. Som 6-årig blev han slået af en hest, se side 46.

Efter forældrenes død kom han straks til moster Marie på Sandagergaard i Vokslev sogn (113). Men snart efter synes han at være kommet til sin søster Ane Johanne, nemlig efter at hun var blevet gift med Nicolaj Peter Krebs i 184?. Det var mens han boede hos dem i Skivum, at han blev konfirmeret i Skivum kirke 1849. Størstedelen af hans skolegang faldt altså i Skivum.

Derfra fulgte han denne familie til Støvring Mølle og arbejdede i møllen indtil januar 1857, hvor han blev indkaldt til aftjening af sin værnepligt. Han blev uddannet som dragon i Randers (114).

I 1859 købte han gården "Gane" i Torslev sogn i Vendsyssel. Ifølge .TRAP, Danmark, har der i århundreder ligget en gård på dette sted, lidt syd for vejen fra Torshøj til Øster Vrå. Gårdens hartkorn var 2 tønder, 3 fjerdingkar og 1/2 album, som det fremgår af skødet af 31/10 1859 (115). Han gav 2950 rd. for den, heraf kontant 950 rd.

Han blev gift 13/11 1859, denne dag blev han viet i Nørretranders kirke til Johanne Marie Jacobsen Lundbye. Forlovere var hans halvbroder Poul Nielsen, som på det tidspunkt var fæster under Lindenberg på Røde Mølle i Gerding sogn, se side 74, og brudens stedfader, Jacob Christensen, gårdejer i Nørretranders.

Johanne Marie og hendes forfædre

Hun var født den 15/4 1835 i Nørretranders, hendes fader hed Jacob Jensen Lundbye (efter den Jacob blev Jacob Nielsen, Øster Koldbro opkaldt), hvis slægt gennem flere generationer havde boet i landsbyen Lundby (Gunderup sogn) og derfor fik

tilnavnet Lundbye efter at være flyttet til Nørretranders, se anetavle 13.

Hendes moder hed Karen Nielsen og stammede fra Fløe i Buderup sogn, se samme anetavle.

Der er tegn på, at Lundby-linjen kan føres tilbage til den samme kreds af slægter i Gunderup sogn, som også Lars Peters forældre nedstammede fra, men dette er endnu ikke fuldt udforsket.

Derimod kan det påvises, at Lars Peter og Johanne Marie havde en slags skæbnefællesskab, idet de begge tidligt var blevet forældreløse. For Johanne Maries vedkommende forholdt det sig således, at hendes moder, Karen Nielsdatter, døde som 35-årig i 1837, endnu inden barnet var fyldt 2 år. Samme år giftede faderen sig med den 26-årige Mette Marie Nielsdatter. Men i oktober 1843 døde også faderen, 58 år gammel. Johanne Marie var da 8 år gammel. Derpå giftede hendes stedmoder sig igen, nemlig med Jacob Christensen.

Lars Peter og Johanne Marie var altså blevet forældreløse i ca. samme alder og tilmed i det samme år, nemlig 1843. Men mens Lars Peter måtte flytte til et nyt hjem hos sin søster, kunne Johanne Marie blive boende samme sted.

Ligesom for Lars Peter var der også for Johanne Marie hensat arv i Hornum-Fleskum herreders overformynderi (116), efter moderen 63 rd., 5 mark og 5 skilling, efter faderen 65 rd., 2 mark og 7 skilling, i alt altså knap 130 rigsdaler.

Sammenligner man deres familiers økonomiske forhold, finder man, at Lars Peter kom fra noget mere velhavende forhold: over for Elmelunds hartkorn 7-4-0-0 stod den anden gårds 4-2-2-2,5; men især var der stor forskel på de to familiers samlede besiddelser, idet Niels Rises som nævnt var på ca. 9000 rd., mens Jacob Jensens var på 1184 rd (i begge tilfælde efter fradrag af gæld og skifteomkostninger (117)). Det er i den forbindelse historisk interessant, at den mest velhavende indtil få år tidligere havde været fæster, mens Jacob Jensen havde købt sin gård som selveje i 1824 (118),

Under krigen 1864

Lars Peter blev indkaldt til krigstjeneste i januar 1864 og var inde indtil krigens slutning efteråret samme år (123). Som vi ved, var han uddannet som dragon, og han hørte til 5. dragonregiment, 5. eskadron, hvor han havde nr. 133. Han blev ikke såret i krigen (124).

Også for hans kone var det et hårdt år. Hun var alene med to små børn, født 1860 og 1862, og den 12. april 1864 fødte hun det tredje. Det kan hun naturligvis kun have klaret ved hjælp af tjenestefolk.

1864-1890

Efter Lars Peters hjemkomst levede de tilsyneladende et arbejdsomt, stille, indadvendt og fromt liv på gården. Intet tyder på, at de havde forbindelse med deres søskende. Lars Peter var arving i boet efter hans broder Ole, som døde i Rodsted 1885 (se under Ole Nielsen Rise), og ved den lejlighed blev han i hvert fald mindet om sin fortid. Lars Peter døde pludseligt den 22. marts 1890 i en alder af kun 55 år, af et hjerteslag.

I Vendsyssel Tidende stod en nekrolog, som skal gengives her (retskrivningen moderniseret):

Pludselig død.

En af egnens driftigste landmænd, gårdejer Lars Peter Nielsen, Gane, afgik pludselig ved døden i går, 10 minutter efter at han var kommen hjem fra Hjørring. En nabo til afdøde talte med ham på hjemvejen fra Tårs, da fejlede han intet. Hvornår ildebefindendet er begyndt, vides ikke. Han talte så godt som ikke efter at være kommen hjem. Den tilkaldte læge erklærede, at dødsårsagen var et hjerteslag. Den afdøde var en i alle måder hæderlig og afholdt mand.

I første omgang hensad Johanne Marie i uskiftet bo, men to år senere blev Gane solgt, og hun fik en aftægtsordning, ifølge hvilken hun fik ophold skiftevis hos de to sønner: Jacob i Grydbæk (senere Øster Koldbro) og Niels i Lille Favrholt ved Sønderkov. Hun døde vistnok, mens hun boede hos sønnen Niels, men jeg har ikke fundet det bekræftet i kirkebogen.

De fik følgende børn:

Nielsine Cathrine, født 10/3 1860. Hun blev gift med Jens Jacob Frederiksen, og de udvandrede til USA, hvor de boede i South Dakota. De var udvandret før 1890 (125). Der var vist brevkontakt med dem senere, men nærmere ved jeg ikke.

Mette Marie, født 15/7 1862. Hun blev gift med Jens Andersen af Nørreklit ved Sæby (Albæk sogn). Jens "Kletti" og Mette Marie fik ingen børn (126).

Niels, født 12/4 1864. Han købte Lille Favrholt ved Sønder-
skov. Han og hans kone havde ingen børn, men havde vist en adoptiv søn (127).

Jacob, født 10/8 1866. Senere Grydbæk og Øster Koldbro. Han vil blive mere indgående behandlet i næste afsnit.

Karen, født 16/7 1868. Hun døde tidligt.

Som man ser, opkaldte forældrene deres børn efter slægtninge på fuldstændig samme måde som i de forudgående århundreder: den ældste er åbenbart opkaldt efter begge sin faders forældre på eengang, Mette Marie efter sin moders stedmoder, Niels vel efter Niels Rise engang til, Jacob efter morfaderen og Karen efter mormoderen.

Der er muligvis efterkommere efter Lars Peter og Johanne Marie i USA; derudover er der kun efterkommerne efter Jacob. Det vil sige, at de i sidste kapitel anførte efterkommere efter Jacob og Christine Marie også er de eneste danske efterkommere efter Lars Peter og Johanne Marie.

JACOB NIELSEN OG CHRISTINE MARIE

Jacob Nielsen blev som nævnt født 10/8 1866 på Gane i Torslev sogn. Han blev ikke døbt, da forældrene var baptister (128). Om han senere blev døbt efter omvendelse og efter baptistisk ritual ved nedsænkning i vandet, vides ikke. Men i hvert fald blev han døbt inden for folkekirken senere, nemlig da han skulle giftes. Han står indført i Tårs kirkebog under fødsel den 22. februar 1895 (hvilket jo skal forstås som "født" i kristen forstand), da han var 28 år gammel og har her navnet "Jakob Peter"; blandt fadderne var hans tilkommende. Herved normaliserede Jacob sit forhold til folkekirken - såvidt vides havde han ingen interesse for baptismen eller andre sekter.

Jacob var soldat i København; ifølge skiftet efter faderen var han på dette tidspunkt, 1890, i tjenesten. Nærmere om våbenart osv. er ikke bekendt (129).

Da han kom hjem etablerede han sig i december 1891 som gårdmand, idet han købte gården "Grydbæk" ved Morild i Torslev sogn (130). Gårdens hartkorn var 1 tønne, 4 skæpper og 2,75 album. Pengene til udbetaling hidrørte sikkert fra arven efter forældrene.

Godt 3 år senere blev han gift med søsteren til ejeren af Morild Mølle. Den 26/2 1895 blev han viet i Tårs kirke til Christine Marie Andersen, som sammen med sin fader boede hos sin broder Christen Jensen Andersen i møllen.

Hun var født 9/9 1872 på Grinsted Mark, Vester Brønderslev sogn, hvor hendes forældre havde et husmandssted.

Forældrene stammede på fædrene side fra gården Wibsig i Tolstrup sogn (vest for Brønderslev sogn), og på mødrene side fra Fristrup i Børglum sogn; se anetavle 14.

Jacob var ligesom sin farfader Niels Rise engageret i offentlige hverv. Således sad han i perioder i Torslev sogneråd, var i mange år i bestyrelsen for Venstrevælgerforeningen, og han påtog sig formandsposten i et udvalg, som gennemførte opførelsen af en kirke.

Sidstnævnte opgave havde man længe talt om på egnen: man ville gerne have bygget en kirke i Klarup ved Morild. På et

møde den 5/1 1905 hos en købmand i Morild nedsatte man et udvalg, der skulle føre projektet igennem. Under Jacobs formandsskab blev der i det følgende år indsamlet penge til formålet, engageret arkitekt og bygmestre, således at man 25/8 1908 kunne nedlægge grundstenen. Året efter blev kirken, som hedder Morild kirke, fuldført. Det var på forhånd aftalt, at den skulle betjenes af præster i Tårs, Torslev og Lendum (131). Det fortælles, at Jacobs moder var modstander af, at han var med til at bygge kirke i Morild (132), hvilket understreger, at hun bevarede sin baptistiske holdning med afvisning af den officielle kirke hele livet igennem. For Jacob kunne deltagelsen i dette forehavende synes at være en understregning af, at han tog den dåb, han som voksen havde fået i folkekirken, alvorligt.

Ligeledes i Morild var Jacob og hans kone med til at oprette en friskole (133), vistnok især fordi der var for langt til den nærmeste offentlige skole. Som sin farfader, og forøvrigt også morfader, gik han aktivt ind i ordningen af skoleforholdene. Og ligesom farfaderen gik han ind i arbejdet med det lokale selvstyre, sognerådet. Hans arbejde i Venstre-vælgerforeningen sigtede selvfølgelig primært mod at skaffe dette parti flertal i sognerådet. Det har selvfølgelig passet ham svært godt, at Venstre fik regeringsmagten 1910-13 (Klaus Berntsen), 1920-24 (Neergaard) og fra 1926 (Madsen-Mygdal).

I det lokale arbejde i sognet hjalp han folk med at udfylde selvangivelser og andre papirer (134).

I 1912 solgte han Grydbæk og flyttede til Øster Koldbro ved Øster-Vrå.

Med hensyn til hans forhold til landbrugsdriften på egen gård er der forskellige udsagn, som peger i retning af, at her lå hans store interesse ikke. Oprindeligt ville han slet ikke have været landmand, men ville hellere læse (135).

Dog var han den første på egnen, der købte selvbinder (136). På noget hedejord syd for Øster Koldbro blev der bygget 2 statshusmandsbrug til sønnerne Johannes og Carl Ahlmann, og der toges besætning fra Øster Kolbro.

Efter Jacobs ønske overtog Johannes Øster Koldbro, og der blev skrevet slutseddel dagen før Jacob døde den 29/10 1937. Men besætningen var som nævnt reduceret, og husene, især kostalden, var i dårlig stand, så Johannes måtte få år efter sælge.

Nogle bidrag til en karakteristik

Om Jacobs væremåde fortælles, at han havde lune. En dag, da han og en nabo stod og så på mejningen af et dårligt stykke, sagde naboen: Der kom der et neg". Dertil svarede Jacob: "Ja, men der kom da også et i går" (137).

Et af børnebørnene kan huske fra besøg på Øster Kolbro, at Jacob fik sin mad serveret i stuen, medens de andre fik deres i køkkenet. Marie sørgede for, at alle fik, og spiste så sidst siddende på tørvekassen (138). Det samme barnebarn husker, at hvis man ikke kunne finde Jacob, var han sikkert gået en lang tur.

Om Maries rolle er allerede berettet ovenfor, men derudover fortælles om hendes hjælpsomhed over for naboer; således var der altid bud efter hende, når der var sygdom i hjemmene, selv om der jo var nok at tage sig af hjemme med 9 børn (139).

Efter Jacobs død stod der følgende omtale i venstreavisen "Vendsyssel Tidende" (retskrivningen moderniseret):

I torsdags døde gdr. Jacob Nielsen, Øster Koldbro, efter i længere tid at have lidt af astma. Lige til det allersidste gik han oppe og tilså gårdens drift. Onsdag aften afhændede han gården til en af sønnerne, og et døgn efter indhentede døden ham.

Han var født i Gane i Torslev den 10. august 1866.

I begyndelsen af 90'erne købte han Grydbæk, hvor han boede i ca. 10 år. Her blev han i 1895 gift med sin efterlevende hustru. I 1912 flyttede de til Øster Koldbro, hvor de har boet siden.

Jacob Nielsen har haft mange offentlige hverv, bl.a. har han i perioder siddet i Torslev sogneråd. Han var en flink og elskværdig mand, der tillige ejede den egenskab, at han ikke lod sig rokke fra det rette. Netop dette gav ham den store styrke i arbejdet inden for Venstre, for hvilket han var en af de ivrigste forkæmpere her på egnen, og han har i mange år siddet i bestyrelsen for Venstrevælgerforeningen, hvor han har udført et godt og trofast arbejde.

JACOBS OG CHRISTINE MARIES EFTERKOMMERE

I det følgende anføres samtlige deres efterkommere.

Opstillingen er sådan, at de selv er 1. generation.

Som 2. generation opføres deres børn, fra hvilke der ved numre henvises til 3. generation, deres børnebørn. Fra dem henvises igen til 4. generation osv.

Status er januar 1986.

Som man ser, har 2. generation 24 børn, 3. generation har 50 børn, og 4. generation indtil nu 10 børn (men følges tendensen op, skulle der blive 100).

Det bemærkes, at navngivningen i det følgende ikke følger den gamle tradition; f.eks. opkaldte Jacob og Marie nogle døtre efter kongelige personer, nemlig Dagmar og Mary.

Inden præsentationen af efterslægten vil jeg fremhæve den ejendommelighed, at ingen af efterkommerne var klar over den himmerlandske herkomst. Dette må undre i betragtning af, at Johanne Marie jo i flere perioder boede i Grydbæk og Øster Koldbro. Når hun ikke har fortalt om Himmerland, ligger det nær, at hun havde fortrængt erindringerne derfra, fordi de måske ikke var så behagelige, jævnfør hendes status som

forældreløs. Jeg har nu fra Knud Sørensen erfaret, at hans moder, Dagmar, har fortalt, at hendes farmoder talte en dialekt fra hendes hjemegn syd for Ålborg. Dette er altså det eneste fingerpeg, som er overleveret.

Jacob må imidlertid have været klar over herkomsten, for den 1. marts 1910 var han til møde i skifteretten i Ålborg efter hans farbroder Samuel Tilemann Nielsens død. I mødet deltog også følgende: hans svoger Jens Kletti af Nørreklit, hans broder Niels af Sønderskov, samt fætrene Carl Krebs af Gudumholm, Niels Poulsen af Glerup og Niels Riis af Tøttrup (fætrene er nævnt i afsnittet om Niels Rises børn).

Det kan ikke tænkes, at et sådant møde har fundet sted, uden at Jacob fik noget at vide om den himmerlandske slægt!

ANDEN GENERATION

1. Agnes Nielsen, født 2/4 1895 "Grydbæk", Torslev sogn; gift 9/9 1917 Frydendal kirke, Skamstrup-Frydendal pastorat, med Carl Frederik Rasmussen, f. 15/5 1889 v. Nørreskov, Holbæk.

Kom 1923 til "Lillemosen" ved Stenhøj. Flyttede til et hus i Stenhøj 1/4 1955.

Carl Frederik døde 9/12 1959. Agnes flyttede i april 1962 til Frederikshavn, og døde der 8/1 1975.

De har 2 sønner, se 3. generation I.

2. Dagmar Nielsen, født 18/12 1896 "Grydbæk", Torslev sogn; gift 1/4 1927 Øster-Vrå med Valdemar Sørensen. f. 18/7 1896 i Ø.Estrup, Hørby.

Kom ca. 1925 til "Buur" ved Dronninglund og boede der til foråret 1961. Indtil 1983 boede de på Elmevej 1, Dronninglund, hvorefter de fik ophold på plejehjemmet Margretelund, Dronninglund.

Valdemar døde 31/12 1984.

De har 2 børn, se 3. generation II.

3. Lauge Ernst Nielsen, født 11/6 1899 "Grydbæk", Torslev sogn; gift 2/2 1931 Ørsted med Jensine Marie Larsen, f. 27/2 1883 "Møllergaard, Vrejlev sogn.

De boede på en ejendom ved Em, indtil de købte hus på Vrejlevvej, Vrå; deres sidste tid var de begge på Vrensted alderdomshjem, Løkken. De døde begge i 1978, Marie den 22/7, Lauge den 3/8.

4. Johannes Nielsen, født 2/2 1902 "Grydbæk", Torslev sogn; gift 3/2 1942 Hjørring rådhus med Kasperine Marie Andersen, f. 9/6 1919 Åsted sogn.

Han overtog ca. 1933 "Højgaard", udstykket fra Ø.Koldbro;

ANDEN GENERATION

derefter 1937 Øster Koldbro efter sine forældre, solgte den 1940 og købte en ejendom på Vandsted Mark i Sct. Knudsbj v. Hjørring. Han døde på "Skovlund", Torslev sogn, 4/10 1964. Marie bor Højlundsvej 51, 9750 Øster-Vrå, tlf. 08 951518. De har 3 børn, se 3. generation III.

5. Johanne Mary Nielsen, født den 1/7 1904 "Grydbæk", Torslev sogn; gift 10/5 1927 Øster Vrå kirkedistrikt, Torslev sogn, med Christian Richard Christiansen, f. 7/2 1905 Hjørring. Kom 1928 til "Vennelyst", Hjørring Mark. Afstod den 1966 til sønnen Hans Erik. De bor Skagensvej 65, 9800 Hjørring. Tlf. 08 92 42 37. De har 10 børn, se 3. generation IV.

6. Eli Kristine Nielsen, født 17/8 1906 "Grydbæk", Torslev sogn; gift 19/12 1937 Øster-Vrå med Jens Chr. Frandsen, f. 10/6 1904, Smidstrup, Sejlstrup sogn. De boede på "Tislum Nørgaard" indtil 1983. Jens døde 4/1 1984. Eli bor Frederikshavnsvej 26, 9870 Sindal. Tlf. 08 935349. De har 2 børn, se 3. generation V.

7. Carl Ahlmann Nielsen, født 26/8 1908 "Grydbæk", Torslev sogn; gift 29/5 1938 Øster-Vrå med Signe Christensen, f. 8/12 1909, Rædsted, Mors. De boede på "Lille Koldbro" (statsejendom udstykket fra Ø.Koldbro i 1937). De boede der indtil Carl Ahlmanns død 14/10 1978. Signe bor Primulavej 1, 9750 Øster Vrå. Tlf. 08 951162.

ANDEN GENERATION

8. Valborg Ottine Nielsen, født den 15/12 1911 "Grydbæk", Torslev sogn.

9. Anna Eleonora Nielsen, født den 15/12 1911 "Grydbæk", Torslev sogn.

10. Otto Riis Nielsen, født den 15/12 1911 "Grydbæk", Torslev sogn.

Trillingerne 8,9 og 10 døde ved fødslen.

11. Knud Børge Nielsen, født 2/6 1913 "Øster Koldbro", Torslev sogn; gift 8/5 1943 Wien med Martha Louise Bader, f. 17/4 1920 Augsburg, Tyskland.

Knud blev uddannet som mejerist, blev mejeribestyrer i Wien og vendte hjem 1945.

Han døde 10/3 1976, begr. Øster-Vrå kirkegård.

Martha bor Langelinie 2, Nødager, 8560 Kolind.

De har 3 børn, se 3. generation VI.

12. Alice Margrethe Nielsen, født 8/6 1916 "Øster Koldbro", Torslev sogn; gift 20/11 1938 Øster-Vrå med Niels Brix Nielsen, f. 22/3 1905 Ø.Hjermitslev.

De boede først på "Tørholm" v. Øster Vrå, havde derefter en gård ved Brønderslev, derefter Tårs savværk; han byggede hus på Lundtoftevej 5, 9800 Hjørring, hvor Alice stadig bor.

Telefon 08 91 05 02. De har 2 børn, se 3. generation VII.

TREDJE GENERATION

I. Børn af Carl og Agnes Rasmussen:

1. Henry Carl Rasmussen, født 25/5 1921 Mørkøv, Skamstrup sogn (mell. Jyderup og Holbæk), gift 30/10 1946 Hørby med Sylva Elisabeth Kristiansen, f. 10/9 1925 "Pigehuset", Hørby.

Henry er nu efterlønsmodtager og formand for en klub for efterlønsmodtagere i Sæby.

Bopæl: "Pigehuset", Højgaardvej 5, Karup, 9300 Sæby. Tlf. 08 46 62 94.

De har 2 børn, se 4. generation I.

2. Niels Frederik Rasmussen, født 4/10 1932 Frederikshavn; gift 4/11 1955 Lendum med Ruth Christensen, f. 12/12 1929 Torslev.

Niels arbejder inden for byggefaget, har været formand på en række byggepladser i Frederikshavn.

Bopæl: Abildgårdsvej 13, 9900 Frederikshavn. Tlf. 08 426223.

De har 3 børn, se 4. generation II.

II. Børn af Valdemar og Dagmar Sørensen:

1. Svend Åge Sørensen, født 4/11 1927 Dronninglund; gift 25/4 1953 Dronninglund med Anne Grethe Møllergård, f. 5/2 1932 Bollerskov, Dronninglund.

Svend kom til politiet 1952, nu ved politiet i Ålborg. Aktiv inden for F.D.F.; kasserer i Nr. Uttrup menighedsråd.

Bopæl: Kløvervej 23, 9400 Nørresundby. Tlf. 08 172219

De har 3 børn, se 4. generation III.

2. Knud Henry Sørensen, født 16/9 1932 Dronninglund; gift 28/10 1961 Dronninglund med Mariane Nielsen fra "Toftegaard" i Gerå, f. 13/9 1936 Aså.

Knud begyndte ved Falcks Redningskorps i 1961, har været svømmedykker i 14 år og er nu vagtmester.

TREDJE GENERATION

Mariane er sygeplejerske.

Bopæl: Horsensgade 28, 9900 Frederikshavn. Tlf. 08 42 46 79.

De har 2 børn, se 4. generation IV.

III. Børn af Johannes og Marie Nielsen:

1. Jytte Nielsen, født 27/1 1944, Sct.Hans sogn,Hjørring;
gift i Jels kirke med Johan Lastein, f. 31/1 1938

Fuglemajgaard, Jels, Rødding sogn.

Bopæl: Fuglemajgaard, Jelsskovvej 2, 6630 Rødding. Tlf. 04 552266.

De har 3 børn, se 4. generation V.

2. Henning Nielsen, født 6/12 1951 Torslev sogn; gift 2/8
1975 Torslev kirke med Ingelis Thomsen, f. 7/1 1955 Stendal,
Stenhøj, Lendum sogn.

Bopæl: Stenbakkevej 15, 9900 Frederikshavn. Tlf. 08 430601.

De har 1 barn, se 4. generation VI.

3. Karsten Nielsen, født 6/12 1951 Torslev sogn; gift 1/4
1976 Skæve kirke med Mona Herdis Nielsen, f. 2/3 1957
Brønderslev købstad.

Bopæl: Højlundsvej 24, 9750 Øster Vrå. Tlf. 08 951533.

De har 3 børn, se 4. generation VII.

IV. Børn af Christian R. og Johanne Mary Christiansen:

1. Poul Verner Christiansen, født 20/3 1928 Hjørring; gift
8/9 1953 i Bagsværd med Hannelore Margrethe Jansen, f. 18/9
1925 Moers, Tyskland.

Poul er rektor for Langkær Gymnasium, Århus. Hannelore er
oversætter.

Bopæl: Solklintvej 17 E, 8250 Egå. Tlf. 06 22 46 43.

De har 3 børn, se 4 generation VIII.

TREDJE GENERATION

2. Jørgen Ejvind Christiansen, født 8/9 1929 Hjørring; gift 14/10 1956 Hjørring med Sonja Nørgaard Jacobsen, f. 2/5 1938 Sct.Hans/Sct. Olai sogn.

Jørgen er lagerforvalter. Sonja er hjemmehjælper.

Bopæl: Vitus Berings Vej 1, 9800 Hjørring. Tlf. 08 900093.

De har 4 børn, se 4. generation IX.

3. Birgit Lillian Christiansen, født 23/3 1934 Hjørring; gift 28/3 1953 Hjørring med Anton Alfred Jensen, f. 11/4 1923 Brønderslev mølle.

De drev en tekstilforretning i Lindholm, Nørresundby, i 17 år og har nu pelsdyrfarm i Hals.

Bopæl: Stokbrovej 25, 9370 Hals.

De har 1 barn, se 4. generation X.

4. Hans Erik Christiansen, født 28/9 1936 Hjørring; gift 27/2 1966 Astrup sogn med Ella Iversen, f. 24/6 1936 Astrup.

Hans er entreprenør og driver Vennelyst

Entreprenørforretning og Hjørring Entreprenørforretning A/S.

Bopæl: Axelholm pr. 9800 Hjørring.

De har 3 børn, se 4. generation XI.

5. Kirsten Alice Christiansen, født 25/2 1938 Hjørring; gift 1* 30/12 1956 Hjørring med Svend Westergaard Jensen, møbelhandler, Randers, død november 1972.

De har 1 barn, se 4. generation XII.

Gift 2* 1/8 1977 Københavns rådhus med John Dahl Jacobsen, f. 24/2 1940, København.

John var i 10 år vognmand i København, nu lagerekspedient i Ålborg; Kirsten uddannet kontorassistent, har en tekstilforretning i Ulsted.

Bopæl: Teglgårdsvej 1, Ulsted, 9370 Hals.

De har 2 børn, se 4. generation XII.

TREDJE GENERATION

6. Inga Marie Christiansen, født 31/1 1941 Hjørring; gift 10/11 1962 Hjørring med Vagn Steen Madssen, f. 4/5 1937 Hjørring.

Vagn er handelsuddannet, Inga uddannet klinikassistent; de driver en servicestation i Brovst.

Bopæl: Østergade 43, 9460 Brovst.

De har 3 børn, se 4. generation XIII.

7. Christiane Margrethe Christiansen, født 24/9 1942 Hjørring; gift 1* 23/9 1961 Hjørring med Poul Erik Brovn Pedersen, f. 14/8 1939. Ægteskabet opløst 1975.

De har 4 børn, se 4. generation XIV.

Gift 2* 16/9 1978 Hjørring rådhus med Leif Harding Givskov, f. 3/1 1940 Voerladegaard v. Skanderborg.

Leif er salgschauffør; Grethe er husassistent.

Bopæl: Skagensvej 87 A, 9800 Hjørring. Tlf. 08 929660.

De har 1 barn, se 4. generation XIV.

8. Erik Møller Christiansen, født 8/10 1944 Hjørring; gift 12/10 1968 Hjørring med Kate Højrup, f. 29/8 1949 Hirtshals.

Erik er uddannet kloakmester og ansat ved Hjørring

Entrepreneurforretning; Kate er husassistent.

Bopæl: Højrupsvvej 8, Horne, 9850 Hirtshals. Fra 1/4 86:

Vilesvej 8, 9800 Hjørring.

De har 3 børn, se 4. generation XV.

9. Søren Holm Christiansen, født 14/1 1948 Hjørring; gift 26/11 1977 Ugilt med Eva Elisabeth Nielsen, f. 26/3 1954 "Skovgaard", Ugilt sogn.

Søren er uddannet som blikkenslager, ansat ved Sindal

Rørteknik; Lisbeth er ekspeditrice.

Bopæl: Mjørdurtvej 3, 9800 Hjørring.

De har 1 barn, se 4. generation XVI.

TREDJE GENERATION

10. Hanne Agnete Christiansen, født 2/6 1949 Hjørring; gift 2/5 1971 Hjørring med Jørgen Alfred Nielsen, f. 5/3 1944 Sindal.

Jørgen er uddannet som frisør, ansat som mejerist ved Nestle i Hjørring; Hanne driver en gardinforretning i Sindal.

Bopæl: Danmarksgade 8, 9870 Sindal.

De har 2 børn, se 4. generation XVII.

V. Børn af Jens og Eli Frandsen:

1. Lisbeth Frandsen, født 3/5 1938 Hørmested; gift 27/2 1975 Københavns rådhus med Peer Meilsøe, f. 31/8 1947 Vordingborg.

Peer er værkfører ved Vridsløselille statsfængsel; Lisbeth er børnehaveleder.

Bopæl: Rubinsteinsvej 6, st. th., 2450 København SV. Tlf. 01 469482.

2. Jens Ole Frandsen, født 1/3 1949 Hørmsted.

Han bor hos sin moder og arbejder på et værksted i Sindal.

VI. Børn af Knud og Martha Nielsen:

1. Karin Nielsen, født 5/11 1943 Oberzeiring, Østrig; døde 8/8 1945 af meningitis i Hjørring.

2. Ralph Michael Nielsen, født 1/2 1946 Øster-Vrå; gift 12/7 1980 med Birgitte Maricka Urban, f. 3/9 1946 Nes Romerike, Norge.

Ralph er revisor; Birgitte er assistent.

Bopæl: Bolandsvej 8, Meløse, 3320 Skævinge.

De har 1 barn, se 4. generation XVIII.

TREDJE GENERATION

3. Annette Maria Theresia Nielsen, født 29/12 1953 Ebeltoft; gift 1* 6/8 1977 Kolind med Jacky R. Ueberschlag, f.19/5 1951, Frankrig.

De har 1 barn, se 4. generation XIX.

Gift 2* 21/8 1982 Kolind med Torkild Jørgensen, f.30/7 1949 Øster Alling.

Thorkild er edb-salgskonsulent; Annette er stud. mag. v. Århus Universitet.

Bopæl: Skyttebakken 16, 8550 Ryomgård. Tlf. 06 394963.

De har 2 børn, se 4. generation XIX.

4. Stefan Nielsen, født 27/7 1955 Ebeltoft; gift 27/7 1985 Kolind med Lone Hejlskov, f.12/5 1963 Nødager.

Stefan er rutebilchauffør; Lone er kontorassistent.

Bopæl: Skyttebakken 2, 8550 Ryomgård.

VII. Børn af Niels Brix og Alice Nielsen:

1. Grethe Brix Nielsen, født 10/5 1942 Torslev sogn; gift 20/11 1963 Hjørring med Tage Olav Nielsen, f. 28/4 1942 Sct.Hans sogn,Hjørring.

Tage er repræsentant.

Bopæl: Stenhøjvej 94, Lendum, 9870 Sindal. Tlf. 08 473283.

De har 3 børn, se 4. generation XX.

2. Bjarne Brix Nielsen, født 2/4 1948 Brønderslev; gift 16/5 1970 Vennebjerg med Karen Andersen, f. 23/2 1950 Vennebjerg.

Bjarne er forsorgsassistent, Nordjysk Forsorgscenter, Svenstrupgaard.

Bopæl: Parallelvej 17, Visse, 9210 Ålborg SØ. Tlf. 08 314597.

De har 2 børn, se 4. generation XXI.

FJERDE GENERATION

I. Børn af Henry Carl og Sylva Rasmussen:

1. Kirsten Marie Rasmussen, født 8/4 1948 Hjørring; gift 1/6 1968 Hørby kirke med Åge August Thomsen, f. 10/7 1945 Åsted sogn.

Åge er maskinarbejder; Kirsten er sparekasseassistent.

Bopæl: Baadervej 6, 9900 Frederikshavn.

De har 2 børn, se 5. generation I.

2. Lars Ole Rasmussen, født 17/5 1951 Hørby; bor sm.med Mona Nielsen, f. 28/8 1953 Skærum.

Lars Ole er udlært smed og rørlægger, driver et landbrug.

Bopæl: "Sønder Foldsted", Stenhøjvej, 9870 Sindal.

II. Børn af Niels Frederik og Ruth Rasmussen:

1. Karl Åge Rasmussen, født 1/11 1956 Voldstrup sogn.

Han er blikkenslager.

2. Niels Ole Rasmussen, født 16/7 1960 Åsted-Skærum; bor sm.med Jonna Andersen, f. 15/9 1964 Frederikshavn.

Han er tømrer.

Bopæl: Silkeborggade 45 B, 9900 Frederikshavn.

De har et barn, se 5. generation II.

3. Knud Henning Rasmussen, født 17/9 1963 Frederikshavn; gift 9/11 1985 Abildgaard kirke, Frederikshavn, med Susanne Pedersen, f. 10/9 1963 Frederikshavn.

Knud Henning er skibsbygger.

Bopæl: Tuenvej 81, 9900 Frederikshavn.

De har 1 barn, se 5. generation III.

III. Børn af Svend Åge og Anne Grethe Sørensen:

1. Torben Møllergård Sørensen, født 18/3 1954 Sct. Markus sogn, København; gift 6/10 1979 Nr. Uttrup med Rita Mortensen, f. 11/11 1957 Nr. Uttrup.

Torben er akademiingeniør; Rita er apoteksassistent.

Bopæl: Bjergbygårdvej 5, 9400 Nr. Sundby. Tlf. 08 179790.

De har 2 børn, se 5. generation IV.

FJERDE GENERATION

2. Christian Møllergård Sørensen, født 23/3 1958 Vor Frelser sogn, København; bor sm.med Marianne Andersen, f. 2/11 1958 Hvorupgaard.

Christian og Marianne er begge lærere.

Bopæl: Thorsens alle 14, 9000 Ålborg. Tlf. 08 790065.

3. Gitte Møllergård Sørensen, født 26/11 1960 Sct. Markus sogn, Ålborg.

Gitte læser til socialpædagog.

Bopæl: Fredericiagade 23, 9000 Ålborg.

IV. Børn af Knud Henry og Mariane Sørensen:

1. Henrik Sørensen, født 24/10 1964 Abildgaard sogn, Frederikshavn.

Henrik er maskinarbejder og læser på linien for produktionsingeniører ved Odense teknikum.

Bopæl: Primulavej 31, 5000 Odense. Tlf. 09 114629.

2. Morten Sørensen, født 3/5 1971 Abildgaard sogn, Frederikshavn.

V. Børn af Johan og Jytte Lastein:

1. Bjarne Lastein, født 24/2 1966, Jels sogn.

2. Leif Lastein, født 17/10 1967 Jels sogn.

3. Jørgen Lastein, født 10/5 1971 Jels sogn.

VI. Børn af Henning og Ingelis Nielsen:

1. Berit Nielsen, født 24/6 1976 Frederikshavn.

VII. Børn af Karsten og Mona Nielsen:

1. Kim Nielsen, født 30/12 1977 Hjørring.

2. Line Nielsen, født 27/5 1981 Torslev sogn.

3. Jakob Nielsen, født 8/11 1985 Torslev sogn.

FJERDE GENERATION

VIII. Børn af Poul og Hannelore Christiansen:

1. Flemming Christiansen, født 28/6 1954 Søborg; gift 7/11 1984 Amsterdam med Everdina Wilhelmina Eilander, f. 8/5 1957 Heerde, Holland.

Flemming er cand. mag. og ansat ved universitetet i Leiden, Holland; Everdina studerer teatervidenskab.

Bopæl: H. Cleyndertweg 125, NL-1025 DJ Amsterdam.

De har 1 barn, se 5. generation V.

2. Morten Christiansen, født 8/3 1957 Svendborg; bor sm.med Lis Møller Bertelsen, f. 7/8 1955 Thisted.

Morten er cand.scient. pol. et art. og ansat i

Fiskeriministeriet; Lis er cand. mag. og ansat ved Nordsjællands Grundskole og Gymnasium i Hørsholm.

Bopæl: Griffenfeldsgade 5,5.tv., 2200 København N. Tlf.01 39 11 10.

3. Thure Christiansen, født 17/11 1965 Århus. Han er stud.mag. og læser ved Århus Universitet.

Bopæl: Kollegium 8, Universitetsparken, 8000 Århus C.

IX. Børn af Jørgen og Sonja Christiansen:

1. Lise Nørgaard Christiansen, født 22/3 1957 Sct.

Hans/Sct.Olai sogn, Hjørring; gift 8/9 1979 Hjørring med Herluf Stig Jacobsen, f. 20/6 1956 Gedser.

Herluf er uddannet som elektriker; Lise er kontorassistent.

Bopæl: Ringvejen 67,9850 Hirtshals.

2. Henrik Nørgaard Christiansen, født 8/4 1962 Hjørring; Henrik er udlært maskinarbejder.

Bopæl: Skælrodvej 2, 9800 Hjørring.

3. Karsten Nørgaard Christiansen, født 13/9 1963 Hjørring.

Bopæl: Erantisvej 23, 9800 Hjørring.

FJERDE GENERATION

4. Jesper Nørgaard Christiansen, født 17/10 1966 Hjørring.

Han er tillært maskinarbejder ved Georg Jensens sølvvarefabrik, Hjørring.

X. Børn af Anton og Birgit Jensen:

1. Judith Steen Jensen, født 16/10 1953 Hjørring; gift 16/2 1985 Gandrup borgmesterkontor med Hans Henrik Sørensen, f.13/8 1953 Nr.Sundby.

Henrik er tømrer; Judith er sygehjælper på Ålborg sygehus.

Bopæl: Hals

De har 2 børn, se 5. generation VI.

XI. Børn af Hans og Ella Christiansen:

1. Gitte Merete Christiansen, født 29/9 1966 Hjørring.

2. Johannes Michael Christiansen, født 12/8 1967 Hjørring.

Johannes er gårdejer, "Engkærgård" v. Hjørring.

3. Jan Iver Christiansen, født 3/5 1969 Hjørring.

XII. Børn af Kirsten og John Jacobsen

1. Tonny Westergaard Jensen, født 19/8 1950 Randers.

Tonny bor i Randers.

2. Christian Jacobsen, født 15/6 1973 Hjørring.

3. Jacob Dahl Jacobsen, født 3/4 1979 København.

XIII. Børn af Vagn og Inga Madssen:

1. Dorthe Steen Madssen, født 23/1 1964 Hvorup sogn.

Bor sm. m. Jan Korsbæk, f. 17/1 1960 Attrup, Torslev sogn. Dorthe tog stud.eks. Fjerritslev 1984, er nu begyndt på en handelsudd.; Jan er vognmand i Attrup.

Bopæl: Kokkedalsvej 59, Attrup, 9460 Brovst.

2. Lene Steen Madssen, født 28/3 1967 Brovst sogn.

3. Anders Steen Madssen, født 22/4 1971 Brovst sogn.

FJERDE GENERATION

XIV. Børn af Christiane Margrethe og Leif Givskov:

1. Annette Brovn Pedersen, født 25/3 1962 Hjørring; bor sm.med Mads Christoffersen, f. 6/6 1962 Hjørring.
Bopæl: Gram Mikkelsensvej 11, 9800 Hjørring.
2. Lars Brovn Pedersen, født 9/9 1963 Hjørring.
Lars er skibsmontør.
3. Lone Brovn Pedersen, født 30/7 1966 Hjørring.
4. Hanne Brovn Pedersen, født 25/2 1969 Hjørring.
5. Morten Givskov, født 30/3/5 1978 Hjørring.

XV. Børn af Erik og Kate Christiansen:

1. Pia Charlotte Christiansen, født 12/3 1967 Hjørring.
2. Tina Højrup Christiansen, født 30/11 1968 Hjørring.
3. Søren Møller Christiansen, født 7/8 1979 Hjørring.

XVI. Børn af Søren og Lisbeth Christiansen:

1. Christian Holm Christiansen, født 20/7 1983 Hjørring.

XVII. Børn af Jørgen og Hanne Nielsen:

1. Marianne Marie Nielsen, født 13/9 1971 Sindal.
2. Henrik Brian Nielsen, født 26/1 1975 Sindal.

XVIII. Børn af Ralph Nielsen og Birgitte Maricka Urban:

1. Joy Tania Urban, født 15/6 1978 Hillerød.

XIX. Børn af Thorkild Jørgensen og Annette Nielsen:

1. Christian Jørgensen, født 23/1 1977 Grenå.
2. Klaus Andreas Jørgensen, født 20/7 1981 Grenå.
3. Hans Magnus Jørgensen, født 21/12 1984 Grenå.

FJERDE GENERATION

XX. Børn af Tage og Grete Nielsen:

1. Sanne Brix Nielsen, født 31/8 1964 Frederikshavn.

Sanne er reklametegner.

Bopæl: Hjørringvej 40, 9870 Sindal. Tlf. 08 936531.

2. Gitte Brix Nielsen, født 6/8 1966 Sulbæk v. Sæby. Gitte er designer-tilskærer

3. Tom Brix Nielsen, født 30/12 1970 Lendum.

XXI. Børn af Bjarne og Karen Nielsen:

1. Allan Brix Nielsen, født 20/9 1971 Ålborg domsogn.

2. Frank Brix Nielsen, født 10/4 1974 Ålborg domsogn.

FEMTE GENERATION

I. Børn af Åge og Kirsten Thomsen:

1. Morten Thomsen, født 18/3 1972 Frederikshavn.
2. Jacob Thomsen, født 4/3 1977 Frederikshavn.

II. Børn af Niels Ole Rasmussen og Jonna Andersen:

1. Michael Rasmussen, født 4/9 1984 Frederikshavn.
2. en datter, f. 18/2 1986 Frederikshavn.

III. Børn af Knud Henning og Susanne Rasmussen:

1. Karina Rasmussen, født 26/8 1985 Frederikshavn.

IV. Børn af Torben og Rita Sørensen:

1. Rasmus Møllergaard Sørensen, født 19/9 1981 Tarm.
2. Mikkel Møllergaard Sørensen, født 24/3 1983 Nr. Uttrup,

Hvorup sogn.

V. Børn af Flemming Christiansen og Everdina Eilander:

1. Freya Christiansen, født 5/10 1984 Amsterdam.

VI. Børn af Henrik og Judith Sørensen:

1. Morten Steen Sørensen, født 26/5 1980 Vester Hassing.
2. Martin Steen Sørensen, født 10/1 1984 Hals.

NOTER

De fleste af de benyttede arkivalier findes i Landsarkivet for Nørrejylland (LfN) i Viborg; ved henvisning benyttes arkivets registreringsnummer.

Ved henvisning til trykte kilder anføres forfatternavn, hvorefter man finder titlen i litteraturfortegnelsen.

- 01 Disse generelle træk har slægtsforskeren Kr. Værnfelt også fundet hos Fleskum herreds selvejerbønder i det 17. årh.(se litt.). Han omtaler bl.a. Peder Gregersen i Flamsted og medlemmer af slægterne Winther og Buus. I en slægtsbog med titlen "Slægten Blicher" (se litt.), føres digterens fædrene linje tilbage til Niels Jensen, der levede ca. 1595-1667 i Horsens i Blenstrup sogn, og som var herredsfoged i Hellum herred 1633-67. I Klaus Gjerdings bog om Hellum herred (se litt.), omtales desuden herredsfoged Niels Jensens broder, Knud Jensen, der ligeledes havde en gård i fæste i Horsens, og som er forfader til både Niels Rise og hans kone, se anetavlerne 1-4. I mit eget hefte om "Slægten i Flamsted" vil der yderligere blive fremdraget enkeltheder, som supplerer og bekræfter det generelle billede af denne gruppe af himmerlandske bondeslægter. Om forbindelsen mellem jordbesiddelse og ægteskabspolitik i almindelighed er der skrevet mange bøger, se f.eks. Jack Goody (litt.).
- 02 Iflg. Gerding sogns kirkebog blev Niels født i Rise den 1. maj 1788. I Rise lå der opr. een gård, som i 1691 blev delt i to med hver godt 2,5 tønne hartkorn. Stedet blev tidl. også kaldet Riismark. Ordet "ris" betyder egl. "krat", så meningen er nok "gården ved kratskoven", for stedet støder lige op til den lille særprægede skov Skindbjerglund, som ligger vest for. Nærmere om de to gårde kan læses i Klaus Gjerdings bog, side 107-09.
- 03 Erik Nørr (litt.) taler side 133 om "kraftcentret de lindenborgske skoler".
- 04 J.C.G.Claussen var inspektør for de lindenborgske skoler 1785-90, og blev derefter forstander for det første danske seminarium, Blaagaard seminarium ved København (Erik Nørr, s.133).
- 05 Citeret fra C.O.Vedsted (litt., s.67-78).
- 06 Disse pædagogiske tanker stammer fra schweizeren Rousseau, hvis bog "Emile" fra 1761 blev banebrydende for pædagogikken. I de lindenborgske skoler skete det mindst 25 år tidligere end i det alm. danske skolevæsen.
- 07 "Fliidjournalerne" og øvrige papirer om Gerding skole findes i Lindenborgs godsarkiv, LfN G147-378, Dokumenter vedr. Gerding skole.

- 08 Protokolbladene findes i samme pakke arkivalier, som er nævnt under 07.
- 09 Skolekommissionens protokol i Lindenborgs godsarkiv, LfN, G147-374.
- 10 LfN, G147-378.
- 11 Se også side 52ff. i Vagn Skovgård-Petersens bog om skolebøger (litt.).
- 12 Skolekommissionens protokol i Lindenborgs godsarkiv, LfN, G147-374.
- 13 Se protokollen, LfN, G147-374 under den 26/4 1787, pkt.2.
- 14 Findes i pakken, LfN, G147-378.
- 15 I hvert fald stentavler og kridt til hver elev brugtes f.eks. endnu i slutningen af 1930'erne i Hedeskolen ved Hjørring.
- 16 Niels blev konfirmeret i Gerding kirke i 1804.
- 17 Han er opført i stamrulle for det 3. jyske regiments 4. annekterede bataillons 3. kompagni, 1817; rullen findes i LfN, Ålborg amts arkiv, B3. Om udskrivningspraksis, herunder alder, se Knud Rasmussens indledning til "Lægdsruller ca. 1830-1930" i Foreløbige arkivregistraturer, København 1965, s. 14.
- 18 Fremgår af anmærkning til den i note 17 anførte stamrulle.
- 19 I kirkebogen anføres som dødsårsag "betændelse i maven".
- 20 Vil blive behandlet i mit hefte "Slægten i Flamsted".
- 21 Fæstebrevet findes i Lindenborgs godsarkiv, LfN, G147-40, fol. 104. Det er også gengivet i Lindenborg birks justitsprotokol 1815, fol. 227a og 231a.
- 22 Disse oplysninger er fra Klaus Gerdings bog, s. 105.
- 23 Det ældste matrikelkort (original 1) findes i Matrikeldirektoratet, København. Det er sandsynligvis det opr. udskiftningskort fra 1787, som er "afcopieret til Brug ved Matriculeringen i 1813 af G. Winther", som der står anført i kortets nederste venstre hjørne. - Denne Gregers Winther, som tog landmålereksamen i 1794, og som senere blev landinspektør, var iøvrigt onkel til Niels Rises kone, Cathrine Marie. - Det side 23 gengivne kort, som senere er udført efter matrikelkortet, findes i LfN, KO(1a)-278.
- 24 Oplysningerne om hoveri m.m. er fra Klaus Gjerdings bog, s. 105ff.
- 25 Denne opgørelse over besætningen er fra 1806, jfr. Klaus Gjerdings bog, s. 107.
- 26 Oplysningerne i dette afsnit bygger først og fremmest på Klaus Gjerdings bog, s.6-9.
- 27 se Wibergs præstehistorie.
- 28 Se Klaus Gjerdings bog, s.109ff.
- 29 Skiftet efter Ane Johanne Winther står i Lindenborg skifteprotokol 1817, LfN.

- 30 Se skifte efter Poul Nielsen i Lindenburgs skifteprotokol 1803, LfN.
- 31 Se fæstebrev i Lindenburgs fæsteprotokol 1815, LfN.
- 32 Se Sigurd Jensen (litt.), s.77ff.
- 33 Se Sigurd Jensen (litt.), s.81.
- 34 Se Sigurd Jensen (litt.),s.89.
- 35 Den foretagne forbedring nævnes i fæstebrevet til hans efterfølger i 1839, se Lindenburgs fæsteprotokol, LfN (efterfølgerens navn: Peder Pedersen Kjær). Desuden viser brandassurance-vurderingen i 1822, at gården da vurderedes til 560 rbd. (den 4.højeste vurdering), men i 1825 vurderedes den til 860 rbd. (den højeste vurdering i landsbyen), se Lindenburgs godsarkiv, LfN, G147-63 Dok.vedr.brandass.
- 36 Se Hornum-Fleskum herreders skøde- og panteprotokol, LfN, B 35 D-SP 11, fol. 213b (Jens Christensen Bachs køb). Se B 35 D-SP 14, fol. 295b vedr. tinglæst skøde til Niels Rise, dat. 31/1 1824.
37. Se Hornum-Fleskum herreders skifteprotokol, LfN, B 35 D-149 Dok.til skifteprotokollen.
- 38 Se LfN, B 35 D-180, fol. 212a.
- 39 Se LfN, B 35 D-128, fol.188b om det årlige udbytte.
- 40 Sagens akter og domsudskrift i boets dokumenter, LfN,B 35 D-149, Dok. til skifteprotokollen.
- 41 Gregers Poulsen i Flamsted købte Gerding sogns kongekorntiende ved skøde af 17/7 1686, se Viborg Landstings skøde- og panteprotokol, LfN, B 24-561.
Om tienden og dens afvikling ved overgangen til moderne pengeøkonomi, se Sigurd Jensens bog (litt.), s. 121ff.
- 42 Læst i Hellum-Hindsted herreders ret 17/6 1828.
- 43 Slægtskabet har jeg ikke verificeret, men sammenholder man navne og steder med Niels Rises moders familie, efterlades der næppe tvivl.
- 44 Tilladelse iflg. skrivelse af 11/11 1829 i LfN, B 35 D-149, Dok.t.skifteprot.
- 45 Kort over Nørre Svenstrup byes marker i Hornum herred (=original 1) findes i Matrikeldirektoratet i København.
- 46 Se LfN, B 35 D-149, Dok.t.skifteprot., en erklæring af 22/6 1840 af Peder Pedersen Kjær om hans "gårdbytte" med Niels Rise. I samme pakke findes også skødet.
- 47 Findes i LfN, B 35 D-149, Dok.t.skifteprot.
- 48 Pantebrevet af 2/7 1825 er tinglæst ved Ålborg byting 13/7 1825, se LfN, B 35 D-149,Dok.t.skifteprot.
- 49 Se LfN, B 35 D-128, fol. 304b.
- 50 Panteobligation læst på grevskabet Lindenburgs birketing 22/5 1834, se justitsprot.,fol. 213.
- 51 Indført i Års og Slet herreders skøde- og panteprotokol 1833, LfN, B 42-SP 13, fol. 338-39.
- 52 Panteobligation af 7/7 1839, læst ved Hellum-Hindsted herreders ret 9/7 1839 og protokolleret fol. 775.
- 53 Sedlen findes i LfN, B 35 D-149, Dok.t.skifteprot.

- 54 Brevet fra husmand Gundersen findes i LfN, B 35 D-149, Dok.t.skifteprot.
- 55 Lindenberg skifteprotokol 1819 ff.
- 56 Trykt i Collegial-Tidende af 29/8 1814.
- 57 Se Erik Nørres bog (litt.), s.53.
- 58 Anordning af 29/7 1814, paragraf 39.
- 59 Anordning af 29/7 1814, Bilag B, paragraf 3 c.
- 60 Se LfN, Lindenborgs godsarkiv, G147-379.
- 61 Anordning om Landkommunevæsenet, 1841.
- 62 Se Aalborg Stiftstidende 21/12 1841, udfaldet af valg til sogneforstanderskab i Ellidshøj-Svenstrup kommune.
- 63 Lindenberg birks justitsprotokol, LfN, B 41 B-19, fol. 143.
- 64 Lindenberg birks politiprotokol, LfN, B 41 B-66, fol. 57b (under 31/8 1843).
- 65 Personlige oplysninger om Carl Heinrich Martin Bolt, f.Hamburg 21/3 1780, findes i Hornum-Fleskum herreders politiprotokol, LfN, B35 D-50, fol. 378 (forhør den 31/10 1843).
- 66 Bolts udsagn til Ålborg by politiprotokol, LfN, B 27-227, fol. 361b.
- 67 Se Hornum-Fleskum herreders politiprotokol, LfN, B 35 D-50, fol.334a.
- 68 Cathrine Maries udtalelse vedr. Bolt til Hornum-Fleskum herreders politiprotokol, LfN, B 35 D-50, fol. 331b.
- 69 Bolts oplysning om honorar i Ålborg by politiprotokol, LfN, B 27-227, fol. 444a (forhør 20/9 1843).
- 70 Kilderne til oplysning om Svenstrups beboere omkr. 1840 er matrikelkortet (original 1) for hhv. Nørre og Søndre Svenstrup, folketællingen 1840 samt skattebøgerne for sognet i amsarkivet.
- 71 Se matrikelkort for Nørre Svenstrup.
- 72 Navnet "Elmelund" om gården er oplyst af Jens Gravesen (litt.), s.14 (nr.91).
- 73 Iflg. oplysning fra lederen af Lokalhistorisk Samling i Svenstrup, Peter Jørgensen, findes intet billede af gården i samlingen.
- 74 Se skiftet efter Cathrine Maries død, LfN, B 35 D-128, fol. 171f.
- 75 Se note 74.
- 76 Forhandlingsprotokol for Skolekommissionen i Svenstrup, LfN, LK 141.
- 77 Se note 76.
- 78 Se note 76.
- 79 Se skifteopgørelsen i Hornum-Fleskum herreders skifteprotokol, LfN, B 35 D-128, fol.170ff.
- 80 Kilder til dette afsnit er skiftet (note 79) og Torben Hansgaards bog (litt.), s.179-81.
- 81 Gårdens avl i 1844 anført i Hornum-Fleskum herreders skifteprotokol, LfN, B 35 D-128, fol. 212b.
- 82 I LfN, B 35 D-149, Dok.t.skifteprot. findes et højtideligt certifikat vedr. denne hoppe.

- 83 Afregninger i samme pakke som nævnt i note 82.
84 Se note 82.
85 Skifteregistreringen, LfN, B 35 D-128, fol. 170ff., samt auktionskatalog, B 35 D-210, Auktionsprotokol.
86 Se LfN, samme nr. som note 82.
87 Se LfN, samme nr. som note 82; brevet dateret 21/5 1843.
88 Se LfN, samme nr. som note 82.
89 Se skifteregistrering, LfN, B 35 D-128, fol. 170ff., samt auktionskatalog, B 35 D-210, katalognumre 239ff.
90 Se auktionskatalog (note 89), katalognumre 355ff.
91 Om påklædning på den tid, se også Ellen Andersens bog (litt.), specielt afsnit om klædedragten i Vendsyssel og Himmerland, s. 334-47.
92 Vidneudsagn om Niels og Poul den 20/5 1843.
93 Poul Slagters udsagn, LfN, B 35 D-50, fol. 331ff.
94 Cathrine Maries udsagn, LfN, B 35 D-50, fol. 330a.
95 Bolts udsagn, Ålborg bys politiprot., LfN, B 27-227, fol. 361a.
96 Niels Larsen Buus' udsagn, LfN, B 35 D-50, fol. 340.
97 Se Bolts udsagn, "at han ikke kan gøre for, at den afdøde angav ham for den læge, han havde tillid til" (B 27-227, fol. 441b) samt Zimmermanns udsagn om, at han "antog, at Bolt var tilkaldt som læge til Niels Rise, fordi sådant ved hans første besøg hos den syge blev erklæret, og således anså han sig ikke for at have denne patient under kur" (B 37-227, fol. 431b).
98 Cathrine Maries udsagn, LfN, B 35 D-50, fol. 330a.
99 Se note 98.
100 Niels Larsen Buus' udsagn, se note 96.
101 Se note 98.
102 Dommen over Bolt ved Landoverretten i Viborg, sag nr. 147/44, LfN, B 24 A-532. Dommen blev stadfæstet af Højesteret, jfr. Fædrelandet af 2/11 1844.
103 Se note 98.
104 Se Stiftsfysikatet for Ålborg, LfN, B 117, Vedr. smitsomme sygdomme 1808-1903.
105 Se hans regning af 11/5 1844 til boet, LfN, B 35 D-149, Dok.t.skifteprot.
106 Skifteslutning 30/6 1846, LfN, B 35 D-128, fol. 350a-354b.
107 Se LfN, B 35 D-128, fol. 200.
108 Se note 107, fol. 218.
109 Se B 35 D-SP 19, fol. 521.
110 Se LfN, B 35 D-128, fol. 277a.
111 Skifte efter Maren Olesdatter, LfN, G147-337, fol. 285ff.
112 Referat af Cathrine Maries udsagn til Hornum-Fleskum herreders politiprotokol, LfN, B 35 D-50, fol. 330a.
113 Folketællingen 1/2 1845.
114 Oplyst v. skifte efter broderen Anders, se under denne. Yderligere om Lars Peters soldatertjeneste kan muligvis findes i Rigsarkivet.
115 Dronninglund herreds skøde- og panteprotokol.

- 116 Hornum-Fleskum herreders skifteprot., LfN, B 35 D-126, fol. 193.
- 117 Hornum-Fleskum herreders skifteprot., LfN, B 35 D-128, fol. 122b.
- 118 Hornum-Fleskum herreders skøde- og panteprot. for 1820-26, fol. 350.
- 119 Folketællingen 1834, Nørretranders sogn.
- 120 Liste over valgbare til amtsrådsvalget, Ålborg amt, LfN, B 3-749.
- 121 Torslev kirkebog 10/8 1866 (Jacob Peter Nielsen) og 16/7 1868 (Karen Nielsen).
- 122 Herover var der nogen opstandelse hos de kirkelige myndigheder.
- 123 Forsvarets arkiv, Rigsarkivet, spørgeskema udfyldt af Lars Peter Nielsen Gjærding, Hjørring amt, Dronninglund herred; M-film 12722-23.
- 124 Dette oplyser Lars Peter selv på spørgeskemaet (note 123). Alle oplysninger om hans krigsdeltagelse stammer fra dette spørgeskema. På skemaet har en embedsmand tilføjet ordet "Berettiget", dvs. at Lars Peter blev erklæret berettiget til at modtage erindringsmedaljen for veteraner fra 1864.
- 125 Se skifte efter Lars Peter Nielsen, Dronninglund herreds skifteprotokol, LfN, B 28 H-5355, nr. 438. - De havde en farm i USA. Moster Eli husker, at Trine i ca. 1912 sendte hende en dukke, som var af læder og kunne tale; min moder husker også denne dukke, men mener, at Trine havde den med under et besøg hjemme få år før 1. verdenskrig. - Trine skal have haft 5 børn (iflg. Eli fandtes der et billede af dem); af børnenes navne husker Eli: John, Lauge og Hattie (Kathy?).
- 126 Oplyst af min moder.
- 127 Se note 126. - En tilføjelse om Lars Peters og Johanne Maries børn: Moster Eli mener, at de havde i alt 6 børn; da hendes bedstemor boede hos dem i Ø. Koldbro, fortalte hun om, at de havde mistet 2 børn. Dette viser sig at være rigtigt: foruden den side 88 nævnte Karen, som døde som 18-årig 31/3 1887, fik de en søn, indført i Torslev kirkebog som født 28/10 1873. Der står intet navn anført i kirkebogen, blot forældrenes navne og bemærkningen om, at de var baptister. Men Eli husker, at drengen hed Peter. Drengens død er ikke indført i kirkebogen. Han må imidlertid være død før 1890, da han ikke er nævnt som arving efter faderen.
- 128 Præstens anmærkning i Torslev kirkebog.
- 129 Lægdsruller fra den tid findes kun i Rigsarkivet, København.
- 130 Skøde af 23/12 1891 iflg. Realregister for Torslev, Dronninglund herred, løbenr. 246, s. 445.
- 131 Kilde: Vendsyssel Årbog 1985, s. 92.

- 132 Fortalt af Jacobs datter Dagmar, refereret af dennes søn, Knud Sørensen, 3.generation II,2. Johanne Marie skal have talt om "den grimme kullede kirke", hvilken hentydede til, at kirken er uden tårn.
- 133 Se note 132. - Jacob skal have været medlem af skolekommissionen ca. 1912.
- 134 Fortalt af min moder og af Henry Rasmussen, 3. generation I,1.
- 135 Min moders udsagn, bekræftes af Henry Rasmussen, 3. generation I,1. - Ifølge Henry Carl Rasmussen, søn af Agnes, var Jacob kommet i købmandslære hos en farbroder, men det skal ikke have været noget for ham. Dette med en farbroder som købmand kan ikke passe, men det kan have drejet sig om en anden slægtning, som var købmand: Lars Peters søster Ane Johanne (se side 77), som blev gift Krebs, havde en datter Esther Salome Lovise Krebs, som blev gift med købmand Gregers Martin Konstantin Andersen, som var købmand i Sæby (se side 78). Her kan Jacob udmærket have været i købmandslære sandsynligvis inden han blev soldat, dvs. i 1880'erne.
- 136 Henry Rasmussen, 3. generation I,1.
- 137 Berettet af Knud Sørensen, 3. generation I,2.
- 138 Berettet af Henry Rasmussen, 3. generation I,1.
- 139 Meddelt af Marie Nielsen, gift med Johannes, 2. generation, nr. 4.

LITTERATURFORTEGNELSE

Andersen, Ellen: Danske bønders klædedragt. Carit Andersens Forlag, København 1960.

Blicher. Slægten Blicher - om Steen Steensen Blicher og Ernestine Juliane Berg, forfædre og efterkommere. Udg. af Dansk Slægtshistorie, Kjellerup 1983.

Christiansen, P.V.: Slægten i Flamsted. Under udarbejdelse.

Gjerding, Klaus: Bidrag til Hellum Herreds Historie og Beskrivelse. Ålborg 1890.

Goody, Jack: The Development of Family and Marriage in Europe. Cambridge University Press, 1983.

Gravesen, Jens: Nogle bidrag til slægten Buus' stamtavle. Ålborg 1968.

Hansgaard, Hans: Landboreformerne i Danmark i det 18. århundrede. Landbohistorisk Selskab, København, 1981.

Jensen, Sigurd: Fra patriarkalisme til pengeøkonomi. Studier over dansk bondeøkonomi i tiden mellem midten af det 18. og midten af det 19. århundrede. Gyldendal 1950.

Nielsen, Adolf Sommer: Degne og skoleholdere i Gudum, Lillevorde, Gudumlund og Gudumholm 1556-1956. Lokalhistorisk Forening for Sejlflod kommune, nr. 5, 1982.

Nørr, Erik: Præst og administrator. 1981.

Skovgård-Petersen, Vagn: Skolebøger i 200 år. Gyldendal 1970.

Vedsted, C.O.: Fra Schimmelmansk skole til kommuneskole - Fjellerad og Haals folkeskole, i: Fra Himmerland og Kjær herred, 69. årg., 1980, s. 67-78.

Wiberg: Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en alm. dansk Præstehistorie, 1867. Supplement 1879.

Værnfelt, Kr.: Fleskum Herreds Selvejerbønder, i: Saml. til jydsk Historie og Topografi, 5. rk. V, 1941-42, s. 138-58.